

Arbeidsnotater

S T A T I S T I S K S E N T R A L B Y R Å

Dronningensgt. 16, Oslo-Dep., Oslo l. Tlf. 41 38 20, 41 36 60

Utkast

(Bind IV)

IB 72/1

1972

DEN OFFISIELLE STATISTIKKS HISTORIE

av

Signy Arctander

Innhold

	Side
Bind I Fram til 1876	
Innledning	2
1. Statistikken under foreningen med Danmark - inntil 1814	6
2. Norsk offisiell statistikk 1814-1876	20
Bind II 1876-1914	
1. 1876-1900	56
2. 1900-1914	75
Bind III 1914-1945	
1. 1914-1920	98
2. 1920-1940	113
3. 1940-1945	142
Bind IV Statistikken etter 2. verdenskrig	156

Dette er første utkast til bind IV og blir her utgitt slik det forelå fra Signy Arctanders hånd ved hennes død. Det er bare foretatt enkelte mindre redaksjonelle endringer.

Hver tidsepoke er i store trekk bygd opp slik:

- a) Samfunnsforholdene og behovet for statistikk
- b) Statistikkproduksjonen og dens forskjellige deler
- c) Bruken av statistikk

Dette notat er et internt arbeidsdokument og må ikke offentliggjøres eller sendes andre etater, institusjoner e. l., verken i sin helhet eller i utdrag.

Bind IV

Statistikken etter 2. verdenskrig

	Side
1. Gjenreising	156
2. Konjunkturinstitutt - forskningsavdeling	160
3. Den videre utvikling	160
4. Maskinenes historie	161
5. Omfattende arbeider i etterkrigstiden	163
a) Bosettingskartet	163
b) Standard for handelsområder	164
c) Kjenn ditt marked	166
d) Statistisk Sentralbyrås Håndbøker	167
e) Standard for næringsgruppering	167
f) Varefortegnelser for statistikken over utenrikshandelen og industristatistikken	167
6. Byråets registre	168
a) Bedriftsregister	169
b) Personregister - fødselsnummer	169
7. De store tellinger	170
a) Folke- og boligtellinger	170
b) Jordbrukstellinge	175
c) Skogbrukstellinge	176
d) Fiskeritellinge	177
e) Bedriftstellinge	178
8. Nasjonalregnskap	180
9. Finans-, kredittmarked-, inntekts- og formuesstatistikk ..	185
a) Statistikkområder og behovene for statistikk	185
b) Utviklingslinjer i statistikken	187
c) Utviding av de tradisjonelle statistikker	187
d) Utarbeiding av ny statistikk på områder som tidligere ikke var dekket av Byråets statistikk	189
e) Samordning av statistikken innen definisjonsmessige regnskapssystemer	190
f) Forbedring av innhentings- og bearbeidingsmetoder	191
g) De statistiske publikasjoner	193
10. Næringsstatistikk	197
a) Spesiell jord- og skogbruksstatistikk m.v.	197
b) Utenrikshandel	199
c) Varehandel	202
d) Bergverksdrift, meieristatistikk, elektrisitets- statistikk	203
e) Norges industri	203
f) Bygge- og anleggsstatistikk	205
g) Samferdsel	205

11.	Annen økonomisk statistikk	208
a)	Produksjonsindekser.....	208
b)	Ordrestatistikk	210
c)	Investeringsstatistikk	210
d)	Lagerstatistikk	210
12.	Demografisk og sosial statistikk	210
a)	Folkemengdens bevegelse, flyttinger, folkeregistrering ..	210
b)	Helsestatistikk	213
c)	Psykiatriske sykehus	218
d)	Kriminalstatistikk	219
e)	Landssvikstatistikk	222
f)	Alkoholstatistikk	223
g)	Trygder og annen sosialstatistikk	226
h)	Lønninger	232
i)	Forbruksundersøkelser, leviekostnader og engrospriser ..	239
j)	Boligstatistikk	248
k)	Undervisningsstatistikk	254
l)	Valgstatistikk	258
13.	Statistiske oversikter	260
14.	Intervjukontor og feltorganisasjon	261
15.	Tilbakeblikk	263
16.	Sentralisering	270
17.	Avslutning	272

1945 - 1960-årene

1. Gjenreising

Statistikken i krigsårene var preget av de unormale forhold. På de fleste områder måtte en bygge opp statistikken på ny etter krigen, og de første år var vesentlig opptatt av å ta igjen det forsømte. I november 1946 ble det holdt en pressekonferanse i Statistisk Sentralbyrå hvor direktør Arne Skaug gav en redegjøring for situasjonen¹⁾.

Sett på bakgrunn av de krav som nå måtte stilles til den offisielle statistikk, lå den ved frigjøringen langt tilbake på mange områder. Det budsjett for Byrået som ble vedtatt for 1945-46, tok også hensyn til dette og trakk opp rammen for den utvidelse av Byråets virksomhet som alle var enig om måtte komme. Tallet på Byråets faste kontorer ble utvidet til 10, og det ble pekt på de hovedlinjer som reorganiseringen og moderniseringen av statistikken måtte følge. Men en var klar over at dette måtte ta tid og at budsjettet for 1945-46 bare kunne anses som begynnelsen på den vei en måtte gå hvis en skulle kunne fylle de krav til statistikken som en med rimelighet måtte kunne stille. Et omhyggelig planleggingsarbeid er i og for seg tidkrevende, og de vanskelige kontor- og personalproblemer måtte også sinke arbeidet. Trykningsforholdene representerte et ekstra problem.

Byrået kunne stadig konstatere at den offisielle statistikk lot meget tilbake å ønske etter krigen. Det var mange forhold som det ville vært av betydning å klarlegge, men som vi ikke hadde statistikk over. De internasjonale sosiale og økonomiske organisasjoner bad også stadig Byrået om oppgaver som det ikke da var i stand til å gi. Vår offisielle statistikk gikk ikke nok i bredden til å fylle de krav tidens økonomiske og sosiale samarbeid på det internasjonale plan stilte.

Byrået var helt på det rene med at en snarest måtte få utvidet, bedret og lagt om den offisielle statistikk. En planla en serie store tellinger i årene framover; undersøkelser over befolkningsmessige, økonomiske og sosiale problemer i Norge.

Også andre sider ved statistikken må nevnes fordi de er av betydning for statistikkens senere oppbygging. I mellomkrigstiden gikk utviklingen i retning av stadig sterkere sentralisering. I serien Norges offisielle statistikk var det først og fremst driftsstatistikken for de store etater -

1) Gunnar Jahn var i 1945 sluttet som direktør i Statistisk Sentralbyrå og ble fra 1946 direktør i Norges Bank. Han holdt alt i juni 1945 et foredrag i Statsøkonomisk forening om Krigen og Norges økonomi. Forøvrig vises til Nasjonalinntekten i Norge 1935-43 som kom i januar 1946.

jernbane, post og telegraf - som ble utarbeidet av vedkommende institusjoner. Videre Rikstrygdeverkets statistikk over trygdene, Forsikringsrådets statistikk og beretningene fra Norges Brannkasse og fra Veterinærdirektøren. Dessuten ble fiskeristatistikken utarbeidet av Fiskeridirektoratet og statistikken over sysselsetting og arbeidsledighet av Arbeidsdirektoratet.

Særlig under og etter krigen ble det imidlertid i forskjellige departementer og statsorganer behov for statistikk i forbindelse med gjennomføring av rasjonerings- og reguleringstiltak m.v. Det gjaldt oppgaver over produksjon, omsetning, lager m.v. av forskjellige varer og annen statistikk. Denne statistikk ble ofte utarbeidet i vedkommende institusjon. Dette førte delvis til at der ble dobbeltarbeid og delvis til at statistikken ble mindre godt forberedt fordi det ikke var brukt fagkyndig hjelp. Byrået fant derfor å burde gripe inn for å få koordinert og rasjonalisert arbeidet. Etter Byråets forslag sendte Finansdepartementet i 1946 ut et sirkulære hvor det bl.a. heter:

"For mest mulig å forebygge unødig dobbeltarbeid i tiden fremover, mener Byrået det er ønskelig at det fra administrasjonens side ikke tilsendes spørreskjemaer av statistisk art til enkeltpersoner, bedrifter, organisasjoner eller kommuner uten at det først er gjort henvendelse til en sentralinstans for å bringe på det rene

1. hvorvidt tilsvarende oppgaver allerede er innhentet eller er meldt som planlagt for en annen gren av administrasjonen eller
2. hvorvidt de påtenkte opplysninger muligens mest hensiktsmessig vil kunne innhentes på annet hold."

Som sentral instans for denne klareringsvirksomhet mente en det var naturlig at Byrået fungerte. Hvis det viste seg nødvendig å innsamle helt egne oppgaver, burde det konfereres med Byrået om arbeidet skulle utføres av vedkommende institusjon eller av Byrået. Som regel bør all statistikk utarbeides av Byrået, men hvis en på grunn av særskilte forhold fant at det burde utføres av vedkommende institusjon, burde planleggingen av statistikken og utformingen av skjemaet skje i samarbeid med Byrået.

Det var ikke lett å få gjennomført denne ordning i praksis, men der ble likevel oppnådd betydelige resultater selv om det i de første år etter krigen fremdeles hendte at det ble satt i gang statistikk uten at det var konferert med Byrået. I året etter Finansdepartementets rundskriv ble der hentet inn fem, seks viktige statistikker uten at Byrået på forhånd fikk kjennskap til det.

Desentraliseringstendensene både under og etter krigen varte en tid. De institusjoner dette særlig gjaldt var:

Arbeidsdirektoratet
 Boligdirektoratet
 Direktoratet for industriforsyning
 Direktoratet for proviantering og rasjonering
 Industridirektoratet
 Bransjerådenes engangsundersøkelser
 Prisdirektoratet
 Statens Kornforretning.

Byrået var klar over at mye av denne statistikken var av en slik karakter at det ikke ville være hensiktsmessig å overføre arbeidet med den til Statistisk Sentralbyrå. På den annen side måtte det - slik som arbeidet var lagt opp - bli mye unødig dobbeltarbeid først og fremst fordi der var mangel på tilstrekkelig kjennskap til den statistikk som alt ble innhentet. Desentraliseringen førte til unødvendige ulikheter i det logiske opplegg av statistikken, f.eks. ulike nærings- og yrkesgrupperinger som gjorde det vanskelig å sammenlikne resultatene.

I mellomkrigstiden var det stort sett slik at statistikk for hver enkelt næring ble behandlet for seg, uavhengig av behandlingen innen andre næringer. Den samme isolerte statistiske behandling fikk mange sosiale problemer. Visse forsøk på koordinering ble gjort, men de ble ikke ført særlig langt. I og med arbeidet med nasjonalregnskapet ble det nødvendig å se hele næringslivet som en helhet. Det ble ikke lenger bare spørsmål om bevegelsen i de statistiske serier, men om samspillet mellom de ulike sektorer.

I de første år etter krigen måtte man vise resignasjon overfor nye tiltak fordi en først måtte ta igjen det forsømte fra krigens tid og fullføre de engangsundersøkelser som allerede var satt i gang.

Når det gjaldt utvidinger og forbedringer, måtte en mer enn før legge vekt på detaljplanleggingen slik at det eventuelt kunne bli mulig å se problemene i sammenheng.

Etter at en i de første år vesentlig konsentrerte seg om gjenoppbygging etter okkupasjonstiden og innhenting av det forsømte, ble utviklingen i de følgende år sterkt preget av det nye syn på statistikkens oppgaver. Behovet for statistikk ble vesentlig større enn før - og skiftet samtidig karakter. Dette henger dels sammen med at det offentlige grep mer inn i den økonomiske politikk, dels med utviklingen innen den økonomiske

vitenskap. Teorien ble mer lagt opp slik at det ble behov for statistisk underbygging, og de ymse sidene ved den økonomiske utvikling ble sett i sammenheng med hverandre slik at en kunne få et totalbilde av landets økonomi.

Den økonomiske politikk og den økonomiske vitenskap møtte hverandre i krav om informasjon gjennom en mer effektiv økonomisk statistikk. Dette måtte få konsekvenser for Byråets arbeid. For det første økte utviklingen kravet til aktualitet. Det ble mer enn noen gang nødvendig at statistikken ble hentet inn og bearbeidet hurtig. Det ble også Byråets oppgave å fylle de hullene i statistikken som fortsatt eksisterte, og gjøre den mest mulig fullstendig. Det var særlig behov for en økonomisk statistikk som dekket flest mulig områder av næringslivet og som samtidig gav totaltall enten direkte eller ved beregninger for hver næring. Dessuten måtte det legges større vekt enn før på å standardisere de statistiske begrepene på en slik måte at der ble logisk sammenheng mellom dem.

De nevnte krav - aktualitet, fullstendighet og logisk samordning - var i særlig grad avgjørende for utviklingen i Byrådet etter krigen. Det ble stadig planlagt nye framstøt for å gjøre statistikken mer fullstendig. I statistikken er der deler som nyttes til å lage et analytisk verktøy ved løsningen av de økonomiske og sosiale problemer. Under nybyggingen vokste kravet til samordning av de statistiske begreper og inndelinger og til å få føyet statistikken inn i det logiske systemet. Som resultat av dette arbeid fikk en standarder for næringsgruppering, varegruppering og dødsårsaksgruppering likesom der ble arbeidet med standarder for yrkesgruppering og for statistisk terminologi. Under arbeidet med å gjennomføre ensartede definisjoner og klassifiseringsprinsipper var nasjonalregnskapet et viktig hjelpemiddel innen den økonomiske statistikk.

Etterkrigstiden er en meget uensartet periode. Det lar seg ikke gjøre å dele den i bestemte karakteristiske tidsrom, Men en del trekk i utviklingen må nevnes. Den første tid var preget av krigens ettervirkninger. Det var mange praktiske vansker, med trykning, kontorproblemer, vansker med å få spesialutdannede folk og annet. Dette satte grenser for de saklig sett berettigede utvidelser og gjenreisingsarbeider. Siden fulgte tekniske og metodologiske forandringer som satte sitt preg på utviklingen på forskjellige områder. Derfor er det hensiktsmessig først å skildre utviklingen i store trekk, ikke for hver enkelt statistisk gren.

Da Petter Jakob Bjerve i 1949 ble direktør for Byrået, var en av hans første beslutninger at Byrået burde utbygges med sikte på å kunne analysere den økonomiske utvikling og de økonomiske sammenhenger.

2. Konjunkturinstitutt - forskningsavdeling

Byrået fikk et eget konjunkturkontor i slutten av 40-årene og i 1953 en spesiell forskningsavdeling for analyse og dyperegående økonomiske og sosiale studier med Odd Aukrust som sjef.¹⁾ I 1954 sendte Byrået ut den første publikasjon i en ny skriftserie SØS (Samfunnsøkonomiske studier) utført ved Forskningsavdelingen. Disse er ikke av rent statistisk karakter men har et statistisk-analytisk preg. Arbeidet har omfattet nasjonalregnskap, skatteforskning, konjunkturovervåking og modellbygging i sammenlikning med nasjonalbudsjett, skattepolitikk og økonomisk politikk i sin alminnelighet.

3. Den videre utvikling

Selv om en ikke kan gi en tilfredsstillende inndeling av etterkrigstiden kan en trekke opp visse linjer: a) 1946-50 Konsolidering og modernisering, b) 1950-56 Systematisering av den økonomiske statistikk og nasjonalregnskapets utvikling, c) 1956-63 Effektivisering og automatisering ved hjelp av EDB-maskiner.

Mens arbeidet med å automatisere statistikkproduksjonen ved hjelp av vanlige hullkortmaskiner fortsatte, kom en i 1956 over til en ny epoke innledet ved utviklingen av de programstyrte elektroniske siffermaskiner som gir muligheter for automatisering i langt større grad enn tidligere.

Etter 1963 følger systematisering av personsatstistikken og utvidet modellbruk; oppbygging av registre og dataarkiver, metodologiske forandringer som satte sitt preg på utviklingen på forskjellige områder. Det ble etablert en permanent feltorganisasjon av intervjuere og utstrakt bruk av utvalgsundersøkelser.

For hele etterkrigstiden har et utvidet nordisk og internasjonalt samarbeid betydd meget for den norske utvikling av statistikken på de forskjellige felter. Dette samarbeid var også av betydning før krigen og

1) I 1950 ble Stein Rossen knyttet til Byrået som underdirektør bl.a. med den oppgave å lede en slik forskningsavdeling. Han sluttet i 1952. Se Stimulator 1955 nr. 2, Otto Hiorth.

langt tilbake i tiden, men et mer gjennomført systematisk samarbeid utviklet seg og fikk fastere former etter krigen.

Den økonomiske situasjon etter krigen gjorde at utviklingen først samlet seg om å forbedre den økonomiske statistikken i nasjonalregnskap og konjunkturovervåking og om spesiell statistikk som produksjonsindeks, ordre- og investeringsstatistikk, lagerstatistikk m.m. Fra omkring 1960 kom de befolkningsmessige og sosiale problemer mer i forgrunnen.

I etterkrigstiden la man om presentasjonen av statistikken. De nye presentasjonsmidlene er: Aktuell statistikk, Statistisk ukehefte, nytt opplegg av Statistisk månedshefte, SØS, Artikler og Arbeidsnotater foruten de vanlige og de stensilerte publikasjoner.

4. Maskinenes historie

Den maskinelle utvikling satte sitt preg på statistikken i etterkrigstiden og virket etter hånden fornyende og omskapende på så å si alt statistisk arbeid¹⁾.

Siden Statistisk Sentralbyrå ble startet i 1876 har statistikkproduksjonen på mange måter utviklet seg som produksjonen ellers. Før en fikk maskiner som kunne ta over en stor del av arbeidet, var det rasjonelt i alle fall ved store arbeidsoppgaver, å gå til en sterk arbeidsdeling og spesialisering. Så lenge statistikken ble brukt vesentlig til partielle skildringer av forskjellige sider av samfunnsforholdene, kunne en nøye seg med å legge opp grupperinger og definisjoner på hvert statistikkormåde uten å sørge for samsvar med tilsvarende opplegg på andre områder. Men dette skaper store ulemper når en vil nytte statistikken til å analysere årsakssammenhenger. Da må en bruke tall fra flere områder og grupperingene og definisjonene på de ulike felter må legges opp i logisk samsvar med hverandre. Det har vært lagt stort arbeid i å bygge opp et sammenhengende system av definisjoner og grupperinger som all offisiell statistikk skulle kunne føyes inn i.

En kan i store trekk skille mellom fire ulike perioder i den maskinelle utvikling. 1900-1930 er særmerket ved at gruppering og aggregering blir automatisert. I den andre perioden, 1930-1950, kommer

1) En viser til en artikkel av Petter Jakob Bjerve og Svein Nordbotten om Automasjon i statistikkproduksjonen i Statistiske meldinger 1956, trykt på ny og fortsatt i Artikler nr. 28, 1969.

automatiseringen av tabellutskrivningen inn som noe nytt. I femåret 1950-1955 skjedde der en viss automatisering av både registerarbeid, oppgaveinnhenting, dataoverføring og revisjon, etter 1955 kom automatiseringen av standardiseringsoperasjonene og av arbeidet med å samordne arbeidsoperasjoner i gang.¹⁾

Direktør Kiær var en foregangsmann også når det gjaldt mekanisering av statistikkarbeidet. Han fikk statsmaktene til å kjøpe amerikanske Hollerith hullkortmaskiner så tidlig som til Folketellingen 1900 etter at en hadde leidd slike maskiner i 1890-årene til bruk for den første inntektsstatistikk som bygde på Folketellingen 1891. I 1911 fikk Byrået leidd en elektrisk hullkortsorterer. En stor del av sorteringsarbeidet og en del aggregering ved Fabrikkellingen 1909 og Folketellingen 1910 ble gjort med denne sorteren. Noen år senere ble sorteren også tatt i bruk ved grupperingen av fødsler, dødsfall og giftermål. I 1930 fikk Byrået den første hullkorttabulatoren for tabellutskrivning. Ved hjelp av denne ble grupperings- og aggregeringsoperasjonene i statistikken for utenriks-handelen automatisert og effektivisert. I 1930 fikk Byrået også elektriske stansmaskiner som økte farten i dataoverføringsarbeidet. Fra 1937 ble skipsfartsstatistikken delvis overført til hullkort og under krigen ble grupperings- og aggregeringsarbeidet i sammenheng med de store rasjonerings-tellingene gjort på hullkortmaskiner. Fra først av var hullkortmaskinene knyttet til de enkelte statistikkområder, og maskinparken var sammensatt av både gamle og nye typer av ulike fabrikat. Men i 1947 ble det organisert en sentralavdeling som etter hvert tok over alle hullkortmaskinene. De gamle maskinene ble snart byttet ut med nye og mer effektive typer, og en stadig større del av statistikkproduksjonen ble bearbeidet ved hullkort-avdelingen.

De maskiner som har bidratt til en mekanisering av registreringsarbeid, oppgaveinnhenting, dataoverføring og revisjon i perioden 1950-55, er først og fremst den elektroniske tellemaskinen - IBM Electronic Statistical Machine, Type 101, den alfanumeriske tabulatoren, hullkortkalkulatoren, kalkulatoren, reproduseren og interpreteren.

1). 1. Registerarbeid, 2. oppgaveinnhenting, 3. standardisering, 4. dataoverføring, 5. revisjon, 6. gruppering, 7. aggregering, 8. tabellutskrivning, 9. mangfoldiggjøring. - I Artikler nr. 28, 1969, om Automatisasjon i statistikkproduksjonen er der gitt en forklaring på hver av de ulike arbeidsoperasjoner.

Det er ikke alltid og over alt rasjonelt å automatisere der det er mulig å gjøre det, og framskritt med automasjon lar seg som regel ikke gjøre på kort tid. Dessuten - hvis en skal nytte ut de store elektroniske maskinene helt - må en venne seg til nye måter å tenke på. En må ha fantasi for å kunne lage nye problemstillinger som en ikke har kommet på før, fordi de tekniske forutsetninger har manglet. Dessuten må en kunne planlegge på meget lengre sikt. Å lage programmer er en tidkrevende tankeoperasjon som en må igjennom.

Statistisk Sentralbyrå tok den første EDB-maskin (DEUCE) i bruk i 1958. DEUCE førte til mer maskinell kontroll og kompliserte beregninger som det hadde vært umulig å foreta tidligere.

I 1960 fikk Byrået IBM 1401 med hullkortenheter og linjeskriver. Den førte til en effektivisering av tabelleringen, automatisering av en del manuskriptarbeid og gav også anledning til bruk av magnetbånd.

I 1964-1966 brukte man leiekjøring på CDC 3600 og UNIVAC 1107. Dette førte til integrering av operasjoner og intensiv behandling av store oppgaver som personregister.

IBM 360/40 kom i 1967 og gav grunnlag for utbygging av et arkivstatistisk system med systematiske dataarkiver i en lett tilgjengelig form. Det arkivstatistiske system forutsetter entydige og permanente identifikasjonsnummer som tillater oppbygging av tidsserier for det enkelte individ og den økonomiske enhet med data fra forskjellige kilder. På denne måte tas det langt bedre vare på informasjonen og det åpnes nye perspektiver for samfunnsforskning.

5. Omfattende arbeider i etterkrigstiden

a) Bosettingskartet

I etterkrigstiden tok en opp spesialarbeider som omfattet flere fagområder og hele landet.

Det første av disse er bosettingskartet. I årene etter krigen kom der en rekke henstillinger til Statistisk Sentralbyrå om å utarbeide et nytt stort bosettingskart for hele landet. I forbindelse med gjenreisingsoppgavene utarbeidet Brente stedsers regulering i årene etter krigen en del fylkeskart over de fylker som var særlig rammet av krigshandlinger. En bygde på folketellingen 1946. Saken med det alminnelige befolkningskart ble tatt opp i forbindelse med folketellingen 1950. Blant det materiale

som ble sendt til kommunene ved folketellingen, var det lagt ved et topografisk kartutklipp over vedkommende herred, og i instruksene til tellingsstyrene bad en om at de enkelte tellingskretsene skulle tegnes inn på dette kartutklipp.

I redegjøringen i Statistiske meldinger 1955 er gjengitt de forskjellige bøssettingstegn som er brukt. Der er også forklart andre kartdetaljer, grenser, høydeforhold, kommunikasjonslinjer, navn og farger.

b) Standard for handelsområder

I 1956 utarbeidet Byrådet en Standard for inndeling av landet i handelsområder til bruk ved geografiske spesifikasjoner i offisiell statistikk (Håndbok nr. 13). Inndelingen er lagt opp etter kriterier av økonomisk karakter og vil bli brukt i tillegg til de vanlige administrative inndelinger.

De faste geografiske inndelinger som hittil hadde vært brukt, var først og fremst de administrative inndelinger. Et hovedprinsipp for disse er at de bygger på den enkelte kommune som enhet, mens de har varierende høyere enheter i ett eller flere trinn. I enkelte tilfelle har den sivile inndeling i kommuner og fylker vist seg lite hensiktsmessig, og det er da blitt innført spesielle statistiske inndelinger. Som eksempel kan nevnes landets inndeling i naturlige jordbruksområder og i fiskeridistrikter. Den nye inndeling i handelsområder kommer i samme gruppe som disse.

Statistisk Sentralbyrå så det som en vesentlig oppgave å gjøre den offisielle statistikk så brukbar og nyttig som mulig for næringslivet. En har vært klar over at de geografiske grupperinger etter administrative inndelinger ikke alltid har vært hensiktsmessige og har sett det som et mål å komme fram til en standardinndeling i handelsområder som kunne brukes både i offisiell statistikk og av næringslivet.

Da kommunen er grunnenheten i de administrative inndelinger, sier det seg selv at også grensene for de høyere enheter er avhengig av kommunegrensene. Uheldige kommunegrenser vil derfor gi uheldige grenser for den høyere enhet. Kommunegrensene har ikke fulgt med i utviklingen. Grensene har ikke vært tilpasset etter den alminnelige utvikling i landet m.h.t. endringer i befolknings- og bøssettingsforhold, de næringsmessige forhold, omleggingen fra nokså utpreget natural- til kontanthusholdning, utbyggingen av kommunikasjonsmidlene m.v.

Ved kgl.res. av 31. oktober 1946 ble det oppnevnt en kommuneinndelingskomité (Scheikomiteén) med blant annet følgende mandat - å utrede spørsmålet om en revisjon av den kommunale inndeling med sikte på å

gjennomføre en inndeling mer i samsvar med de endrede forhold og som administrativt og økonomisk vil sette kommunene bedre i stand til å løse sine oppgaver.

Kommuneinndelingskomitéen slo fast at kommunene burde være den inndelingsnorm landets sivile inndeling skulle være knyttet til. Byrådet fant å burde følge det samme prinsipp ved etableringen av den nye inndeling i handelsområder.

Når en skal foreta en inndeling i handelsområder, må et funksjonelt syn legges til grunn. Det er nettopp byenes og andre lokale sentras samhörighet med de omkringliggende distrikter som skaper behov for en spesiell inndeling i handelsområder. Handelssamkvemmet skjer ofte i dag på tvers av fylkesinndelingen, og det ble derfor tidlig bestemt at en ved inndeling i handelsområder måtte se bort fra fylkesgrensene. Som hovedkriterier ved fastsettingen av områdene i den nye inndeling ble valgt den innenlandske vareomsetning, bosettingen og kommunikasjonsforholdene. Det ble lagt vekt på at formålet var å få en standard som ikke bare skulle brukes i bedriftststillinger, men som også kunne brukes i annen statistikk som skattestatistikk, transportstatistikk m.v., og en håpet at inndelingen ville kunne brukes som grunnlag for de spesielle inndelinger som bedriftene i næringslivet trenger. Denne inndeling omfatter 5 geografiske handelsfelt, 25 handelsområder, 119 handelsdistrikter.

Mens bosettingskartet viste hvor kundene var, gav handelsinndelingen oversikt over hvilke handelssentra de soknet til. Ved å tegne inn handelsdistriktenes grenser på bosettingskartet får man derfor et direkte bilde av begge disse viktige opplysninger. For 1964 ble standarden korrigert i samsvar med den nye kommuneinndelingen pr. 1. januar 1965.

I 1966 foretok Byrådet en mer omfattende revisjon av standarden for å tilpasse den til de endringer som hadde funnet sted i den innenlandske vareomsetningen, bosettingen og kommunikasjonsforholdene. Den reviderte standard som bygde på kommuneinndelingen pr. 1. januar 1967, ble offentliggjort i Statistisk månedshefte nr. 2, 1967¹⁾.

1) Under arbeidet med utbygging av regionalstatistikken er det opptatt et samarbeid med Byråets statistikk over handelsdistrikter. Justeringen fra januar 1967 ligger nært opp til den foreliggende regioninndeling etter bygningsloven av 1965. Se artikkel av Svein Hofstad i Plan og arbeid, nr. 1, 1969.

c) Kjenn ditt marked

Den tredje spesialpublikasjon Kjenn ditt marked representerer noe helt nytt fra Byråets side av stoffets oppbygging og tallenes presentasjon. Byrådet har her samlet de viktigste statistiske oppgaver av betydning for næringslivet. Oppgavene er samlet fra flere områder av statistikken og er ellers offentliggjort i en rekke forskjellige publikasjoner. Publikasjonen gir bl.a. opplysninger om:

Landarealet og tallet på bruk 1949
 Hjemmehørende befolkning 1950 og 1956 med fordeling etter kjønn og alder og etter næring
 Hvor stor del av befolkningen som bor i byer og husholdninger
 Yrkesbefolkning 1950 med fordeling etter stilling og enkelte næringer
 Private husholdninger og felleleshusholdninger
 Årlig befolkningstilvekst 1930-50
 Inntekter og skattytere 1955 og 1950-54
 Bergverk og industri 1952-53
 Engros og detaljhandel 1952-53
 Tallet på bedrifter 1953 innen de viktigste grupper av personlig tjenesteyting

For første gang er oppgavene samlet og gruppert etter den nye inndeling i handelsområder. Publikasjonen inneholder følgende hovedavsnitt:

1. Tekstavsnitt
2. Standardavsnitt - hvor det er gjort nærmere rede for de to standarder publikasjonen hovedsakelig bygger på - Standard for handelsområder og Standard for næringsgruppering (ISIC)¹⁾
3. Tabellavsnitt - som omfatter tabeller og oversikter med ca. 200 000 statistiske opplysninger

Byråets syn på publikasjonen er i forordet uttrykt slik:

"Publikasjonen er ment som en praktisk og nyttig håndbok til bruk ved markedsanalyser, planleggings- og organisasjonsarbeid, salgskontroll osv. Det må understrekes at dette ikke er noen lærebok på disse områder, men et forsøk på å legge fram statistikken på en måte som er spesielt tilpasset næringslivets behov. Byrådet ser på publikasjonen som et eksperiment for å finne en hensiktsmessig form for offentliggjøring av statistikken."

1) International Standard Industrial Classification of All Economic Activities.

d) Statistisk Sentralbyrås Håndbøker

Det er etter hvert blitt laget ikke få håndbøker, kurshefter, regler og standarder til bruk for arbeidet i Statistisk Sentralbyrå. Fra 1958 er disse samlet i serien Statistisk Sentralbyrås Håndbøker (SSH).

Statistiske oppgaver for mindre geografiske enheter vil som regel kunne skaffes bare i forbindelse med de 10-årslige totaltellingene. En eventuell ny utgave av Kjenn ditt marked kunne en derfor ikke ha sendt ut før det forelå tall fra de nye tellingene i 1959-64. Byrået mente det ville være av interesse at oppgaver fra tellingene gruppert etter Standard for handelsområder ble gjort tilgjengelig etter hvert som de forelå. Istedenfor en ny samlet oversikt kommer det derfor publikasjoner med slike oppgaver fra de enkelte tellingene. De ble sendt ut under fellestittelen Markedstall, og følgende er kommet: Bedrifter i industri og varehandel 1. november 1961, utarbeidet på grunnlag av Byråets bedrifts- og foretaksregister, Jordbruks-tellingen 20. juni 1959 og Skogbrukstellingen 1. september 1957, Folketellingen 1960, Fiskeritellingen 1960, Bedriftstellingen 1963.

e) Standard for næringsgruppering

Forslag til Standard for næringsgruppering i offentlig norsk statistikk ble utarbeidet av et utvalg - oppnevnt av Finansdepartementet i 1951 - på grunnlag av ISIC. Den første utgaven som kom i 1954, bygde på forslaget og på merknader fra en rekke næringsorganisasjoner og offentlige institusjoner. Annen utgave av standarden bygger hovedsakelig på den første. Men der er gjort visse suppleringer og modifikasjoner som en er kommet fram til ved bruk av standarden. Denne utgaven erstatter den første.

Der ble foretatt endringer i standarden i 1961, 1963, 1964 og 1971. Med de store strukturelle forandringer i norsk næringsgruppering vil en etter hvert måtte følge opp med nye utgaver. Ved siden av Standard for næringsgruppering er også fastlagt en rekke andre grupperingssystemer.

f) Varefortegnelser for statistikken over utenrikshandelen og industristatistikken

Fra 1953 ble den nye tolltariffen som bygger på Brusselnomenklaturen tatt i bruk som Varefortegnelse for statistikken over utenrikshandelen. For å få større nytte av statistikken over industriens produksjon og forbruk av ulike varer fant Byrået det ønskelig så snart som mulig å gå over til Brusselnomenklaturen også for industristatistikken. Tolltariffen egner

seg imidlertid ikke uten videre som varefortegnelse for industribedriftenes oppgaver over vareproduksjon og vareforbruk da den på visse felter er alt for spesifisert, mens den på andre er for summarisk. Det var derfor nødvendig å utarbeide en særskilt Varefortegnelse for industristatistikken (Håndbok nr. 19). Denne er så langt det er funnet hensiktsmessig samordnet med tolltariffen, men det er også tatt hensyn til spesielle behov for spesifikasjoner i industristatistikken.

I Standard for handelsområder har en en fullstendig geografisk gruppering, og i folketellingene er yrkesgrupperingen bygd ut og revidert. I 1960-tellingen er en tilfredsstillende gruppering bygd på 3 uavhengige - næring, yrke, sosial status. I statistikken over folkemengdens bevegelse for 1962 har Byrådet foretatt en gruppering etter kommunetyper etter en standard som ble fastlagt i forbindelse med folketellingen 1960.

Tett bebyggd :	Spredt bebyggd:
Byer	Jordbruks-, skogbruks-
Forstadsherreder	og fiskerierreder
Industrierreder	
Andre	Andre

Statistikken over dødsårsaker følger den internasjonale gruppering, og denne blir revidert hvert 10. år. I sammenheng med utdanningsstatistikken er der også utarbeidet grupperinger.

6. Byrådets registre

Forberedelse av registerarbeidet, dvs. sentralisering og systematisering av registrene, begynte i 1950-årene. I Artikler nr. 22 er gitt en utredning om de fullstendige registre i Byrådet som for tiden eksisterer. I forordet skriver Odd Aukrust:

"For analyse av mange samfunnsvitenskapelige problemstillinger vil det være av stor betydning at en kan knytte sammen grunnmateriale for de enkelte statistiske enheter fra forskjellige kilder og tidspunkter. Tre betingelser må være oppfylt om dette skal lykkes. For det første må det opprettes og holdes ajour registre over de statistiske enheter hvor hver enhet er permanent og entydig identifiserbar. For det annet må disse identifikasjoner knyttes til de registreringer som gjøres ved de forskjellige kilder. For det tredje må observasjonene samles, organiseres og lagres slik at de uten uforholdsmessig store kostnader kan kobles sammen og utnyttes i analytiske anvendelser."

a) Bedriftsregister

Ved bedriftstellingene 1953 ble det opprettet et bedriftsregister på hullkort. Hovedgrunnlaget ved oppbyggingen av registeret var skjemaene til folketellingen 1950. Registeret ble supplert med opplysninger fra produksjons- og lønnsstatistikkens registre i Byrået, Norges Handelskalender, Rikstrygdeverket og visse andre institusjoner og offentlige organer. Da bedriftstellingene ikke lenger hadde bruk for registerkortene, ble det besluttet at det på grunnlag av tellingsregisteret skulle opprettes et permanent bedrifts- og foretaksregister. Det sentrale bedrifts- og foretaksregister kom i gang i januar 1956 med det formål å skulle tjene som utgangspunkt for statistiske undersøkelser med foretak eller bedrifter som oppgavegivende enhet. På grunnlag av det sentrale bedrifts- og foretaksregister er det blitt utarbeidet delregistre for den årlige industristatistikk, lønnsstilling osv. I de siste årene har en begynt å utarbeide statistikk (f.eks. varehandelsstatistikk) på grunnlag av registeropplysningene. Fra 1965 ble registeret lagt om slik at det tilfredsstilte de grunnleggende betingelser som er nevnt ovenfor.

b) Personregister - fødselsnummer

Innføringen av systemet med permanente identifikasjonsnummer for hele Norges befolkning og etableringen av et sentralt personregister i Byrået har til hensikt å være til nytte både for statistiske og administrative formål. Den umiddelbare foranledning til at arbeidet med faste personnummer ble tatt opp i 1961-62 var en henstilling til sentraladministrasjonen fra næringsorganisasjonene om rasjonalisering av det løpende arbeid med oppgavegiving for lønnstakere til det offentlige (bruk av bare ett løpenummer for den enkelte person).

Fødselsnummersystemet er tatt i bruk i skatteetaten, i den sentrale trygdeadministrasjon, i Direktoratet for sjømenn, i Vegdirektoratet, i enkelte etater innen helsevesenet m.v. og i første rekke for å tilfredsstille administrative behov. Når Byrået gikk sterkt inn for etablering og kontinuerlig vedlikehold av et sentralt personregister, var det særlig de framtidige statistiske muligheter en tenkte på.

Generelt sett gir det norske fødselsnummersystem - slik det er bygd opp - vidtrekkende muligheter for rasjonaliserings og effektiviserings tiltak av administrativ art og for kvalitetsforbedringer og utbygging når det gjelder den offentlige personstatistikk. Personregisteret omfatter:

1. Alle personer som er registrert som bosatt i Norge
2. Alle personer registrert som døde, utvandret eller "forsvunnet" etter folketellingen 1. november 1960
3. Dublettnummer og utgåtte fødselsnummer som følge av rettinger i fødselsdata eller kjønn fra 1. oktober 1964.

Materialet fra folketellingen 1960 ble lagt til grunn ved massetildeling av personnummer i 1964. Dessuten ble tilgang av fødte og innvandrede (norske statsborgere) i perioden 1. november 1960 til 30. september 1964 særskilt bearbeidet fra primærmaterialet. Personer som de lokale folkeregistrene ikke fikk personnummer for (innvandrede utenlandske statsborgere og adopterte personer som ikke var kommet med ved folketellingen), ble tildelt nummer på grunnlag av spesielle skjema som folkeregistrene ble bedt om å fylle ut.

Fra 1. oktober 1964 er personregisteret holdt løpende ajour på grunnlag av de ordinære meldinger om fødsler, vigsler, skilsmisses og navnebevillinger, flyttinger til og fra Norge, flyttinger mellom norske kommuner og innen samme kommune, dødsfall m.v. Alle meldinger sendes via de respektive folkeregistre som kontrollerer meldingene, påfører personnummer, ajourfører sine registre og videresender alle meldinger (registermateriale) til Byrået den 1. og 15. hver måned.

7. De store tellinger

a) Folke- og boligtellinger

Etter vanlig praksis skulle der vært holdt folketelling i 1940 og en del forarbeider var gjort, men forholdene gjorde at den måtte utsettes. Det ble etter krigen overveidd om en kanskje burde vente med tellingen til det internasjonale folketellingsår 1950, men da det særlig på grunn av gjenreisningen i Norge var et sterkt behov for de opplysninger en folketelling kunne gi, ble det besluttet å holde tellingen den 3. desember 1946. Tellingene ble organisert omtrent på samme måte som i 1930. I landdistriktene bestod tellingsstyret av ordføreren og 3 av herredsstyrets medlemmer. I byene ble tellingen ledet av ordføreren eller den han gav fullmakt til det. Som regel overlot ordføreren arbeidet til folkeregisteret. Personer på skip i norske havner eller norske farvann ble

tellet av tollvesenets funksjonærer. Etter at tellingen i en kommune var avsluttet ble materialet sendt til kommunens folkeregister som skulle bruke det til å opprette et fullstendig folkeregister for kommunen eller til å revidere det gamle. Deretter ble materialet sendt til Byrådet.

Noen personoppgaver fra 1930 ble sløyfet - spørsmål om arbeidsledighet, lyter, inntekt, formue og skattekasse, avstamning og språk (for samer og kvener) og arbeidssted (for voksne personer i Oslo omegn). Nye spørsmål gjaldt yrket ved utgangen av 1939 (for personer som den gang var over 15 år) og om vedkommende var flyttet til kommunen etter 1. januar 1940. Den første opplysningen skulle gi grunnlag for en analyse av de forskyvninger som var skjedd i yrkesfordelingen siden siste førkrigsår. Den siste var tatt med av hensyn til folkeregistrene og for å få belyst aktuelle folkeomflytningsproblemer.

På boligoppgaven fra bygdene ble det spurt om hvor mange rom hver husholdning disponerte og om det var innlagt vann og elektrisk lys på bostedet. Også i byene ble det denne gang på grunn av de innviklede boligforhold etter krigen spurt om hvor mange rom m.v. hver husholdning disponerte, mens det i 1930 bare ble spurt om rom i hver leilighet. Dessuten ble det igjen innhentet oppgaver over leilighetens størrelse, men bare for leiligheten som helhet.

Det er publisert 6 hefter av folketellingen 1946: 1) Folkemengde og areal i de forskjellige deler av landet, 2) Trossamfunn, 3) Folkemengden etter kjønn, alder og ekteskapeleg stilling, etter levevei og etter fødested i de enkelte herreder og byer, 4) Folkemengden etter kjønn, alder og ekteskapeleg stilling. Riket og fylkene. Fremmede statsborgere, 5) Boligstatistikk, 6) Yrkesstatistikk.

De spørsmål som ved folketellingen 1946 ble mest inngående behandlet, var boligstatistikken og yrkesstatistikken. På grunn av de ekstraordinære forhold etter krigen ble Finnmark ikke tatt med i boligstatistikken.

Tabeller over barnetallet i ekteskapene er utarbeidet etter mønster av tellingene i 1920 og 1930. Disse tabellene er nyttet av direktør Gunnar Jahn i hans artikkel Befolkningsspørsmål og familienes størrelse i Statistiske Meldinger 1952.

Både i 1920 (XIII. hefte) og i 1930 (VIII. hefte) ble oppgavene om kvinnene i ervervslivet behandlet i særskilte tekstavsnitt. Det ble ikke gjort i 1946, men Signy Arctander har på grunnlag av yrkestabellene for 1946 i VI. hefte skrevet en artikkel Om kvinnen i ervervslivet -

Utviklingen etter 1930 - i Statistiske meldinger 1952. I Arbeidsmarkedet er det et par artikler om kvinnes deltaking i ervervslivet i 1948 og om mangel på kvinnelig arbeidskraft 1946. Likeså har Johan Vogt etter oppdrag fra Sosialdepartementet foretatt en særskilt undersøkelse om kvinnearbeid og kvinnelønninger 1948.

Under avsnittet om den voksne befolkning fordelt etter levevei er der en særskilt undersøkelse om yrkesveksling 1939-46 (bare bearbeidet for menn).

I 1946-tellingen er der utarbeidet statistikk over biyrke for menn over 15 år i bygdene og for alle husmødre.

1. desember 1950 ble der holdt ordinær folketelling. Tellingen skulle styres av ordføreren eller den han gav fullmakt og skulle omfatte alle personer fast bosatt i kommunen og alle som oppholdt seg midlertidig der på tellingsdatoen. Tollvesenets funksjonærer skulle telle sjøfolk ombord på norske og fremmede skip som på tellingsdatoen lå i norsk havn eller seilte i norske farvann.

Det var ikke pålagt kommunene å oppnevne tellingsstyre, men ordføreren i herredene ble tilrådd å oppnevne tellingsstyre til å planlegge tellingen. Foruten ordføreren eller den han gav fullmakt (tellingslederen) burde det bestå av lederen for folkeregisteret og en tredje person som var godt kjent i herredet, f.eks. soknepresten eller en av lærerne. I byene ble det ikke gitt fullt så detaljerte bestemmelser.

Som i 1930 og 1946 skulle det i herredene fylles ut en bostedsliste for hvert bosted, en kretsliste for hver krets og en hovedliste for hele herredet - i byene en leilighetsliste for hver leilighet, en husliste for hvert hus med mer enn 2 leiligheter og dessuten kretslistene og hovedlistene som i herredene. Bostedslistene ble sendt folkeregistrene til kontroll.

Bortsett fra oppgaver over felleleshusholdninger ble samtlige oppgaver overført til hullkort, og det ble leidd en spesialmaskin av ny type. Det var til å begynne med en del vansker med maskinen, men senere viste den seg meget effektiv, og den muliggjorde en inngående kvalitetskontroll og en mer detaljert bearbeiding av materialet enn før. I samband med tellingen ble der foretatt en spesialbearbeiding av et utvalg av 2 prosent av listene for å få offentliggjort foreløpige tall på et tidlig tidspunkt.

Det kom ut 10 hefter av folketellingen 1950:

1. Folkemengde og areal i de ymse administrative inndelinger av landet og av hussamlinger i herredene
2. Folkemengden etter kjønn og alder og ekteskapelig stilling. Riket, fylkene og de enkelte herreder og byer
3. Folkemengden etter hovedyrke i de enkelte kommuner og fylker
4. Oversikt over yrkesstatistikken. Detaljoppgaver for riket. Næringsgruppering, gruppering etter sosial stilling og stillingsgruppering
5. Barnetallet i norske ekteskap ved tellingene i 1946 og 1950. Hovedresultatene fra tellingen 1946 er som nevnt lagt fram i en artikkel av direktør Gunnar Jahn i Statistiske Meldinger nr. 7, 1952. Direktør Jahn har skrevet innledningsavsnittet til dette heftet
6. Personer 15 år og mer etter utdanning. For første gang ved en folketelling i Norge ble det i 1950 stilt spørsmål om utdanning
7. Fordeling på trossamfunn
8. Personer født i utlandet. Fremmede statsborgere. Bruken av samisk og kvensk
9. Husholdningenes sammensetning vesentlig mer detaljert enn ved tidligere tellinger
10. Boligstatistikk. Inneholder også spesielle tilleggsoppgaver for Oslo.

Den neste folketelling ble holdt 1. november 1960. I den kgl. resolusjon, som ligger til grunn for tellingene, heter det blant annet: "I hver kommune skal tellingene styres av ordføreren eller den han gir fullmakt til det." Det ble overlatt til kommunene å avgjøre hvordan tellerne skulle tilsettes.

Leiligheten ble brukt som telleenhet både i bygdene og byene. Det spesielle skjema med husopplysninger skulle alltid telleren fylle ut. Det var i 1960 betydelig utvidet. Fra tellingslederen ble leilighets- og huslistene sendt til kontroll i folkeregisteret for å få fastslått at alle personer var blitt telt, at dobbelttellinger ikke forekom og for å få mangelfullt utfylte skjemaer supplert.

Opp til siste verdenskrig var det vanlig at den yrkesklassifisering som ble brukt, var en stillingsgruppering innen en næringsramme. Selv om en i tellingen i 1950 hadde en uavhengig gruppering av stilling og næring, ble tabellene for kontinuitetens skyld stort sett utarbeidet som tidligere. Ved 1960-tellingene har en helt brutt med det tidligere grupperingssystem ut fra det syn at en tilfredsstillende gruppering bygger på 3 uavhengige

elementer: næring, yrke og sosial status. Alle yrker er i prinsippet betraktet som gjennomgående, dvs. de kan forekomme i mange forskjellige næringsgrupper. Det tradisjonelle skille mellom arbeider og funksjonær ble sløyet.

Likewise i 1950 ble det i 1960 spurt om utdanning, men avgrensning for spesialutdanning var i 1960 skoler eller kurs som normalt varte 1 år eller mer, i 1950 5 måneder.

Spørsmål om språkforhold for samer og kvener ble ikke tatt med i 1960.

Avgrensningen av tett- og spredtbygde strøk er det arbeidet mye mer med enn før, og retningslinjene i 1960-tellingen er blitt klarere.

Oppdeling av husholdningene og klassifisering etter familiekjerner er i 1960 foretatt på en mer tilfredsstillende måte. En har her fulgt de internasjonale linjer.

Opplysningene om boligene, både husene og leilighetene, var meget fullstendige i 1960.

En hadde i 1960 samtidig en del utvalgstillinger. De gjaldt bilhold på 25 prosent av skjemaene, biyrke - på 50 prosent, fremmede statsborgere - på 25 prosent.

Et særskilt spørsmål om telefon var tatt med på alle skjemaene.

For opplysningene om barnetall i bestående ekteskap, ble det ved bearbeidingen fulgt de samme linjer som fra 1920, dvs. ekteskap der hustruens giftermålsalder var mellom 16 og 45 år. Men etter internasjonal tilråding ble i tillegg kjørt ut tabeller over barnetallet i alle bestående ekteskap.

I samband med 1960-tellingen gav Byrået ut et hefte for hver eneste kommune etter hvert som materialet for kommunene ble ferdig bearbeidet og kontrollert. Hftet inneholder, delvis også på kretsbasis, de viktigste resultater om befolkningens fordeling på kjønn og alder, yrkesbefolkningen etter næring og boligoppgaver. I tillegg til dette er det i heftet også tatt med en oversikt over folketallet i kommunen ved hver telling, om mulig tilbake til 1801, og likeså prognoser over folketallet i kommunen og aldersfordelingen for hvert femte år fram til 1980.

Det er utgitt åtte hefter av folketellingen 1960 (foruten kommunehftene), dessuten et særskilt hefte Markedstall, folketellingen 1. november 1960 med tall for handelsområder og -distrikter.

To særskilte analysehefter er trykt i serien Artikler fra Statistisk Sentralbyrå. Disse er: Gerd Skoe Lettenstrøm og Gisle Skancke: De yrkesaktive i Norge 1875-1960 med prognoser for utviklingen fram til 1970 (Artikler nr. 10) og Gerd Skoe Lettenstrøm: Ekteskap og barnetall, en analyse over fruktbarhetsutviklingen i Norge (Artikler nr. 14).

b) Jordbrukstellingene

En hadde lenge vært klar over at det prinsipp en nyttet ved de representative jordbrukstellingene i 1923-28 og 1930-38 ikke var helt tilfredsstillende. En sammenlikning av resultatene med de fullstendige tellinger i 1929 og 1939 viste da også langt større avvik enn hva en kunne regne som sannsynlig. Etter krigen tok en derfor opp spørsmålet om en systemforandring. En ble stående ved å bruke som tellingsgrunnlag et tilfeldig 10-prosentutvalg av bruk med over 5 dekar jordbruksareal slik at en fikk et utvalg på 10 prosent av brukene innen hvert herred og innen hver størrelsesgruppe over 5 dekar. Utvalget ble tatt av primærmaterialet til jordbrukstellingen 1939, og denne er lagt til grunn for beregningene i årene 1946-48. Senere har en bygd utvalget på de fullstendige tellinger i 1949 og 1959.

Jordbrukstellingen i 1949 sluttet seg nøye til den tilsvarende telling i 1939. Den skulle også være et ledd i den verdensomfattende jordbrukstelling som var planlagt av FAO. Oppgavene over redskaper og maskiner ble sterkt utvidet. En hadde også for første gang med spørsmål om driftsbygningenes grunnflate og alder. For veksthus, gartnerier og planteskoler ble der foretatt telling med eget skjema. Brukene ble gruppert etter buskap og buskapens størrelse, men det ble dessuten telt opp hvor mange bruk det var som dyrket de forskjellige slags vekster og hvor mange som hadde forskjellige slags maskiner og redskaper. Jordbrukstellingen 1949 er trykt i 4 hefter, ett over areal, husdyrhold, maskiner m.v., et annet over eiendomsforholdene, arbeidsstyrken m.v.¹⁾, ett hvor oppgavene er samlet for de naturlige jordbruksområder og ett oversiktshefte.

1) I 1952 og -54 hadde en oppgaver over arbeidsstyrken i jordbruket og individuelle lønnsoppgaver for leiehjelpen ved de undersøkte brukene - også i 1951, men de ble ikke offentliggjort.

Jordbrukstellingen 1959 er et ledd i de 10-årlige tellinger. Såvidt mulig er kontinuiteten med dem bevart. Men utviklingen med sterk omlegging av produksjonen på mange felter gjorde visse endringer og utvidelser nødvendig. Det gjelder det tekniske utstyr - maskinparken, bygninger m.v. Det er også lagt stor vekt på å vise endringene i bruksstrukturen i løpet av den siste 10-årsperiode. Fra 1959 er by- og herredskommuner behandlet likt. Tellingen ble trykt i 5 hefter: 1) Areal, husdyrhold m.m., 2) Maskiner og redskaper m.m., 3) Eige- og leigetilhøve, arbeidskraft m.m. ved bruk med over 5 dekar jordbruksareal, 4) Dei naturlege jordbruksområda og 5) Oversyn.

Jordbrukstellingen 1969 hadde stort sett samme omfang som tellingen i 1959. Det ble lagt større vekt enn tidligere blant annet på hagebruk og pelsdyrhold. Tellingen i 1969 er den første jordbrukstelling som er bearbeidet ved hjelp av elektroniske datamaskiner. Ved siden av 5 hefter som gir tellingsresultater for hele landet blir det gitt ut en serie med fylkeshefter. I disse heftene blir sentrale tellingsresultater gitt for bruk av forskjellig størrelse i de enkelte kommuner i vedkommende fylke.

c) Skogbrukstellinger

Skogbrukstellingen 1957 er en fullstendig telling med oppgaver over alle eiendommer med produktivt skog- og/eller skogreisingsareal på minst 25 dekar. Slik telling hadde ikke vært holdt på 30 år. Den gir en oversikt over skogarealets fordeling etter eierforhold og størrelse, og over driftsmidler og arbeidsinnsats. Oppgavene ble fordelt etter eierforhold, størrelse, driftsmidler og arbeidsinnsats. De ble innsamlet av de lokale organer for skogoppsynet i de enkelte kommuner. De supplerer oppgavene fra landskogtakseringen og gir sammen med disse opplysninger en samlet oversikt over skogbruket.

Skogbrukstellingen 1967 omfattet som tellingen i 1957, alle eiendommer med tilsammen minst 25 dekar skog og skogreisingsareal i en kommune. Også på andre måter ble den lagt opp slik at resultatene i størst mulig utstrekning skulle bli sammenliknbare med forrige telling. Den utviklingen som hadde foregått i skogbruket, førte til at det ble tatt med en god del nye spørsmål og at en del spørsmål ble omformet. Noen av spørsmålene fra forrige telling ble sløyfet, men tellingen fikk likevel et betydelig større omfang enn den forrige. Resultatene er publisert i to tabellhefter og ett oversiktshefte.

d) Fiskeritellinger

Behovet for en særskilt fiskeritelling var gjentatte ganger oppe i 1930-årene i debatten om kystens problemer. På statsbudsjettet for 1939-40 ble det bevilget kr. 100 000 til en særskilt statistisk undersøkelse angående fiskerinæringen. Etter krigsutbruddet 1. september 1939 ble imidlertid andre oppgaver mer presserende. Arbeidet måtte vente, og det ble først tatt opp igjen etter frigjøringen. I begynnelsen av 1947 ble det oppnevnt en komite som skulle utarbeide planer for en egen fiskeritelling. Tellingstidspunktet ble satt til 1. oktober 1948. En rekke foredlingsanlegg ble unntatt, stort sett slike som nytter industrielle metoder og gir løpende oppgaver til produksjonsstatistikken. Fiskeritellingen 1948 ble publisert i 3 hefter: I. Tallet på fiskere, deltaking i fiske og annet arbeid m.v., II. Fiskefarkoster og tilvirkeranlegg, III. Oversikt over tellingsresultatene.

Den neste fiskeritelling ble foretatt i 1960 samtidig med folketellingen. Men allerede i begynnelsen av 1950-årene tok fiskerimyndighetene kontakt med Byrået om utvalgstillinger mellom de ordinære fiskeritellinger. I 1964 ble spørsmålet om utvalgstillinger tatt opp igjen, og det ble spesieltpekt på behovet for å få oppgaver over tallet på fiskere i de enkelte distrikter, fordelingen på ene-, hoved- og biyrkefiskere og fordeling på alder.

Fiskeristatistikk - Norges Fiskerier - blir utarbeidet årlig av Fiskeridirektoratet. Den inneholder oppgaver over fiskere, farkoster, anlegg og redskaper, mengde- og verdiutbyttet i alt og oppgaver over de forskjellige fiskerier herunder også småhvalfangst og selfangst. Byrået er ansvarlig for de periodiske fiskeritellinger og også for spesielle fiskertellinger¹⁾ en eller flere ganger i tiden mellom de periodiske tellingene.

Fiske er den eneste næring der den grunnleggende produksjonsstatistikk utarbeides utenfor Byrået. Komiteen til utredning av spørsmålet om ytterligere sentralisering av den offentlige statistikk foreslår at det meste av fiskeristatistikken overføres til Byrået, men spørsmålet er ennå ikke avgjort.

Fiskeritellingen 1960 kom ut i 3 hefter: I. Tallet på fiskere, deltaking i fiske og annet arbeid, jordbruksareal og husdyrhold, redskaper, rorbuer og sjøhus m.v., II. Fiskeflåten, III. En samlet oversikt over

1) Fiskeritelling 1966, Arbeidsnotat.

tellingen og tellingsresultatene. Dessuten er der publisert et hefte Markedstall for fiskeritellingen som gir enkelte hovedtall fordelt på kommuner, handelsdistrikter, -områder og -felt i samsvar med publikasjonen Kjenn ditt marked.

Hvalfangststatistikken publiseres i International Whaling Statistics. Utarbeidningen er overdratt Norge.

e) Bedriftstellinger¹⁾

I etterkrigsperioden er der holdt to fullstendige bedriftstellinger, den første i 1953, den annen i 1963.

Etter tilråding fra de Forente nasjoners statistiske kommisjon skal medlemslandene i den utstrekning det er mulig, foreta statistiske undersøkelser for alle næringer minst en gang hvert 10. år. I Norge ble det altså holdt fiskeritelling i 1948 og 1960 og jordbrukstelling i 1949 og 1959. Bedriftstellingen 1953 ble gjennomført for å dekke de andre næringene. De 10-årslige tellinger skal gi et bilde av næringslivets struktur. Totaltall fra de fullstendige tellinger skulle også danne grunnlag for de årlige utvalgsundersøkelser som skulle vise utviklingen i de mellomliggende år. I Norge har vi årlig jordbruksstatistikk, fiskeristatistikk, produksjonsstatistikk for bergverk og industri og fra 1955 årlig statistikk for engros- og detaljhandel.

Under planleggingen tok en sikte på å telle all økonomisk virksomhet i næringene bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, kraft- og vannforsyning, varehandel, finansinstitusjoner, eiendomsdrift, sjøtransport, annen samferdsel, ervervsmessig offentlig og privat tjenesteyting slik disse næringer er definert i Standard for næringsgruppering i offentlig norsk statistikk. Allerede på et tidligere tidspunkt ble det bestemt at den nye bedriftstelling i motsetning til den som ble holdt i 1936, skulle gjennomføres sentralt fra Byrået uten hjelp av tellere. Et moment som talte sterkt til fordel for sentral gjennomføring, var at Byrået i alle tilfelle ønsket et fullstendig bedriftsregister.

I innledningen til Bedriftstellingen 1953, første hefte, er gitt oversikter over tidligere tellinger av liknende karakter, målsetting for bedriftstellingen 1953 og forarbeidene, innhenting og bearbeiding av oppgavene, bedrifts- og foretaksdefinisjoner og prinsipper for næringsgruppering.

1) En spesiell varehandelstelling ble holdt i 1948.

En ny bedriftstelling ble holdt i 1963. Den tok i første rekke sikte på å gi en oversikt over bedriftsstrukturen i Norge. I denne forbindelse tenker en særlig på hvorledes tallet på bedrifter og viktige kjennetegn som sysselsetting, produksjon eller omsetning osv. er fordelt etter bedriftenes næringsgruppe, beliggenhet, størrelse, eierforhold m.v. Den løpende statistikken som utarbeides årlig eller med kortere mellomrom, er i alminnelighet basert på oppgaver bare for et utvalg av bedriftene, og den er derfor lite egnet til å gi detaljerte oppgaver over strukturforholdene. En fullstendig bedriftstelling kan også gi et verdifullt grunnlag for vurdering av pålitelighet m.v. av løpende bedriftsstatistikk, for opplegg av nye utvalgsundersøkelser og for omlegging av eksisterende utvalgsstatistikk.

Et annet viktig formål er å skaffe statistikkopplysninger om bedriftene i næringsgrupper som ikke er dekket av løpende statistikk. Dette gjelder bl.a. store deler av næringene transportvirksomhet og forretningsmessig og personlig tjenesteyting og for bedrifter i bygge- og anleggsvirksomhet hvor årlig statistikk blir utarbeidet for første gang fra 1966.

Som et sekundært formål kan nevnes at en tok sikte på å bruke bedriftstellingsoppgavene til å gjennomføre en fullstendig kontroll og ajourføring av Statistisk Sentralbyrås faste register over bedrifter og foretak. Bedriftstillingen skulle også - sammen med oppgaver fra løpende årsstatistikk - tilfredsstille en tilråding fra De forente nasjoners statistiske kommisjon som gikk ut på at FN's medlemsland skulle gjennomføre en omfattende næringsstatistisk undersøkelse for året 1963 eller et år nær opptil det. Etter anbefaling skulle undersøkelsen omfatte næringene bergverksdrift m.v., industri, bygge- og anleggsvirksomhet og elektrisitets- og gassforsyning.

Målsettingen for bedriftstillingen 1963 var at tellingen burde omfatte all ervervsmessig næringsvirksomhet med unntak av jordbruk, skogbruk og fiske som var dekket av spesielle tellinger i årene 1957-60. På grunnlag av Standard for næringsgruppering i offentlig norsk statistikk ble det foretatt en avgrensing mellom ervervsmessig og ikke-ervervsmessig virksomhet. Under det videre planleggingsarbeid ble dessuten enkelte grupper utelukket p.g.a. registreringsproblemer eller fordi gruppen var så godt dekket av årlig statistikk at bedriftstillingen neppe kunne gi verken mer detaljerte eller sikrere opplysninger. Til slutt ble en stående ved at tellingen skulle omfatte følgende næringer og næringsgrupper:

Bergverksdrift m.v., industri, bygge- og anleggsvirksomhet (unntatt offentlig), varehandel, finansinstitusjoner, garasjeutleie og eiendomsmeklere, innenriks sjøfart, tjenester i tilknytning til sjøfart, landtransport, lufttransport, tjenester i tilknytning til transport, lagring, korrespondanseskoler og sjåførskoler, forretningsmessig tjenesteyting (unntatt forfattere, bildende kunstnere og selvstendige journalister), film og teater (unntatt selvstendige skuespillere), sirkus o.l. (unntatt selvstendige artister), hotell- og restaurantdrift, vask, rensing og andre personlige tjenester.

I bergverksdrift m.v., industri, bygge- og anleggsvirksomhet er enmannsforetak/enkeltmannsbedrifter hvor eieren arbeider alene, ikke med i tellingen. Ellers omfatter tellingen alle bedrifter i de nevnte næringsgruppene også sesongbedrifter og bedrifter som bare drives som bierverv.

De viktigste næringer og næringsgrupper som ikke er med, er foruten jordbruk, skogbruk og fiske, hvalfangst, kraft- og vannforsyning, utenriks sjøfart, drift av bolig- og forretningsgårder, jernbanedrift, post, telefon, telegraf, offentlig administrasjon og forsvar, undervisning, helse- og veterinærvesen, religiøst og humanitært arbeid, ikke forretningsmessige organisasjoner og institusjoner, underholdning (unntatt film, teater, sirkus o.l.), lønt husarbeid.

Ellers er i innledningen gjort rede for bedrifts- og foretaksdefinisjonen, næringsgrupperingen og innhenting og bearbeiding av oppgavene.

Formålet for tellingene har etter hvert forandret seg slik at det mer og mer er blitt å tilfredsstille behovet for detaljerte geografiske data og å tjene som grunnlag for oppretting og vedlikehold av registre.

8. Nasjonalregnskap

Nasjonalregnskapet har vært et vesentlig hjelpemiddel ved gjennomføringen av ensartede definisjoner og klassifiseringsprinsipper fordi det i sin oppbygging sammenfatter så mange grener av den økonomiske statistikk. Under - og i de første årene etter - krigen ble det lagt ned et stort og verdifullt arbeid i opplegget av et nytt og mer detaljert nasjonalregnskap. Etter at det forelå fullt utarbeidet, er det kommet til ny og bedre statistikk på flere felter, slik at det stadig blir foretatt revisjoner av nasjonalregnskapstallene.

De første beregninger av Nasjonalinntekten i Norge ble foretatt omkring 1890 av Statistisk Sentralbyrås daværende sjef, direktør A.N. Kiær. I perioden fram til første verdenskrig tok en bare sikte på å beregne et totalt anslag for nasjonalinntekten. Ved Universitetets sosialøkonomiske institutt ble det i 1930-årene under ledelse av professor Ragnar Frisch utført et stort arbeid for å løse de teoretiske og praktiske problemene som oppstillingen av et detaljert nasjonalregnskap reiser. Statistisk Sentralbyrå foretok under den annen verdenskrig nasjonalinntektsberegninger som i prinsippet var lagt opp som et nasjonalregnskap. Den første publikasjonen over nasjonalinntekten i Norge 1935-43 ble utgitt i 1946, den neste - for periodene 1930-39 og 1946-51 - ble sendt ut av Statistisk Sentralbyrå i 1953.

Tallene i publikasjonen Nasjonalregnskap 1865-1960 (NOS XII 163) erstatter alle tidligere offentliggjorte nasjonalregnskapstall for periodene 1930-39 og 1946-60, men for årene før 1930 inneholder denne publikasjonen bare hovedserier. For flere detaljer viser en til publikasjonene Nasjonalregnskap 1900-29 (NOS XI 143) og Langtidslinjer i norsk økonomi (SØS 16). Løpende nasjonalregnskapstall blir nå offentliggjort i årlige nasjonalregnskapspublikasjoner.

Det er først og fremst produksjonsstatistikk og statistikk over utenrikshandelen som er grunnlaget for de norske nasjonalregnskapsberegninger. For de næringer som mangler produksjonsstatistikk har en anslått produksjonen på grunnlag av annen statistikk, for eksempel ved oppgaver over sysselsetting og beregninger over inntektene til lønsmottakere og selvstendige næringsdrivende.

Etter 1930 er det statistiske grunnlaget for nasjonalregnskaps-tallene stort sett tilfredsstillende, men for perioden før 1927 finnes det ikke årlig produksjonsstatistikk.

Nasjonalregnskapet skal gi en systematisk, statistisk skildring av hele den norske samfunnshusholdning og dens transaksjoner med utlandet i en tilbakelagt periode. For å løse denne oppgaven har en delt samfunnet opp i næringssektorer. En næringssektor er en statistisk gruppering av bedrifter etter bestemte kjennetegn. På grunnlag av beregninger for hver enkelt næringssektor kan en summere opp resultatene i noen få totaltall.

Bruttonasjonalproduktet er beregnet som landets samlede brutto-produksjon i et år, fratrasket verdien av alle råvarer o.l. som er forbrukt i produksjonsprosessene. Under produksjonens gang vil den faste realkapital

bli slitt eller forringet i verdi. Dette forbruk av realkapital har en et uttrykk for i begrepet "kapitalslit". Bruttonasjonalprodukt minus kapitalslit svarer til nettonasjonalprodukt. Nettonasjonalproduktet uttrykker nettoverdien av de varer og tjenester som er produsert i løpet av et år av arbeidskraft og realkapital hjemmehørende i Norge.

Importen gir uttrykk for verdien av de varer og tjenester som Norge i årets løp har mottatt fra utlandet. Eksporten representerer verdien av de varer og tjenester som er levert til utlandet.

Summen av bruttonasjonalproduktet og importen uttrykker den totale disponible vare- og tjenestetilgang for Norge. Den disponible vare- og tjenestetilgang kan nyttes til eksport, til privat eller offentlig konsum eller til brutto investering.

Det private konsum omfatter verdien av varer og tjenester som i årets løp nyttes av landets husholdninger eller av konsumentorganisasjoner, private foreninger og institusjoner uten ervervskarakter. Varige konsumgoder så som biler, møbler og klær, regnes som konsumert i det år de blir anskaffet, men for boliger har en gjort et unntak og i stedet hvert år inkludert et beløp for beregnet husleie i det private konsum.

Det offentlige konsum representerer varer og tjenester disponert av statsforvaltningen, trygdeforvaltningen og kommuneforvaltningen for løpende administrative og forvaltningsmessige formål, men ikke vare- og tjenesteforbruket ved offentlige foretak. Posten er beregnet netto, idet det er gjort fradrag for varer og tjenester som stats- og kommuneforvaltningen har ytt private mot betaling i form av forskjellige slags gebyrer. En skiller mellom militært og sivilt offentlig konsum. Det militære offentlige konsum omfatter godtgjøring til militært personell og alle anskaffelser og bygge- og anleggsarbeider for forsvaret. Det sivile offentlige konsum omfatter godtgjøring til sivilt personell i stats- og kommuneadministrasjonen - unntatt bygge- og anleggsarbeidere - og andre løpende offentlige utgifter til varer og tjenester for sivile formål. Sivile bygge- og anleggsarbeider, biler, maskiner etc., inngår i landets bruttoinvestering og svarer til investeringene i offentlig konsumkapital. Kapitalslit på den offentlige konsumkapital regnes også med i det sivile offentlige konsum. De varer og tjenester som er gått med til å bygge ut, vedlikeholde og reparere realkapitalen i landet, utgjør den totale bruttoinvestering i året. Den omfatter investering i foretak, herunder boliger, samt investering i offentlig konsumkapital og lagerendringer hos

produsenter og handlende. Bruttoinvesteringer eksklusive lagerendringer betegnes bruttoinvesteringer i fast realkapital og er delt i følgende artsgrupper: bruttoinvesteringer i bygninger, anlegg, skip og andre transportmidler og maskiner o.l. Differansen mellom bruttoinvesteringer og kapitalslit betegnes nettoinvesteringer og gir uttrykk for tilveksten i landets realkapital.

Begrepene foran har referert seg til nasjonen, men kan lett tillempes slik at de passer til en hvilken som helst sektor, f.eks. en næringssektor. Vi kommer da fram til de enkelte næringers bruttoprodukt, nettoprodukt osv. Som et mål for den godtgjøring som produksjonsfaktorene i en næring oppnår for sin innsats, benytter vi faktorinntekten. Faktorinntekten innenfor en enkelt næring er definert som nettoproduktet i næringen minus indirekte skatter som næringen betaler pluss subsidier som næringen mottar. Ved å summere faktorinntekten i de enkelte næringer kommer en fram til den totale faktorinntekt for hele nasjonen. Faktorinntekten kan deles i lønn og eierinntekt. Som lønn regner en all inntekt opptjent ved arbeid i andres tjeneste. Eierinntekt viser den rest som står til disposisjon for foretakens eiere til renter av fremmedkapital og som godtgjøring for eget arbeid og egen kapital. Noe av faktorinntekten tilfaller utlendinger og noe stat og kommuner som inntekt av kapital. Hvis en fra faktorinntekten trekker utlendingers nettoinntekter av kapitalplasseringer i Norge og offentlige nettoinntekter av kapital, vil resten representere privat inntekt av arbeid og kapital. Utlendingers nettoinntekt av kapitalplasseringer i Norge er definert som differansen mellom renter, aksjeutbytte o.l. til utlandet og renter, aksjeutbytte o.l. fra utlandet til Norge. Offentlig nettoinntekt av kapital svarer til renteinntekter, aksjeutbytte og overskott av offentlige foretak fratrukket renter av den offentlige gjeld. En kan splitte privat inntekt av arbeid og kapital i lønninger, personlige nettorenteinntekter, selvstendiges inntekt av jordbruk, skogbruk og fiske og inntekt av boliger. Annen privat inntekt av arbeid og kapital er en restpost som omfatter kapitaltilveksten (sparingen) i private selskaper og en del andre inntektstyper som ikke lar seg beregne med tilstrekkelig nøyaktighet.

Nasjonalregnskapet sonderer mellom en offentlig og privat sektor på tvers av inndelingen i næringssektorer. Den offentlige sektor omfatter offentlig forvaltning og forretningsmessige foretak som eies eller kontrolleres av stat eller kommuner. Alle andre foretak og institusjoner

betegnes som private. Vi har allerede trukket et skille mellom offentlig og privat konsum og på tilsvarende måte kan vi trekke et skille mellom den offentlige og den private del av andre poster i nasjonalregnskapet.

Korrigeres nettonasjonalproduktet for inntektsoverføringer til og fra utlandet kommer en fram til begrepet disponibel inntekt for Norge dvs. den inntekt som kan disponeres til konsum eller kapitaltilvekst. Landets kapitaltilvekst (sparing) svarer til økingen i nasjonalformuen.

Offentlig disponibel inntekt er lik offentlig nettoinntekt av kapital pluss inntektsoverføringer av alle slag som det offentlige mottar fra den private sektor og utlandet minus inntektsoverføringer til den private sektor og utlandet. Den del av inntekten som ikke nyttes til offentlig konsum, blir spart og svarer til den offentlige kapitaltilvekst. Den offentlige kapitaltilvekst (sparing) består altså av kapitaltilveksten i de offentlige foretak pluss overskottet hos den offentlige forvaltning.

Privat disponibel inntekt er definert som privat inntekt av arbeid og kapital pluss inntektsoverføring som den private sektor mottar fra det offentlige og utlandet minus inntektsoverføringer til den offentlige sektor og utlandet. Denne inntekten kan disponeres til privat konsum eller til privat kapitaltilvekst. Den private kapitaltilvekst (sparing) vil foruten den individuelle oppsparing inkludere kapitaltilveksten i private selskaper. Videre inngår kapitaltilveksten hos alle slags private foreninger, legater og fond.

I tillegg til beregningene i løpende kroner inneholder nasjonalregnskapet beregninger i faste priser, tall for sysselsetting, volumindekser og prisindekser for alle realøkonomiske hovedposter og komponenter av disse. Det private og det offentlige konsum, bruttoinvesteringer, vareinnsatsleveranser, eksport og import, er prinsipielt omregnet til faste priser ved at en for hver enkelt post har beregnet hva de varer og tjenester som faktisk gikk inn i posten i undersøkelsesåret, ville ha kostet vurdert til prisene i et valgt basisår. De definisjonsmessige sammenhenger som gjelder for tallene i løpende kroner, vil også gjelde når postene uttrykkes i faste priser. Formelen for volumindekser og prisindekser er valgt slik at en volumindeks multiplisert med den tilsvarende prisindeks gir en indeks for verdiutviklingen målt i løpende kroner.

I tilknytting til omtalen av nasjonalregnskapsarbeidet må også nevnes Byråets "Input-output"-undersøkelser eller kryssløpsundersøkelser som det heter i norsk terminologi¹⁾. Arbeidet ble tatt opp i 1952 og de første

1) Se artikkelen om Kryssløpsforskning i Statistisk Sentralbyrå. Særtrykk av Statistisk Tidsskrift nr. 1, 1954.

resultatene ble lagt fram i serien Samfunnsøkonomiske Studier (SØS nr. 9, 1960). Det materiale som legges fram, er statistiske opplysninger om produksjonsforhold, råstofforbruk m.v. i hver enkelt av 123 norske næringer i 1954. Hovedtabellene er krysstabeller som gir tall for de innbyrdes leveringer (kryssleveringer) av varer og tjenester mellom næringssektorene og for næringssektorenes forbruk av importvarer.

I publikasjonen er det gitt en rekke eksempler på hvorledes materialet kan nyttiggjøres i studiet av næringenes økonomiske struktur og markedsproblemer og som grunnlag for bedømmelse av næringspolitiske tiltak¹⁾.

Det er nøye samarbeid mellom kryssløpsresultatene og nasjonalregnskapsberegningene. I de kvartalsvise nasjonalregnskap er produksjonen i hver sektor beregnet og vareinnsatsforbruket bestemt ved hjelp av kryssløpskoeffisienter.

9. Finans-, kredittmarked-, inntekts- og formuesstatistikk

a) Statistikkområder og behovene for statistikk

Finans-, kredittmarked-, inntekts- og formuesstatistikk behandler stort sett regnskapsdata hentet fra balanse og de regnskapsdeler som belyser inntekter og utgifter for offentlige og private institusjoner, foretak og personer.

Statistikken over de offentlige sektors finanser omfatter data hentet fra balanse og budsjettregnskap og andre regnskaper som viser statsforvaltningens, trygdeforvaltningens og kommuneforvaltningens inntekter og utgifter. Skattestatistikken kan ses som en spesialstatistikk innen dette område som gir vidtgående spesifikasjoner av de offentlige forvaltningssektors viktigste inntektsposter, skattene, og deres utlikningsgrunnlag.

I tidligere tider hadde statistikken stort sett til formål å informere allmennheten om den offentlige virksomhet, f.eks. utgiftenes fordeling på ulike formål, stats- og kommunegjeldens størrelse osv. Etter hvert som finanspolitikken i sterkere grad er blitt nyttet som et virkemiddel i den økonomiske politikk, og etter hvert som den offentlige økonomiske langtidsplanlegging er blitt innarbeidet i den offentlige administrasjon, oppstod

1) Publikasjonen Kryssløpstall 1954, 1959 og 1964 ble utgitt i 1969 i serien Norges Offisielle Statistikk (NOS A 254) og slutter seg nært til SØS nr. 9, 1960.

det behov for statistikk som var bedre egnet som grunnlag for vurdering av finanspolitikkenes økonomiske virkninger og som var hensiktsmessig ved bruk i planleggingsarbeidet. Dette reiste krav om egnede definisjoner på de statistiske begreper, om standardisering og samordning av definisjonene i et statistisk system og om en mer samordnet presentasjonsform.

Kredittmarkedstatistikken dekker regnskapsdata som i det vesentlige hentes fra balansene for de sektorer som yter eller mottar kreditt av ulike former. Finansinstitusjonene inntar en særstilling i denne statistikken da de står bak en vesentlig del av kreditttilbudet.

Tidligere hadde denne statistikken stort sett til formål å beskrive virksomheten ved forskjellige typer av finansinstitusjoner som banker og forsikringsselskaper. Mer aktiv bruk av penge- og kredittpolitikken som virkemidler i den økonomiske politikk, har i de senere år skjerpet kravene til denne statistikk vesentlig. Særlig har en fått økte behov for samlet oversikt over tilgang av kreditt av forskjellig slag (utlån, ihendehaverobligasjonslån, aksjeemisjoner etc.), over finansieringen av kreditter og over likviditetsforholdene. Disse behov stiller også krav til standardisering og samordning av statistiske definisjoner og en mer samordnet og enhetlig presentasjon av statistikken.

Inntekts- og formuesstatistikken behandler opplysninger om nettoinntekt og nettoformue og sammensettingen av inntekt og formue for personer og selskaper. Sammensettingen av inntekt og formue blir belyst gjennom regnskapsdata hentet fra inntektstakernes og formueseierens vinnings- og tapskonti eller gjennom tilsvarende oppgaver fra likningsmyndighetene.

Særlig interesse er knyttet til fordelingen av de personlige inntektstakere og formueseiere etter størrelsen av inntekt og formue og etter personenes alder, kjønn, utdanning, yrke og sosiale status. Det er også av vesentlig betydning å kjenne til hvordan inntektstakerne og formueseierne er gruppert i husholdninger og hvordan husholdningene er fordelt etter størrelsen av inntekt og formue og etter ulike kjennetegn som karakteriserer sammensettingen av husholdningene.

Tidligere var inntekts- og formuesstatistikken begrenset til de relativt få fordelinger som skattestatistikken inneholdt. Behovene for en offentlig inntektspolitikk stiller i dag krav om en vesentlig mer omfattende inntektsstatistikk. Også ut fra sosialpolitiske synspunkter er det ønskelig med en bedre belysning av de ulike befolkningslags inntekts- og formuesforhold. Det er derfor i de siste år påbegynt en omfattende utbygging av statistikkområdet.

b) Utviklingslinjer i statistikken

Opprinnelig bygde statistikken for en vesentlig del av statistikk-områdene på opplysninger som ble gitt til bruk for administrasjonen, og som ble utnyttet til statistisk bearbeiding. Dette gjelder statens og kommunenes regnskaper, skattestatistikken, bank- og forsikringsstatistikken osv. Utbyggingen av statistikken har dels tatt sikte på å utvide den tradisjonelle statistikk med nye oppgaver av rent statistisk art, dels å utarbeide ny statistikk på områder hvor det tidligere manglet statistikk, dels å samordne statistikken innen definisjonsmessig oppbygde regnskaps-systemer og dels å forbedre statistikkens kvalitet ved å ta i bruk mer tidsmessige innhentings- og bearbeidingsmetoder.

c) Utviding av de tradisjonelle statistikker

Statistikken over statens finanser har i alle år bygd direkte på de offentliggjorte regnskaper. Byråets bearbeiding av disse regnskaper er etter hvert blitt mer omfattende. Etter krigen har en således i tillegg til den tradisjonelle formålsgruppering av budsjettregnskapet innarbeidet en gruppering etter nasjonaløkonomisk art for alle statsregnskapene. Denne utvidelse av statistikken var nødvendig for å skaffe nasjonalregnskapet et grunnlag for beregning av bl.a. statens investeringer og konsum og dessuten oversikt over inntektsoverføringene. Bearbeidingen ble forbedret etter regnskapsreformen i 1961 da artsgrupperingen ble innarbeidet i selve regnskapssystemet. Fra 1952 er det dessuten innhentet visse spesifikasjoner til balansen som gjør det mulig å gi en langt bedre oversikt over statens fordringer og gjeld enn tidligere.

Statistikken over kommunenes finanser gav tidligere opplysninger om kommunenes balanser og driftsregnskap med gruppering av driftsutgifter og -inntekter etter kapittel (formålsgruppering). Fra og med 1946-47 ble det på samme måte som for statens regnskaper innarbeidet en nasjonaløkonomisk artsgruppering av driftsregnskapet. Disse oppgaver ble sterkt forbedret etter hvert som de kommunale regnskapsforskrifter av 1957 ble tatt i bruk. Fra 1946 ble statistikken over kommunenes fordringer og gjeld utvidet. Denne statistikken ble ytterligere forbedret etter gjennomføringen av de nye regnskapsforskrifter som krevde oppstilling av en generalbalanse for kommunene med vidtgående spesifikasjoner av fordrings- og gjeldspostene.

Fram til 1949 gav skattestatistikken bare summariske opplysninger for hver kommune om inntekt, formue og utliknede skatter fordelt på visse skattytergrupper. Fra og med 1949-50 (inntektsåret 1948) gikk en over til å basere skattestatistikken på kopier av skattelistingene i stedet for de tidligere summariske likningsoppgaver. Dette åpnet muligheter for å innarbeide grupperinger knyttet til skattyterne, etter kjennetegn som næring, kjønn, inntektens og formuens størrelse. En rekke av disse kjennetegn er innarbeidet i statistikken for senere år.

Kredittmarkedstatistikken bestod tidligere i det vesentligste av bankstatistikken. Denne gav sammendrag av kopier av de oppgaver som Bankinspeksjonen hentet inn fra forretningsbanker og sparebanker i forbindelse med kontrollvirksomheten. Følgende viktige utvidelser er foretatt:

Utlån etter næring. I 1946 ble bankstatistikken utvidet med en halvårsstatistikk over større utlån gruppert etter næring. Statistikken ble i 1953 utvidet til å omfatte alle utlån i forretningsbanker og sparebanker.

Utlån etter geografiske områder. Fra 1950 er det hvert femte år foretatt en undersøkelse over bankenes utlån fordelt etter låntakernes næring og fylke.

Utlån etter næring og utlånsarter. Ved samme 5-årstelling blir det også foretatt en undersøkelse over utlånene gruppert etter utlånsarter og låntakernes næring.

Utlån etter rentesatser. Fra 1954 utarbeides det årlig en statistikk over utlån etter utlånsarter og rentesatser.

Innskott etter næring. En begrenset årsstatistikk for bankinnskott etter næring ble gjennomført fra 1958. Statistikken omfatter innskott over 100 000 kroner.

Innskott etter rentesatser. Fra 1954 utarbeides det årlig en statistikk som belyser bankinnskott gruppert etter innskottsarter og rentesatser.

Inntekts- og formuesstatistikk. Statistikkområdet har tidligere vært dekket av skattestatistikken inntekts- og formuesoppgaver. Dels for å få et mer hensiktsmessig inntektsbegrep, dels for å få muligheter for interessante grupperinger etter kjennetegn knyttet til inntektstakerne og dels for å få med inntektstakere som ikke iliknes skatt, har en for årene 1958 og 1962 utarbeidet inntektsstatistikk basert på individualoppgaver

hentet inn fra likningsmyndighetene. Disse oppgaver har inneholdt detaljerte opplysninger fra selvangivelser og næringsoppgaver, slik at en også har fått belyst inntektsstrømmenes art. For 1962 ble det også innhentet opplysninger om formuens størrelse og sammensetning.

- d) Utarbeiding av ny statistikk på områder som tidligere ikke var dekket av Byråets statistikk

De offentlige sektorers finanser. Etter krigen er det for trygdeforvaltningen utarbeidet statistikk over driftsregnskapet gruppert etter nasjonaløkonomisk art. Fra 1952 er det dessuten hentet inn opplysninger om sektorenes fordring og gjeld.

Kredittmarkedstatistikk. På dette område er det kommet til en rekke nye statistikker i årene etter krigen:

Norges Bank, Postgiro, Postsparebanken og statsbanker. Statistikk over balanse og driftsregnskap er innarbeidet i kredittmarkedstatistikken. Fra og med 1959 er statistikken for disse sektorer tatt med i den månedlige bankstatistikk.

Kredittforeninger o.l. Denne gruppe kredittinstitusjoner var før krigen dårlig dekket av statistikk, men er nå innarbeidet i kredittmarkedstatistikken.

Livs- og skadeforsikringsselskaper. Fra 1952 er det innhentet balansestatistikk for bedre å kunne belyse sektorens fordringer og gjeld.

Private pensjonsfond og -kasser. For denne gruppe institusjoner er det utarbeidet årsstatistikk fra 1952.

Statsforetak. Fra og med 1952 er det utarbeidet statistikk over statsforetakenes fordringer og gjeld, og fra 1961 er statistikken utvidet til også å omfatte driftsregnskapet.

Statistikk over omsetningen av verdipapirer ble utarbeidet fra 1954. Denne statistikk bygde på de sluttseddelkopier som sendes Meglerkontrollen. Da statistikken var meget arbeidskrevende, og da det ikke syntes å være tilstrekkelig stort behov for den, ble den avviklet i 1958.

Statistikk over kreditter i forbindelse med avbetalingshandel har vært utarbeidet fra og med 1955. Statistikken bygger på oppgaver fra forretningsbanker, sparebanker og finansieringsinstitutter for avbetalingshandel.

Alle disse statistikkene ble lagt opp innenfor samme ramme.

Inntekts- og formuesstatistikk. I tillegg til den inntekts- og formuesstatistikk som bygger på oppgaver fra likningsmyndighetene, har Byrået i årene etter krigen arbeidet med oppbygging av en generell regnskapsstatistikk for visse grupper foretak innen næringslivet. Etter en del prøveundersøkelser i begynnelsen av 1950-årene, innhentes det fra og med 1967 årlige regnskapsoppgaver fra et utvalg større aksjeselskaper innen bergverk og industri (foretak med over 100 sysselsatte).

e) Samordning av statistikken innen definisjonsmessige regnskapssystemer

Tidligere ble de forskjellige deler av finans- og kredittmarkedstatistikken behandlet som mer eller mindre isolerte serier. Definisjoner av fordrings- og gjeldsarter (finansobjekter) og av grupper av institusjoner (sektorer) kunne variere fra statistikk til statistikk, og de statistiske serier ble publisert i forskjellige publikasjoner til forskjellige tider. Dette gjorde det vanskelig å sammenlikne tallene, og oversikten ble dårlig. For å høyne statistikkens kvalitet og for å gjøre den mer egnet for analytisk bruk, har Byrået i årene etter 1950 bygd ut finans- og kredittmarkedstatistikken innen rammen av et finansstatistisk regnskapssystem. Utbyggingen har stort sett fulgt følgende linjer:

Oppbygging av et institusjonelt sektorsystem og utarbeiding av balansestatistikk for disse sektorer. Det har her vært behov for både supplering av den tradisjonelle statistikk og for ny statistikk, slik oversikten foran viser.

Oppbygging av en balansestandard hvor balansepostene er gruppert etter finansobjektenes art. Denne standard med tilhørende definisjoner av finansobjektene er innarbeidet i statistikken for de ulike sektorer.

Ensartede verdsettingsprinsipper er innarbeidet i statistikken.

En standardisert institusjonell næringsgruppering er innarbeidet for poster som lån, innskott etc.

Samordning av publiseringen. Statistikken for hver enkelt sektor som går inn i sektorsystemet og matrikser som belyser balansene for hele sektorsystemet, publiseres i en og samme publikasjon.

Dette system ble gjennomført for kredittmarkedstatistikken fra og med 1952. En viser i denne forbindelse til oversiktsavsnittet i publikasjonen Kredittmarkedstatistikk 1955 og senere utgaver hvor det gis en mer detaljert beskrivelse av systemets oppbygging og definisjoner.

Fra 1961 ble statistikken over de offentlige sektors finanser bygd inn i samme regnskapsopplegg som kredittmarkedstatistikken. En nyttet her samme sektorsystem, samme balansestandard og samme verdsettingsprinsipper som i kredittmarkedstatistikken. Et viktig trekk i denne statistikken er oversikten over den del av regnskapet som beskriver utgifter og inntekter. Det ble derfor nødvendig å bygge opp en standard for utgifts-/inntektsregnskapet med faste definisjoner for de enkelte grupper av utgifts- og inntektsstrømmer som går inn i dette regnskap. Denne standard er basert på den standard for nasjonaløkonomisk artsgruppering som er nyttet i nasjonalregnskapet. I dette utvidede regnskapssystem som dekker de offentlige forvaltningssektorer, offentlige finansinstitusjoner og offentlige ikke-finansielle foretak, er det foretatt en avstemming dels mellom balanse og utgifts-/inntektsregnskap for den enkelte sektor og dels mellom fordringsforhold og finansielle strømmer mellom sektorene. Endelig er statistikk som belyser regnskapene for de offentlige sektorer og matrikser som belyser balanse og utgifter og inntekter for den offentlige del av sektorsystemet, publisert i en og samme publikasjon. En viser i denne forbindelse til publikasjonen De offentlige sektors finanser 1961, hvor det er gitt en detaljert oversikt over opplegg og definisjoner. Disse utviklingslinjer innen finans-, kredittmarked- og inntektsstatistikk fører fram til det integrerte nasjonalregnskap som det endelige mål.

f) Forbedring av innhentings- og bearbeidingsmetoder

Det er særlig på tre områder at metodeutviklingen har hatt betydning for utbygging av statistikkområdet:

1) Utvalgstellinger

Store deler av statistikkområdet består av små masser av statistiske enheter, noe som gjør det naturlig å basere statistikken på fullstendige tellinger. For spesielle deler av statistikken er imidlertid massene så store at fullstendige tellinger ville innebære en sterk begrensning av den statistiske bearbeiding. Her har en da nyttet utvalgstellinger.

Skattestatistikken. Fra budsjettåret 1949-50 (inntektsåret 1949) har en vesentlig del av skattestatistikken vært basert på individualopplysninger for de enkelte skattytere (skattelistemateriale). For inntektsårene 1949-66 ble utvalgsmetoden nyttet ved utarbeiding av statistikk for

personlige skattytere. En viser i denne forbindelse til publikasjonene fra disse årene, hvor det i oversiktsavsnittet for hvert år er gjort rede for de utvalgsmetoder som er brukt. Fra 1967 har skattestatistikken vært basert på fullstendig telling også for personlige skattytere.

Bankstatistikken. Utvalgsmetoder har vært nyttet for visse deler av statistikken for forretnings- og sparebankene. Dette gjelder månedsstatistikken og halvårsstatistikken over utlån etter næring. Oversikt over de metoder som er nyttet, er gitt i artikler i Statistiske meldinger 1953/1 og 1957/7. Fra midten av 1960-årene er utvalgsmetoden bare nyttet i månedsstatistikken for sparebankene.

Inntekts- og formuesstatistikken. Inntekts- og formuesstatistikken for 1958, 1962 og 1967 er basert på utvalgsmetoden. En viser til publikasjonene Inntektsstatistikk og Formuesstatistikk hvor det i oversiktsavsnittet er gitt en beskrivelse av de metoder som er nyttet.

2) Maskinell bearbeiding

Bare visse deler av statistikkområdet bearbeides maskinelt. Dette skyldes dels at massene er små og dels at bearbeidingen oftest består av oppsummering uten mange kryssgrupperinger. Følgende områder bearbeides maskinelt:

Statskassens inntekter og utgifter. Statistikken blir fra midten av 1950-årene bearbeidet maskinelt.

Skattestatistikken. Her ble den maskinelle bearbeiding gjennomført samtidig med at en tok i bruk skattelistene som primærmateriale.

Rentestatistikk for bankene. Denne har i alle år vært bearbeidet maskinelt.

Finanstellingen (tellingen av landets fordringer og gjeld overfor utlandet) ble lagt om til maskinell bearbeiding i begynnelsen av 1950-årene.

Inntekts- og formuesstatistikken bearbeides også maskinelt.

For disse fire statistikker er det et meget stort antall opplysninger som skal kryssgrupperes etter forskjellige kjennetegn. Uten overgang til maskinell bearbeiding ville det neppe vært praktisk mulig å få fram de opplysninger som disse statistikker gir i dag.

3) Innsamling av data på maskinlesbart medium

En stor del av statistikkområdet er basert på administrativt materiale samlet inn fra offentlige etater. Disse etater har i stadig

økende utstrekning tatt i bruk maskinelle rutiner i sitt arbeid, og dette har gjort det mulig for Byrået å samle inn data på maskinlesbare media, den første tid på hullkort, senere på magnetbånd. Dette gjelder foreløpig følgende områder:

Skattestatistikken. Fra begynnelsen av 1950-årene fikk Byrået en del av skattelistematerialet på hullkort. Ordningen gjaldt først bare noen få kommuner, men tallet på kommuner som sendte inn opplysninger på denne måten, økte etter hvert. Fra 1967 blir skattelisteopplysninger for alle personlige skattytere sendt inn på magnetbånd. Dette har ført til at statistikken kan baseres på fullstendig telling.

Statistikken over statskassens inntekter og utgifter. Fra 1969 har Byrået mottatt hullkort med opplysninger om statskassens inntekter og utgifter.

g) De statistiske publikasjoner

Byråets finans-, kredittmarked-, inntekts- og formuesstatistikk etter krigen er spredt på en rekke forskjellige publikasjoner:

1) De offentlige sektorens finanser

Stats- og trygdeforvaltningens og kommuneforvaltningens utgifter og inntekter gruppert etter nasjonaløkonomisk art er publisert bl.a. i Nasjonalregnskap 1865-1960 (NOS XII 163) og i Nasjonalregnskap 1951-1967 (NOS A 261). Publikasjonen Stats- og trygdeforvaltningens finanser 1946-1960 gir detaljerte opplysninger fra disse sektorens regnskaper splittet opp på undersektorer, dvs. på de enkelte grupper av institusjoner som sektorene er bygd opp av. Utgifter og inntekter er gruppert etter art, og for Statens bevilgningsregnskap gis det også en formålsgruppering. Balansene er bygd opp etter den balansestandard som nyttes i kredittmarkedstatistikken og avstemt mot utgifts-/inntektsregnskapet for hver enkelt sektor.

Kommunenes finanser er nærmere belyst i følgende publikasjoner: Norges kommunale finanser var en årlig publikasjon som går meget langt tilbake. Den utkom siste gang for regnskapsårene 1959-1960 og annet halvår 1960 (NOS XII 71). Publikasjonen gir opplysninger om kommunekassenes og kommuneforetakenes utgifter og inntekter gruppert dels etter formål og dels etter nasjonaløkonomisk art. Dessuten gir den opplysninger fra

de samme sektorers balanser, uten at disse er avstemt mot utgifts-/inntektsregnskapet.

Kommunenes regnskaper gir et utvalg av regnskapstall for hver enkelt kommune og dessuten fylkes- og landssammendrag. Slike opplysninger var tidligere delvis tatt med i Norges kommunale finanser. Første publikasjon av denne type kom for regnskapsåret 1958-1959 (NOS A 19) og er senere gitt ut med noen års mellomrom.

Kommunenes gjeld og kontantbeholdning kom første gang for 1946 og var en utvidelse av en tidligere publikasjon (Kommunenes gjeld m.v.). Siste utgave kom ut for 1955 (NOS XI 244). Publikasjonen gav detaljerte opplysninger for den enkelte kommune over gjeld og beholdninger av konstanter og verdipapirer med visse oppsplittinger etter art. Tilsvarende opplysninger er for senere år gitt i den periodiske publikasjonen Kommunenes regnskaper (se ovenfor).

Regnskapsstatistikken for de offentlige forvaltningssektorer, de offentlige banker (Norges Bank, Postgiro, Postsparebanken og statsbankene) og de offentlige foretak (statsforetak og kommuneforetak) er for 1961 innarbeidet i publikasjonen De offentlige sektorers finanser (NOS XII 185). Denne publikasjon gir for hver enkelt sektor opplysninger om utgifter og inntekter gruppert etter art og for statens bevilgningsregnskap og kommuneforvaltningen også gruppert etter formål. Dessuten gis det opplysninger om de samme sektorers fordringer og gjeld etc. gruppert etter kredittmarkedstatistikkens balansestandard. For hver sektor er utgifts- og inntektsregnskapet og balansene fullt avstemt. Dessuten er regnskapene for de enkelte sektorer innbyrdes avstemt og regnskapet for hele sektorsystemet satt opp i matriksform. For hver sektor finnes det ellers oppsplittinger på undersektorer for spesielle deler av regnskapene. På grunn av den vanskelige arbeidskraftsituasjon foreligger bare denne ene publikasjonen i serien, men det arbeides med ajourføring av statistikken.

Skattestatistikken har alt fra før siste krig vært publisert i en årlig publikasjon Skattestatistikk. Fram til budsjettåret 1949-1950 gav denne statistikk summariske tall for hver kommune for samlet inntekt, formue og skatter. Dessuten ble det for personlige skattytere i landdistriktene gitt grupperinger etter livsstilling. Da skattestatistikken for budsjettåret 1949-1950 ble basert på nytt grunnmateriale (skattelister), ble det i tillegg til kommuneoppgavene tatt inn tabeller på landsbasis

som gav grupperinger etter næring, sosial stilling, inntektstrinn og formuestrinn¹⁾. Gruppering av personlige skattytere etter næring og sosial stilling falt bort fra og med budsjettåret 1955-1956. Begrunnelsen for dette var det sterke arbeidspress likningsmyndighetene hadde i forbindelse med omlegging til nytt skattebetalingssystem (skatt av årets inntekt). Fra og med 1967 grupperer skattestatistikken personlige skattytere etter alder og kjønn og gir en inndeling i lønnstakere, selvstendige næringsdrivende og andre. Fra og med 1958 ble de kommunevise oppgaver i den årlige trykte skattestatistikk sløyfet. I stedet ble det med års mellomrom gitt ut stensilerte publikasjoner med kommunetall, den første for 1958 (Skattestatistikk 1958, kommuner og handelsdistrikter, NOS A 65).

2) Kredittmarkedstatistikk

I de første årene etter krigen ble kredittmarkedstatistikken offentliggjort i følgende publikasjoner:

Norges private aksjebanker og sparebanker gav sammendrag av balanse og vinnings- og tapskonto for den enkelte bank, for fylker og for hele landet. Publikasjonen var årlig. Fra og med 1953 ble publikasjonen kalt Bankstatistikk og utvidet til å omfatte foruten forretningsbanker og sparebanker også Norges Bank, Postgiro, Postsparebanken, statsbanker og kredittforeninger o.l. Resten av kredittmarkedstatistikken ble stort sett offentliggjort i Statistiske meldinger. Dette gjaldt statistikken for statsbanker, obligasjons- og aksjestatistikken og finanstillingen. En del statistikk ble også publisert bare i Statistisk årbok.

Fra og med 1955 ble all kredittmarkedstatistikk samlet i en felles årlig publikasjon (se Kredittmarkedstatistikk 1955, NOS XI 281). Denne publikasjon som gir tall tilbake til 1952, omfatter statistikk over fordringer og gjeld for offentlig forvaltning (statskassen, offentlige fond, sosiale trygder og kommunekasser), finansinstitusjoner (Norges Bank, Postgiro, Postsparebanken, statsbanker, forretnings- og sparebanker, kredittforeninger o.l. og forsikringsselskaper), andre innenlandske sektorer (statsforetak, kommuneforetak og andre norske sektorer) og utlandet. For finansinstitusjonene gis det også tall for vinnings- og tapskonto. Publikasjonen bygger på et fast sett av definisjoner og faste standarder for

1) For inntektsårene 1948 og 1949 ble personlige skattytere også gruppert etter kjønn.

balanse og for grupperinger etter debitor- og kreditorsektorer og næringssektorer. Det gis dels regnskaper for de enkelte sektorer med tilhørende spesifikasjoner og grupperinger av spesielle poster etter næring (f.eks. utlånene), og dels matrikser som belyser balansene for hele sektorsystemet. Publikasjonen inneholder ellers spesialstatistikk over kreditter i forbindelse med avbetalingshandelen, ihendehaverobligasjoner og aksjer, renter og utbytte.

I publikasjonen Kredittmarkedstatistikk ble det ikke gitt tall for de enkelte banker slik det ble gjort i den tidligere bankstatistikk. For å dekke eventuelle behov for slike opplysninger er det fra 1959 gitt ut årlige stensilerte publikasjoner med regnskapstall for de enkelte institusjoner. Fram til 1961 ble det gitt ut et årlig hefte for forretningsbanker (Norske forretningsbanker 1959, NOS A 8) og et for sparebanker (Norske sparebanker 1959, NOS A 10). Fra og med 1962 ble disse to publikasjoner slått sammen og dessuten utvidet med regnskapstall for de enkelte statsbanker, kredittforeninger og livsforsikringsselskaper, (jfr. Finansinstitusjoner 1962, NOS A 72).

Månedstatistikk for forretnings- og sparebanker er gitt ut av Byrådet fra 1946 da den ble tatt over fra Bankinspeksjonen. Statistikken gir månedstall for bankenes balanse og for hvert halvår tall for utlån gruppert etter næring. Fra 1959 ble statistikken utvidet til å gi månedstall også for Norges Bank, Postgiro, Postsparebanken og statsbankene. For kredittforeninger o.l. og livsforsikringsselskaper er det fra om lag samme tid utarbeidet kvartalsstatistikk som publiseres i Statistisk ukehefte.

I 1963 ble det foretatt en spesialundersøkelse til belysning av bl.a. aksjespredningen. Resultatene av undersøkelsen som var satt i gang etter anmodning fra Formuesfordelingskomitéen av 1963, er publisert i Aksjonærforhold og styresammensetning i aksjeselskaper 1963 (NOS A 184).

3) Inntektsstatistikk og regnskapsstatistikk

De første regnskapsstatistiske prøveundersøkelser i begynnelsen av 1950-årene ble ikke publisert da en fant at resultatene var for usikre. Resultatene for undersøkelsen i 1954 er hva balansene angår, publisert i Statistiske meldinger 1957/2, sammen med en beskrivelse av undersøkelsen. Fra og med 1967 publiseres regnskapsstatistikken årlig. I publikasjonen Regnskapsstatistikk 1967 er det gitt opplysninger fra vinnings- og tapskonto og balanse gruppert etter næring.

Resultatene fra inntektsundersøkelsene i 1958 og 1962 er heller ikke publisert i særlig utstrekning. En del av materialet er tilgjengelig i form av interne arbeidsnotater og oppsatte tabeller som er arkivert i Byrået. Tallmaterialet er imidlertid utnyttet i nasjonalregnskapet ved beregning av disponibel inntekt, kapitaltilvekst og nettofordringsøking etter institusjonelle sektorer, jfr. tabellene 16 og 17 i Nasjonalregnskap 1951-1967, NOS A 261. Den del av undersøkelsen i 1962 som gjaldt formuen, er publisert i Formuesstatistikk 1962, NOS A 212. Det blir her gitt opplysninger om husholdningenes formue fordelt etter sosio-økonomiske kjennetegn, formuens størrelse og aktiva- og passivapostenes art. For ikke-personlige skattytere (selskaper etc.) blir det gitt opplysninger om formuen fordelt etter næring, formuens størrelse og art.

Resultatene fra inntekts- og formuesstatistikken 1967 er offentliggjort i publikasjonene Inntektsstatistikk 1967, NOS A 391, og Formuesstatistikk 1967, NOS A 396. Publikasjonene inneholder opplysninger om personers, husholdningers og selskapers inntekt og formue gruppert etter en rekke kjennetegn.

10. Næringsstatistikk

a) Spesiell jord- og skogbruksstatistikk m.v.

De årlige publikasjoner om jordbruksstatistikk bygger i hovedsak på de 10-årslige jordbrukstellingene og de årlige representative tellinger. De omfatter oppgaver over brukstall, jordbruksareal, avlinger, husdyrhold, driftsmidler, arbeidskraft, priser og økonomi m.v. En del av disse oppgavene blir hentet inn fra andre institusjoner. Veterinærstatistikken ble fram til 1959 bearbeidet av Veterinærdirektøren. I 1967 overtok Byrået arbeidet med denne statistikken. En samlepublikasjon ble utarbeidet for årene 1960-1966. Senere er det kommet en publikasjon hvert år.

Oppgavene over laks- og sjøaurefiske i de forskjellige elver eller vassdrag er for årene 1876-1950 tatt inn i fiskeriinspektørens årsmelding om ferskvannsfisket. Tilsvarende oppgaver for årene 1951-1962 er tatt med i stortingsmelding nr. 33 (1964-65) - Om virksomheten til inspektøren for ferskvannsfisket i årene 1951-1962. Fra 1967 har Byrået overtatt arbeidet med og publisering av denne statistikken. Det ble utgitt en

samlepublikasjon for hvert år. Dessuten har en utarbeidet en publikasjon med oversikt over laks- og sjøaurefisket i elvene i hele det tidsrommet det finnes oppgaver for (tilbake til 1876).

Avlingsstatistikken for jordbruksvekster har stort sett gått etter samme opplegget siden 1925. Visse sider ved den gjør at den ikke lenger fyller tidens krav til en best mulig statistikk på dette området. Årsaken til dette er særlig det forhold at jordstyrets skjønn har relativt stor betydning, og at opplegget ikke tillater annet enn grov geografisk gruppering av oppgavene. I 1963 ble det etter anmodning fra Landbruksdepartementet oppnevnt et utvalg som skulle revurdere denne statistikken og komme med forslag til nytt opplegg. Utvalgets utredning forelå i 1965. Etter den tid har en arbeidet med prøver etter et nytt opplegg der primærdataene er gitt av de enkelte brukerne.

Skogbruksstatistikken er publisert for flere år under ett, men fra 1963 årlig. Den inneholder oppgaver over skogareal, kubikkmasse og årlig tilvekst, avvirking og forbruk, tømmerfløting, skogkultur, arbeidskraft, priser og økonomi, skog- og utmarksbranner, jakt og fangst m.v. Foruten fra Byrået er der oppgaver også fra en del andre institusjoner. Fra 1965 blir jaktstatistikken utgitt som egen publikasjon. Skogavvirking er kommet som egne publikasjoner som regel hvert tredje år, men har spesifikasjoner for hvert år i perioden¹⁾. I de senere år er den tatt inn i publikasjonen Skogstatistikk.

Meieristatistikken er utgitt årlig som en spesialstatistikk fra 1925 til 1965, men er fra 1958 også tatt med i industristatistikken.

Av særundersøkelser har en ved siden av de vanlige oppgaver over areal og husdyr, og foruten de 5-årlige frukttretellingene og pelsdyrtellingen i 1946, følgende: I 1953: Beliggenhet, driftsforhold, bygninger, vannforsyning, omsetningsforhold, 1957: Tekniske hjelpemidler og arbeidsforhold for husmoren, 1958: Eiendomsforhold, brukerskifte m.v. (generasjonsskifte), 1961: Planteproduksjon, høstemåter for eng m.v., 1963: Bygningene på bruket, 1964: Maskiner, 1967: Forbruk av trevirke m.v. på gårdene 1/7-64 til 30/6-67. (Denne siste er en oppfølging av de tidligere undersøkelser hvorav den første kom i 1936-37 og en ny i 1952-53.) 1968: Dyrking og omsetning av poteter.

1) Skogavvirking 1936/37 - 1945/46 XI nr. 42, 1946/47 - 1948/49 XI nr. 79, 1949/50 - 1951/52 XI nr. 167, 1952/53 - 1954/55 XI nr. 286, 1955/56-1957/58 XII nr. 5, 1960/61 og igjen fra 1965/66.

Der kom en ny publikasjon om husdyrproduksjonen i 1946-47.

Som representative studier er der ellers foretatt en rekke spesielle undersøkelser med visse års mellomrom. Over husdyrproduksjonen var der representative undersøkelser i 1950, 1955, 1960, 1965 og 1970. Om arbeidskraften var der representative undersøkelser i 1952, 1954, 1956, 1962 og 1966 (i 1952 og 1954 ble det spurt om lønn for fast hjelp, i 1956 om arbeidsdagens lengde og inndeling). Dessuten var der fra 1953 husdyrtelling pr. 31/12, en undersøkelse av et 2-prosentutvalg (senere 4 og 6 prosent). Bøndenes formue og gjeld 1946 er publisert under ett med oppgavene for 1940 og 1944. En telling pr. 1/1 1953 ble planlagt, men ikke gjennomført. En ny undersøkelse ble gjennomført pr. 31/12 1968 og er publisert i Bøndenes formue, gjeld og inntekt 1968. Eiendomsomsetning og skyldmarksverdi er publisert i Amtmennenes femårsberetninger i serien De faste eiendommer og i Statistiske Meddelelser og fra 1959 i den årlige jordbruksstatistikk.

I samarbeid med Statens Kornforretning foretok Byrået en undersøkelse av korn- og potettrygdens fordeling på bruk av forskjellig størrelse for avlingsåret 1952.

I 1936-37 ble det foretatt en egen telling av forbruket av trevirke på gårdene (husbehovsvirke). Nye tellinger ble foretatt i 1952-53 og i 1966-67. Byrået fikk fra Skogdirektoratet overført statistikken over skogbrann og storviltjakt og hadde fra før statistikken over fløting og utbetalte rovviltpremier. Byrået overtok arbeidet med avvirkingsoppgavene. Videre har det vært særundersøkelser for de små sagbruk i 1935-36, 1938-39 og 1947 dels for å supplere industristatistikken dels for å klarlegge sagbruksindustriens samlede virksomhet. Den første publikasjon med årsoppgaver for skogstatistikk kom i 1952, den neste gjaldt 1953-56. De inneholder både Byråets og andre institusjoners oppgaver og skal også inneholde oppgaver over skogkulturarbeider og skogsveier. Om skogavvirking til salg og industriell produksjon er der 6 publikasjoner fra 1936/37 til 1960/61. Siden 1965-66 er det gitt ut en publikasjon hvert år. Statistikken over bygging av skogsbilveier med og uten statsbidrag foreligger siden 1950.

b) Utenrikshandel

Statistikken over utenrikshandelen er meget etterspurt. Den er av stor betydning for næringslivet og for myndighetene i deres handelspolitiske vurderinger. Blant annet har Byrået en rekke ganger vært engasjert i

utarbeidingen av til dels meget omfattende særoppgaver til bruk ved internasjonale drøftinger av næringsorganisasjoner og av departementene. Handelsstatistikkens hurtige bearbeiding er nødvendig og vesentlig. Et stort antall funksjonærer ved det handelsstatistiske kontor og ved driftskontoret er stadig i arbeid med denne statistikk. Som løpende statistikk er den mer omfattende enn noen annen. I perioden 1939-52 var grupperingen i handelsstatistikken basert på det forslag som var utarbeidet av Nasjonenes Forbund i "Minimum List of Commodities for International Trade Statistics" hvor varene ble delt inn i 48 kapitler. Undergrupperingen ble overlatt de enkelte land. Fra og med 1953 er statistikken over utenrikshandelen i Norge basert på Standard International Trade Classification (SITC) utarbeidet av FN's statistiske kontor, fra 1961 den reviderte SITC. Varene er fordelt på 10 varesektorer som er delt opp i 56 hovedgrupper og videre i 177 grupper, 625 undergrupper og 1 312 vareposter.

Fra 1959 ble det tatt i bruk en ny tolltariff basert på den såkalte Brusselnomenklatur (BTN) som er langt mer detaljert. Under den videre oppdeling på vareslag er det tatt hensyn til oppdelinger som er nødvendige for at hvert varenummer skal kunne plasseres under en bestemt varepost i SITC rev., felles nordisk interesse, oppdeling av hensyn til den norske tolltariffen og spesiell norsk statistisk interesse.

I tillegg til den vanlige varegruppering etter Brusselnomenklaturen og den reviderte SITC blir det fra 1965 foretatt en gruppering av innførselen etter bruken av varene - til konsum, investering og vareinnsats. Til grunn for grupperingen ligger beregningen av nasjonalregnskapet for 1961 over bruken av de enkelte varer til forskjellige formål¹⁾. Resultatet av beregningene blir offentliggjort hvert kvartal i Månedstatistikk over utenrikshandelen, i Statistisk månedshefte og fra 1966, i Utenrikshandel, hefte IV.

Før 1939 og fra og med 1959 gir statistikken oppgaver over generalhandelen mot i årene 1939-58 over spesialhandelen. Forskjellen mellom spesial- og generalhandelen består hos oss vesentlig i forskjellig behandling av varer som passerer Norge via transittopplag eller frilager. Etter spesialhandelsprinsippet ble bare den del av innførselen som ble tatt inn i den frie omsetning fra slike lagre, registrert som innførsel; gjenutførsel fra lagrene ble ikke tatt med i utførselsstatistikken.

1) Se Statistisk månedshefte nr. 8, 1965.

De varekvanta det her dreier seg om, er imidlertid av så liten betydning at endringen i registreringsmåten ikke spiller noen nevneverdig rolle ved sammenlikning av tallene.

Fra 1948 inngår reparasjons- og foredlingshandelen i statistikken med sin fulle verdi.

Fra 1957 er fiske- og fangstprodukter, herunder hvalolje levert direkte fra fangstfeltene, tatt med i statistikken. Utstyr levert fra Norge til skip og fly under bygging for norsk regning i utlandet blir også registrert i utførselsstatistikken. Når skipene og flyene overtas, blir dette utstyr regnet med i innførselsverdien som skal svare til den fulle verdi. Fra 1964 er fløtningstømmer registrert i innførsels- og utførselsstatistikken.

Hensikten med å beregne volumtallene for utenrikshandelen er å få eliminert den innflytelse prisbevegelsen har på verditallenes størrelse. De gir derfor ikke uttrykk for endringene i utenrikshandelens fysiske volum. Volumindeksene viser hvor stor innførselsverdien, henholdsvis utførselsverdien, ville ha vært i prosent av verdien i basisåret hvis gjennomsnittsprisene for de enkelte varer ikke hadde endret seg¹⁾. Det er i statistikken over utenrikshandelen at utarbeiding av nye standarder har betydd den største arbeidsmessige belastning. Etter et samarbeid mellom de nordiske land fra 1955 gikk man i 1959 over til en varenomenklatur som bygde på Brussel-nomenklaturen. Den var tidligere mindre spesifisert for utførselen enn for innførselen, men er fra 1959 lik for begge. Revisjonen blir delvis utført på elektronisk maskin og det ble da unødvendig å granske mer enn 10-15 prosent av primærmaterialet manuelt. Indeksen for utenrikshandelen ble lagt om til ny basis i 1955 og blir fra da av beregnet på grunnlag av et nytt vareutvalg.

Den siste omlegging av indeksberegningene ble gjort i 1964 og regnet tilbake til 1961 som også var den nye basis. Vareutvalget ble da tatt fra den detaljerte 1959-varenomenklaturen som gjorde det mulig å vurdere representantvarene langt grundigere enn før. Beregningene ble da også kombinert med nasjonalregnskapets grupperinger.

1) Til og med 1952 ble volumindeksen beregnet direkte etter Laspeyres formel, mens prisindeks ble avledet av verdien av volumindeksen; senere direkte etter Paasches formel. Beregningsmåtene er beskrevet i Statistiske meldinger nr. 12, 1949; nr. 5, 1953; nr. 10, 1959, og i Statistisk månedshefte nr. 1, 1965.

c) Varehandel

Dette er en statistikk over sysselsetting, utbetalt lønn, innkjøp, omsetning, lager m.v. i engros- og detaljhandel som er utarbeidet fra 1956. Statistikken utarbeides på grunnlag av en utvalgstelling. Utvalget består av alle bedrifter med en årlig omsetning (ifølge størrelseskodene i Byråets foretaks- og bedriftsregister bygd på bedriftstellingene 1953 og 1963) på 0,5 mill.kr. i detaljhandel og 2 mill.kr. i engroshandel og 5 prosent av bedriftene med mindre omsetning¹⁾.

Dersom en bedrift i et foretak blir trukket ut blir det også krevd inn oppgaver for eventuelle andre bedrifter i foretaket. Alle handelsbedrifter knyttet til industribedrifter som gir oppgaver til den årlige industristatistikken, er dessuten med i utvalget.

Resultatene for 1956²⁾ er offentliggjort i Statistiske Meldinger 1958, mens det for 1957 ble gitt ut en særskilt publikasjon med navn 'Varehandelsstatistikk 1957. Deretter er der årlige oppgaver i Statistisk ukehefte. Fra og med 1965 kommer en fullstendig årlig statistikk for varehandelen utarbeidet på grunnlag av Byråets foretaks- og bedriftsregister som ajourføres hvert år. Registerkontoret innhenter hvert år såkalte navnekort for bl.a. varehandelsbedrifter.

Oppgaver over varehandelen har man i bedriftstellingene 1936, 1953 og 1963³⁾. Dessuten tok Varehandelskomiteen av 1946 initiativ til en representativ bedriftstelling i varehandelen som først og fremst tok sikte på å vise omkostnings- og fortjenestestrukturen.

Den månedlige detaljomsetningsindeks ble lagt om fra januar 1956. Oppgavene innhentes som før fra skatteinspektørene over omsetningen fra om lag 2 400 handelsforetak med anslagsvis 20-25 prosent av den samlede totalomsetning i landet. Den omfatter alle bedrifter med en omsetning på minst 1,0 mill.kr., 25 pst. med 0,5 - 1,0 mill.kr. og 2,5 pst. av bedrifter med omsetning under 0,5 mill.kr. Vektene for sammenveiling av gruppeindekser ble bestemt på grunnlag av gruppens andel i totalomsetningen etter varehandelsstatistikken for 1956.

Fra 1962 ble detaljomsetningsindeksen igjen lagt om til ny basis. Utvalget som gir oppgaver via skatteinspektørene til Byrådet, består av 1/3

1) Torghandel, porthandel og omførselshandel er ikke med, heller ikke agentur- og kommisjonshandel.

2) På grunn av svikt i opplegget av registeret, ble resultatene for dette året mindre pålitelige.

3) Data offentliggjort som markedstall.

av utvalget til årsstatistikken for 1962. Oppgavene er innhentet fra og med juli 1962. For tidsrommet juli-desember 1962 hadde en også oppgaver fra de tidligere utvalg. Den nye indeks er beregnet med 1961 som sammenlikningsbasis. På grunn av innføringen av meromsetningsavgiften er innhenting av oppgaver til bruk for indeksen lagt om fra 1. januar 1970.

d) Bergverksdrift, meieristatistikk, elektrisitetsstatistikk

Fra og med 1949 går bergverksdriften inn som en ordinær del av industristatistikken. Samtidig ble det utarbeidet en spesialstatistikk for bergverksdrift offentliggjort i Norges Bergverksdrift. Denne publikasjonen utkom siste gang for 1961. Fra og med 1962 er imidlertid detaljerte tabeller over malmutvinningen i de enkelte gruver tatt inn i industristatistikken.

Det er før nevnt at meieristatistikken er tatt med i industristatistikken fra og med 1958. Til og med 1965 ble den også utgitt som en spesialstatistikk.

Til og med 1955 ble elektrisitetsstatistikken utarbeidet i samme form som den fikk da Byrået overtok den i slutten av 30-årene. Fra 1956 ble statistikkopplegget endret etter innstilling fra et utvalg. Oppgaver over installasjon, produksjon, forsyningsområde m.v. fra det enkelte verk ble sløyfet. Til gjengjeld ble det utarbeidet flere statistiske tabeller. Gassforsyning ble i 1961 overført fra industristatistikken til elektrisitetsstatistikken. I 1963 ble elektrisitetsstatistikkens omfang endret noe idet grensen for industriverk ble hevet til 500 kW (tidligere rundt 100 kW), og der ble innført gruppering etter el-områder (samkjøringsområder) istedenfor landsdeler. Innledningsavsnittet og tabelldelen ble delvis omlagt. I 1965 gikk den over til en publikasjon uten tabeller i innledningsavsnittet - og med omlegging av tabelldelen.

e) Norges industri

Selve hovedpublikasjonen Norges industri er blitt atskillig forandret i årenes løp¹⁾.

1949 Omlegging til ny næringsgruppering.

- 1950 I. Utvidelse av omfanget
- a) Kullgruver
 - b) Sand- og grustak
 - c) Torvdrift
 - d) Isdrift

1) Utarbeidet av Øyvind Sundsbø.

- 1950 I. Utvidelse av omfanget (forts.)
 e) Fiskemat- og delikatessetilvirking
 f) Dypfryserier
 g) Bakerier
 h) Farging og etterbehandling av tekstiler
 i) Glassliperier og speilfabrikker
- II. Revisjon av nedre timeverksgrenser for bedrifter som skulle være med i statistikken
- III. Omlegging av publikasjonen
 Nye tabellformer og ny disposisjon for innledningsavsnittet
- IV. Innhenting av oppgaver fra et 10-prosent utvalg av småbedrifter ikke med i produksjonsstatistikken, over sysselsetting, timeverk, bruttoproduksjonsverdi, råstoffverdi m.v. Prøveprosjekt inngår som en regulær del av industristatistikken for 1955.
- 1951 Omfanget ble utvidet til også å omfatte:
 a) Kjøttindustri (slakterier, pølsemakerier, tarmrenserier)
 b) Skoreparasjonsverksteder med nedre grense 12 000 timeverk.
- 1952 Diverse grupperingsendringer for å få statistikken til å henge sammen med grupperingen i bedriftstellingen for samme år.
- 1953 Foruten de tidligere varetabeller over framstilte produkter og forbruk av råstoffer, brensel og hjelpestoffer for de enkelte industrigrupper, er det publisert en gjennomgående varetabell for hele industrien over framstilte produkter gruppert etter samme system som utenrikshandelen (SITC). Tilsvarende tabell er også utarbeidet for råstoffer, men bare til internt bruk. Gjennomgående varetabell for forbruk av brensel, elektrisk kraft og smøreolje er publisert fra og med 1950.
- 1955 Grensen for store bedrifter, dvs. bedrifter med i full telling, ble endret fra 12 000 timeverk (resp. 6 000 og 3 000) i enkelte grupper til 6 (resp. 3) sysselsatte. Bedrifter med mindre enn 6 sysselsatte blir dekket gjennom utvalgstelling. Det nye foretaks- og bedriftsregister utarbeidet på grunnlag av Bedriftstellingen 1953, ble da tatt i bruk i industristatistikken.
- 1958 Meieridriften kom med.
- 1960 Statistikken ble utvidet til å omfatte gruppen Annen tilvirking av fisk.
 Spørsmålet om forsikringsverdi av bygninger, maskiner, lager og installerte kraftmaskiner sløyfes (siste gang med i årsstatistikken 1959). Sysselsettingstall, timeverk og lønnsutbetalinger blir ikke lenger fordelt på menn og kvinner.
- 1961 Nedre grense for store bedrifter ble senket fra 6 til 5 personer. Varegrupperinger etter Brusselnomenklaturen (ikke SITC). Publikasjonen er delt i to. Den ene inneholder foruten hovedtall oppgaver over bedriftene fordelt etter sysselsetting etter Brusselnomenklaturen og oppgaver for handelsområder.

- 1963 Industristatistikken ble utvidet til å omfatte forlagsvirksomhet. For å få nøyaktig samme avgrensing av industriektoren her som i nasjonalregnskapet, er følgende virksomheter også tatt med som industri:
- a) Kommissjonshandel med slakt
 - b) Leiesøm for handelsforetak, offentlige etater m.v. og leiemaling for Statens Kornforretning er tatt med som produksjon for egen regning i de bedrifter som setter bort arbeidet, ikke bare som leiearbeid av utførende bedrift som tidligere.
- 1964 De to publikasjoner blir slått sammen til en. Oversiktsavsnittet er sløytet. Enkelte av innledningstabellene er tatt med i tabelldelen. I varetabellene over produksjon og vareforbruk er varepostene bare angitt med kodennummer. Varebetegnelser med tilhørende kodennummer er gitt i et særskilt vedlegg. Det blir gitt hovedtall for kommuner.

f) Bygge- og anleggsstatistikk

Byggearealstatistikken som er utarbeidet av Boligdirektoratet (Kommunaldepartementet) fra 1946, er overtatt av Byrådet fra og med 1967.

Produksjonsstatistikk for bygg og anlegg blir utarbeidet årlig av Byrådet fra og med 1966. I denne er det gjort rede for prinsippene. Med den betydning bygge- og anleggsvirksomheten har i norsk næringsliv, er det viktig å få gode og aktuelle oppgaver over produksjon, vareforbruk og bedriftsstruktur m.v. for næringen som helhet og for de enkelte grupper. På grunn av de særegne produksjonsforhold er det vanskelig å utarbeide en tilfredsstillende statistikk for bygge- og anleggsnæringen. Dette er den viktigste grunn til at Byrådet først fra 1966 er kommet i gang med denne statistikk. For bygge- og anleggsvirksomhet er det ikke mulig å tilfredsstille det generelle krav til tellingsenheten, at virksomheten skal foregå på et lokalt begrenset område.

g) Samferdsel

I nær tilknytning til næringsstatistikken står statistikken over samferdsel. Den viktigste del av denne er skipsfartsstatistikken som er en meget gammel statistikk, hvor Norge - som nevnt - har gjort seg sterkt gjeldende slik at det også fikk til oppdrag å utarbeide den internasjonale skipsfartsstatistikk. Skipsfartsstatistikken ble av budsjettmessige grunner skåret sterkt ned i mellomkrigsperioden, men ble bygd opp igjen i 1937. Under krigen var det selvsagt ikke mulig å lage noen statistikk på dette område, men etter krigen ble den tatt opp igjen. Over krigsforlis både under 1. og 2. verdenskrig ble det utarbeidet oppgaver. Det er vanskelig å følge

utviklingen i skipsfartsstatistikken historisk gjennom lengre tider på grunn av omleggingen av flåten. Fra og med utgangen av 1956 har en definert handelsskip i samsvar med felles nordiske regler. Handelsflåten omfatter nå skip på 100 bruttotonn og over, unntatt fiske- og fangstskip, hvalkokeriskip og andre spesialskip. Tidligere var de nevnte spesialskip og alle skip ned til 25 bruttotonn med som handelsskip.

I forbindelse med statistikken over anløp i norske havner av skip i utenriksfart får Statistisk Sentralbyrå fra og med 1959 også oppgaver over godsmengde losset og lastet i de enkelte havner. Tidligere gav statistikken opplysning bare om skipenes antall og nettotonnasje.

All samferdselsstatistikk som utarbeides av Statistisk Sentralbyrå, er nå samlet i publikasjonen Samferdselsstatistikk som utkom første gang ved årsskiftet 1958-59. Tidligere ble størstedelen av stoffet trykt i Statistiske Meldinger. Statistikken over veitrafikkulykker og over norske skip i utenriksfart som før ble offentliggjort i egne publikasjoner, går inn i den nye publikasjon, og også av samferdselsstatistikk som blir utarbeidet av andre institusjoner (jernbaner, sporveier, post, telegraf, telefon), blir de viktigste tall tatt med. Stoffet er ikke strengt begrenset til å omfatte næringene sjøfart og annen samferdsel (slik disse er definert i Standard for næringsgruppering i offentlig norsk statistikk), men også veitrafikkulykker som tidligere har vært publisert i et særskilt hefte, og reiselivsstatistikk er med.

I det første hefte av Samferdselsstatistikk er på flere områder tatt med tilbakegående oppgaver av historisk interesse, også oppgaver som før har vært utarbeidet av institusjoner utenfor Byrået. Det er også tatt med særskilt beregnede nasjonalregnskapstall for samferdselen som senere blir ført ajour i hver årgang.

I første årgang er publisert to større undersøkelser - den representative lastebiltelling for 1954 og Kystfartsstatistikk - a) Skip i innlandsk rutefart i 1955, b) Fartøyer i løs fraktfart på kysten i 1955 og c) Trafikkstatistikk for hurtigruten på Nord-Norge. En ny representativ lastebiltelling ble foretatt i 1963. Utdrag av denne er tatt inn i Samferdselsstatistikk 1962, og den er i sin helhet offentliggjort i en publikasjon i 1963.

Oppgaver over løsfart på kysten - ervervsmessig fraktfart utenom rute mellom norske havner - ble samlet inn i Samferdselsdepartementet og sendt Byrået fra 1953-1960. Den ble sløyfet fra 1960 på grunn av lav svarprosent. En ny undersøkelse er tatt inn i Samferdselsstatistikk for 1961. En senere undersøkelse over løsfarten i 1964-65 er publisert i 1967.

Fra og med 1954 ble både skjemaet og bearbeidingen av statistikken over veitrafikkulykker omlagt. Hensikten var å få statistikken hurtigere bearbeidet og mer i samsvar med den internasjonale statistikk. Under krigen var der oppgaver over trafikkulykker 1941-1947 og for hvert av årene 1948, 1949 og 1950 og veitrafikkulykker 1951-1953.

Fra og med samferdselsstatistikken for 1959 er tatt inn oppgaver over norsk sivilflyging - ruteflyging og annen ervervsmessig flyging og privatflyging - etter hvert med utvidede oppgaver.

Om reiselivsstatistikk kan nevnes at grunnlaget for statistikken over innreiste utlendinger ble sterkt amputert da all passkontroll ved de internordiske grenser ble opphevet fra og med 1. mai 1958. Statistisk Sentralbyrå foretok likevel beregninger over det totale antall innreiste utlendinger fordelt på de viktigste nasjonaliteter både for 1958 og 1959, bygd dels på oppgaver fra pass- og tollkontrollørene ved innreisestedene, dels på totaloppgaver fra transportselskapene. Statistikken over utlendingenes oppholdstid i Norge falt helt bort fra 1. mai 1958.

Hotellstatistikken over antall senger, gjester og gjestedøgn utarbeides fra 1950 av Statistisk Sentralbyrå.

Oppgaver over reisevalutainntekter og -utgifter er tatt inn i reiselivsstatistikken fra 1959 og over inn- og utreiste personer er med fra 1958. Statistikken over reiser med personbil over landegrensen falt bort i 1962.

Statistikk over rutebiltrafikken ble i en årrekke utarbeidet av Vegdirektoratet, men ble i 1950 overtatt av Statistisk Sentralbyrå. Byrået utarbeidet også i noen år en leiebilstatistikk, men den måtte slutte på grunn av for lav svarprosent.

I samsvar med en overenskomst mellom de nordiske land har Byrået siden 1. mai 1958 innhentet oppgaver over antall personer utreist fra Norge (med skip og fly) til ikke-nordiske land.

Hotell- og turistdirektoratet har i årene 1953, 1954, 1955 og 1958 foretatt rundspørringer blant utenlandske turister om bl.a. deres oppholdstid og pengeforbruk i Norge. Oppgavene er bearbeidet av Byrået. En ny rundspørring ble foretatt sommeren 1960 og er offentliggjort i samferdselsstatistikk for 1961. Resultatene for de første årene er offentliggjort av Hotell- og turistdirektoratet og i Statistiske Meldinger 1957. Hovedresultatene for 1958 er trykt i Samferdselsstatistikk 1959, II.

Tall over bemanningen på norske skip i utenriks- og innenriksfart er siden 1951 utarbeidet av Sentralregisteret for sjømenn, men blir offentliggjort av Byrået.

Rutebilstatistikken, hotellstatistikken og statistikken over veitrafikkulykker er i 60-årene utgitt som egne publikasjoner, men utdrag er tatt inn i samferdselsstatistikken.

I samferdselsstatistikken er tatt inn, siden 1963, resultatene av Vegdirektoratets årlige veitrafikktellinger og om økingen i trafikken siden 1960. I Samferdselsstatistikk 1962 er tatt inn noen hovedtall fra en undersøkelse foretatt av Transportøkonomisk Institutt om Eie og bruk av personbiler i 1962.

11. Annen økonomisk statistikk

a) Produksjonsindekser

1) Årlig

Det var først etter at en fikk den årlige produksjonsstatistikk i 1927 at det ble mulig for Byrået å beregne en mer pålitelig produksjonsindeks. Som basisår ble opprinnelig brukt 1927, med dette års bearbeidingsverdier som vekter, senere som basis 1938. I 1951 omlegging til ny basis - og der ble tatt nytt utvalg av bedrifter og varer. 1950 er vektbasis, og indeksen er regnet tilbake til 1949 satt til 100¹⁾.

I 1956 var det omlegging til ny basis med 1955 både som vektbasis og sammenlikningsbasis. Ved omregningen bakover til 1949 med 1955 lik 100 er det tatt hensyn til virkningen av endringene i prinsippene for næringsgruppering i disse årene. Under arbeidet med spesialundersøkelsen Produktivtetsutviklingen i industrien 1949-55, ble grupperingsendringene i perioden gjennomgått i detalj og indekstallene korrigert på grunn av virkningene av overføringen av en bedrift fra en gruppe til en annen. Indeksen med 1955 lik 100 er beregnet fram til og med 1961.

For årene etter 1961 blir den årlige produksjonsindeksen for industrien beregnet av nasjonalregnskapskontoret. Begrepsmessig har den fått et noe annet innhold enn før idet den nå tar sikte på å gi uttrykk for den enkelte næringssektors bidrag til bruttonasjonalproduktet målt i faste ab fabrikk-priser, mens den tidligere indeks tok sikte på å vise endringene i bearbeidingsverdien målt i faste faktorpriser. Både prismateriale og beregningsformel er endret ved den nye omleggingen²⁾. Der ble da også

1) Statistiske Meldinger 1953, nr. 7.

2) Se Statistisk månedshefte 1965.

innført en sesongkorrigering av produksjonsindeksen. Formålet med de sesongkorrigerte serier er å tilfredsstille de konjunkturanalytiske behov for opplysninger om den trend-sykliske komponenten i de enkelte produksjonsindeksene. Beregningene tar sikte på å eliminere de sesongmessige variasjoner i seriene. For å ta vare på eventuelle endringer i sesongmønsterets struktur, blir det årlig foretatt nye beregninger av sesongvariasjonene.

2) Månedlig

Månedsindeksen som er utarbeidet siden 1933, blir beregnet etter en annen formel enn årsindeksen, og omfatter en atskillig mindre del både av bedrifter og varer. Gjennomsnittet av månedsindeksen blir for det enkelte år justert opp mot årsindeksen. Da årsindeksen normalt først foreligger litt over ett år etter at året er omme, må månedsindeksen korrigeres opp mot årsindeksen to ganger¹⁾.

Månedsindeksen blir normalt lagt om til ny basis samtidig med at en legger om årsindeksen. Under omleggingen til ny basis 1961 ble månedsindeksen lagt om etappevis (bransjevis).

Foruten totalindeksen blir det både i måneds- og årsindeksen beregnet delindekser for næringsgrupper og for visse andre grupperinger. Næringsgruppeindeksen følger den til enhver tid gjeldende næringsgruppering, og det oppstod derfor brudd i disse indeksserier ved overgangen til ny næringsgruppering i 1949. Ved omleggingen i 1949 ble også delindeksene for eksport- og hjemmeindustri gitt et noe annet innhold enn før. Som eksportindustri regnet en fra og med 1949 ikke vareproduksjon som gikk direkte til eksport, men også produksjon som videreføres i en annen bedrift før eksporten finner sted. Tilsvarende prinsipper ble også anvendt på hjemmeindustriens oppdeling i konsumvare- og investeringsvareindustri²⁾.

På grunn av samordningen mellom produksjonsindeks og nasjonalregnskap som skjedde under omleggingen til ny 1961-basis, er den tidligere oppdeling i eksport- og hjemmeindustri sløffet. Isteden blir det beregnet indekser over produksjonen fordelt etter anvendelse. Denne siste indeks er i prinsippet en "gross value" indeks og ikke en "value added" indeks. Vekttallene for anvendelsesgruppene eksport, konsum, investering og vareinnsats bestemmes gjennom nasjonalregnskapets varefordelingsberegninger.

1) Om korreksjon mot årsindeksen, se Statistisk månedshefte 1965.

2) Statistiske Meldinger 1953, nr. 7.

b) Ordrestatistikk

Byrået satte i 1958 i gang innhenting av oppgaver fra jern- og metallindustrien over ordreinnfang i hvert kvartal og ordreservert ved utgangen av kvartalet. Oppgaver ble innhentet tilbake til 2. kvartal 1957. Fra og med 1. kvartal 1962 er ordrestatistikken utvidet til også å omfatte bygging av skip, tekstil- og bekledningsindustri og kjemisk industri. Fra og med 3. kvartal 1963 er det også utarbeidet ordrestatistikk for treforedlingsindustrien, men disse tall blir ikke offentliggjort.

Ordrestatistikken blir bare offentliggjort i form av indekstall, 1. halvår 1962 er lik 100. Tidligere: 2. halvår 1957 lik 100.

c) Investeringsstatistikk

Fra og med 1946 er det innhentet årlige oppgaver over investering i bergverksdrift og industri. For årene 1946-1948 ble disse investerings-tellingene gjennomført som særskilte undersøkelser, men fra og med 1949 går de inn som en del av den årlige industristatistikk. For elektrisitetsverkene gir elektrisitetsstatistikken oppgaver over hva som er investert i det enkelte år.

Oppgaver over investeringsplaner ble innhentet hvert halvår av Industridepartementet, første gang i september 1958. Denne statistikken ble overtatt av Byrået i 1965 og samtidig lagt om fra en halvårlig statistikk til en kvartalsstatistikk.

d) Lagerstatistikk

Fra og med 1951 har Byrået innhentet kvartalsoppgaver over lagermengder av viktigere varer hos industri- og engroshandelsbedrifter. Foruten å publisere lagertall (mengdetall) for de enkelte varer er det beregnet volumindekser over lagerhold. Indeksen er beregnet etter Laspeyres formel med enhetspriser fra industristatistikk eller utenrikshandelsstatistikk som vekter. Basisår: Vektbasis 1950, 1956, 1961, sammenlikningsbasis 31/12 1951, 1955, 1961.

12. Demografisk og sosial statistikk

a) Folkemengdens bevegelse, flyttinger, folkeregistrering

Statistikken over folkemengdens bevegelse ble meget forsinket under krigen, og statistikken for krigsårene ble først publisert i 1949

etter å ha gjennomgått en fullstendig revisjon. Årsakene til forsinkelsen gir et bilde av de vansker man hadde. En har i oversikten over statistikken i krigsårene nevnt det viktigste, overføringen av sivilstandsregistreringen fra sokneprestene til de kommunale folkeregistre. Disse kunne i stor utstrekning ikke makte registreringsarbeidet, og dette ble brakt i den største uorden. Fra 1. juli 1945 ble registreringen igjen overtatt av sokneprestene. Materialet etter 1941 måtte suppleres og kontrolleres før en kunne gå i gang med den endelige bearbeiding. Når det gjaldt dødsfall, brukte Byrådet for det første de ordinære dødsmeldinger som en fikk inn fra de offentlige leger og dessuten meldinger fra Justisdepartementet om henrettelser og drap av norske borgere under okkupasjonen. Etter frigjøringen fikk en ved henvendelse til den militære overkommando opplysning om dødsfall blant norske militære ute og hjemme. Melding om sjøfolk og andre sivile døde i utlandet mottok Byrådet gjennom Handelsdepartementet og Utenriksdepartementet. Oppgaver over politiske fanger som var døde i utlandet, ble vesentlig hentet fra Sosialdepartementets fangekartotek.

I alt omfattet krigsdødsfallene over 10 000 personer, vesentlig menn mellom 15 og 50 år.

For å kunne kontrollere folkeregistrenes oppgaver over fødte i 1942-45 fikk Byrådet lånt ut jordmødrenes fødselsmeldinger fra de offentlige leger og i alle tilfelle hvor fødselen ikke var meldt til folkeregisteret, ble jordmormeldingen brukt som grunnlag for statistikken. Derved er sannsynligvis den overveiende del av de fødsler som fant sted her i landet, kommet med. Men barn født av norske foreldre i utlandet under krigen er ikke kommet med, hvis de ikke etter frigjøringen er innført i fødselsregisteret i Norge.

Opplysningene om foreldrenes ekteskapsår var så ufullstendige at det ikke var mulig å fordele de fødte etter ekteskapets varighet i 1942-44.

Den 15. november 1946 vedtok Stortinget en ny lov om obligatorisk folkeregistrering i alle landets kommuner. Tidligere hadde det vært overlatt til hver enkelt kommune å bestemme om den ønsket å ha folkeregister. Den folkeregistrering som var innført ved lov av 29. april 1905, ble senere avløst av lov av 24. juni 1915. I henhold til disse lover var det ved kommunalt vedtak blitt opprettet folkeregistre i 40 byer og 42 landkommuner.

Under krigen i 1942 ble alle kommuner som ikke hadde folkeregistre fra før, pålagt av okkupasjonsstyret å opprette et personregister over

befolkningen over 15 år. Men da det ikke ble holdt folketelling under krigen, kunne det ikke bli tale om å få i stand en fullstendig folkeregistrering. En slik ble først gjennomført i forbindelse med folketellingen 1946.

Etter den någjeldende folkeregistreringslov av 16. januar 1970 skal enhver person som bosetter seg i en kommune, melde dette til folkeregisteret i innflyttingskommunen senest 8 dager etter at innflyttingen har funnet sted. Flyttemeldingene sendes to ganger i måneden til Statistisk Sentralbyrå hvor de blant annet gir grunnlag for Byråets statistikk over de innenlandske flyttinger. En fullstendig statistikk over de innenlandske flyttinger begynner i 1949. Statistikken er av stor betydning for problemer i sammenheng med områdeplanleggingen. Den er etter hånden utvidet til å omfatte flere detaljer. Fra 1955 ble statistikken utvidet til å vise flytting mellom grupper av kommuner etter befolkningstetthet og næringsstruktur. I Nordisk utredningsserie kom der i 1961 en publikasjon om internordiske flytteattester.

Under krigen forekom der ingen legal utvandring fra Norge. Fra 1946 kom der igjen fra politiet årlige oppgaver over utvandringen til oversjøiske land. De ertatt inn i Folkemengdens bevegelse. Fra 1957 har en - foruten de oppgaver politiet har sendt inn for personer som utvandret til oversjøiske land - også bearbeidet de oppgaver folkeregistrene har sendt inn for flyttinger til og fra utlandet i det hele, også til de europeiske land. Fra 1966 er innhenting av oppgaver fra politiet sløyfet. Vandringer til og fra utlandet er inngående behandlet av Julie E. Backer i hennes studie om Ekteskap, fødsler og vandringer i Norge 1856-1960.

Etter den opptelling av folkemengden som folkeregistrene foretok ved årsskiftet 1955-56, ble folkemengden beregnet for 1955. Denne ble brukt blant annet for beregning av dødelighetstabeller for 1951-1955. For 1946-1950 ble dødelighetstabeller utgitt i en egen publikasjon, den neste etter publikasjonen for 1931/32 - 1940/41 og 1945-1948. Senere er dødelighetstabellene tatt inn i Folkemengdens bevegelse 1955 for perioden 1951-1955, i 1962 for 1956-1960 og i 1965 for 1961-1965.

Folkemengdens bevegelse 1956 inneholder beregninger over giftermålshyppighet og fruktbarhet og over fødselshyppighet 1955-56 i grupper av herreder etter folketetthet. 1963 har en også beregninger for årene 1959-1962 over giftermålshyppighet og fruktbarhet.

Skilsmisse gis i Norge ved bevilling eller dom. Før 1949 ble skilsmissebevillinger gitt av Justisdepartementet, men etter denne tid av

fylkesmannen. Melding om skilsmissebevilling som er blitt utferdiget, skal sendes til Byrådet hvert år på særskilt skjema. Oppgave over skilsmisser ved dom blir sendt inn til Byrådet fra herreds- og byrettene. For hver skilsmisse har en foruten opplysninger av juridisk art, fått oppgaver over fødselsår, yrke og bosted, tidspunktet for når ekteskapet ble inngått og tallet på felles barn. Skilsmissestatistikken har tidligere vært betraktet som en del av rettsstatistikken, og det var vesentlig de juridiske forhold i forbindelse med skilsmisene som ble beskrevet i de tidligere statistiske oversikter. Opplysninger av mer demografisk interesse som f.eks. de skiltes alder, er blitt mer tilfeldig behandlet. Men etter at skilsmissestatistikken i 1952 ble lagt inn under befolkningsstatistikken, har slike opplysninger fått en bredere plass¹⁾.

Fra 1. juli 1969 er statistikken over skilsmisser utarbeidet på grunnlag av skjema som fylkesmenn og herreds-/byrettene skal sende til folkeregistrene og som inngår som en del av meldingene til det sentrale personregister.

b) Helsestatistikk

Som nevnt i oversikten over krigsårene, satte de ekstraordinære forhold sitt preg på sykdomsbildet. Men noen utvidelse eller omlegging av helsestatistikken ble ikke foretatt når unntas at der fra 1941 ble tatt i bruk en ny dødsårsaksnomenklatur som svarte til den internasjonale av 1938 (5. revisjon).

Fra 1. januar 1943 ble meldeplikten for tuberkulose utvidet til også å gjelde ikke-smittefarlig tuberkulose. Fra da av skal alle tilfelle av tuberkulose registreres i helserådernes tuberkuloseregister.

I publikasjonen for 1945 finnes en samlet framstilling av helseforholdene i krigsårene. En detaljert oversikt over krigsdødsfallene 1940-1945 er offentliggjort i Statistiske Meddelelser 1948, nr. 10-12.

I årgangen 1945 finnes også som bilag en oversikt over de spedalske i Norge med tilbakegående tall. Denne sykdom er forlengst så å si forsvunnet i Norge, og statistikken er opphørt. Den siste oversikten over spedalske i Norge gjelder tiårsperioden 1946-1955.

I helsestatistikken er der i enkelte årganger spesialundersøkelser av ulike art. De viktigste årsaker til dødelighet blir nærmere analysert

1) Den siste som fortsetter de tidligere undersøkelser, er Skilsmisser 1946-48 i Statistiske meldinger 1951.

hvert 5. år, i 1950, 1955 osv. Analyser av dødelighetsforholdene i de enkelte deler av landet er foretatt for fireårsperioder omkring hver folketelling. I årgangen 1949 finnes en undersøkelse over den samlede dødelighet av tuberkulose etter kjønn og alder i fylkenes bygder og i de tre største byer omkring folketellingen i 1946. En tilsvarende undersøkelse ble gjort for en fireårsperiode omkring folketellingen 1930.

I årgangen 1951 er for første gang nyttet den nye internasjonale dødsårsaksliste av 1948 ved klassifikasjon av dødsårsakene (6. revisjon). Der er også gjort rede for prinsippene for denne og for de forskyvninger i statistikken overgangen til den nye ordning førte med seg. Den nye listen inneholder langt flere spesifikke diagnosenumre enn de tidligere klassifikasjonslister. De internasjonale regler fastsatte at den behandlende lege skulle avgjøre hvilke dødsårsaker som skulle danne grunnlaget for statistikken ved den rekkefølge han førte opp de forskjellige tilstander i dødsmeldingen. Det ble innført en ny legeerklæring med internasjonal formulering av spørsmålene om dødsårsaken og med plass til flere opplysninger enn før. Det ble nødvendig å innhente en rekke tilleggsopplysninger fra den behandlende lege for å få det best mulige grunnlag for en detaljert registrering. For å bevare kontinuiteten i dødsårsaksstatistikken ble enkelte viktige sykdommer, som tidligere hadde hatt preferanse som dødsårsak når de var nevnt på dødsmeldingen (tuberkulose, kreft, sukkersyke), fra og med 1951 registrert også som medvirkende dødsårsak. Norge er som medlem av Verdens Helseorganisasjon, forpliktet til å følge med i de forandringer som foretas. De henger vesentlig sammen med helsevesenets utvikling.

Sunnhetstilstanden og midisinalforholdene 1952 er årgang nr. 100 av helsestatistikken. Derfor er det i denne publikasjonen gitt en historisk oversikt over statistikkens utvikling¹⁾.

I tillegg til de vanlige oppgaver har Byrået i denne beretning tatt med beregninger over den samlede dødelighet etter kjønn og alder og dødeligheten av tuberkulose og kreft i de enkelte fylkers bygder og i de tre største byer. Totalberegningen over dødeligheten gjelder årene 1949-1952 og bygger på folketallet i 1950 og den såkalte indirekte standardiseringsmetode. Den går ut på å korrigere den iakttatte dødelighet ved hjelp av en felles standarddødelighet. Som standarddødelighet er valgt

1) Se også Julie E. Backer i Statistiske Meddelelser 1947, nr. 10-12, og hennes avhandling om dødeligheten og dens årsaker i Norge 1856-1955 i Samfunnsøkonomiske Studier nr. 10, 1961.

den gjennomsnittlige dødelighet i perioden 1949-1952 for henholdsvis menn og kvinner i de enkelte femårige aldersklasser i riket.

Kreftregisteret ble opprettet i 1951. Fra 1. januar 1952 ble legene forpliktet til å sende en nominativ melding til Kreftregisteret om alle nye tilfelle av kreft som innlegges til behandling på sykehus eller som er blitt påvist ved de patologiske institutter. Fra samme dato ble det innledet et samarbeid mellom Kreftregisteret og Byrådet. Alle dødsmeldinger med opplysning om svulst blir kontrollert ved Kreftregisteret, og alle tilleggsopplysninger om kreft blir innhentet av registeret.

Fra og med 1952 er tatt inn oppgaver over skoletannpleien i de enkelte fylker og byer.

I årgangen for 1953 er det gjort rede for i hvilken utstrekning tuberkulose, kreft og diabetes har vært oppgitt på dødsmeldingen som medvirkende årsak og hvilken diagnose i slike tilfelle er oppgitt som hovedårsak.

Fra og med 1953 er statistikken over en rekke meldepliktige sykdommer basert på nominative meldinger med opplysninger om kjønn og alder.

I årgangen for 1954 er dødeligheten av hjerte- og karsykdommer omtalt mer inngående, og det er tatt inn en beregning av dødeligheten av lungekreft i de forskjellige aldre i hele landet og i Oslo.

Det ble i 1954 og 1955 innhentet særskilte tilleggsopplysninger om fødselsvekt og fosteralder for barn som døde i løpet av de 4 første uker etter fødselen, for å vise hvilken rolle ufullbårenhet spiller for spedbarndødeligheten.

I 1955 er tatt inn sammendragstabeller for 1951-1955 og tabeller som viser dødeligheten i Norge sammenliknet med andre land, og dødeligheten i Oslo sammenliknet med hele landet. Her er også tatt inn nye dødelighetsberegninger for 1951-1955, med en tilbakegående oversiktstabell over middellevetiden.

I årgangen for 1956 er det i tillegg til de vanlige oppgaver over dødsårsaker utarbeidet en oversikt som viser hvor ofte de forskjellige sykdommer og tilstander er oppført som hovedårsak, komplikasjon (direkte årsak) og medvirkende årsak til døden. Fra og med 1956 har en på alle dødsmeldinger hvor der er oppført to eller flere årsaker, gjennomført dobbeltkoding:

1. Grunnlidelsen - som blir registrert som dødsårsak
2. Komplikasjoner - tilstander som har direkte tilknytning til grunnlidelsen eller er en senere følge av denne
3. Andre medvirkende årsaker.

Detaljerte krysstabeller er utarbeidet for de viktigste dødsårsaker. Under kapitlet om dødsfall ved ulykker, er dødsulykker etter fall hos eldre mer inngående behandlet.

I årgangen 1957 er det i tillegg til de vanlige årlige oppgavene utarbeidet en oversikt over dødeligheten for enkelte viktigere sykdomsgrupper i de enkelte deler av landet. Man har bygd på folketallet fordelt etter kjønn, alder og ekteskapelig stilling pr. 1/1 1956 - en opptelling foretatt av de kommunale folkeregistre. På grunnlag av denne opptelling har Byrået foretatt regionale dødelighetsberegninger for 1954-1957 etter landsdel og kommunetype (etter nærings- og bosettingsstruktur).

De grupper av dødsårsaker undersøkelsen omfattet, var ondartede svulster og hjerte-/karsykdommer med spesielle beregninger for karlesjoner i sentralnervesystemet og for ischemisk hjertesykdom (inkl. hjerteinfarkt). Resultatene viste store variasjoner i dødeligheten i tettbygde og spredtbygde strøk. Forskjellen var større for menn enn for kvinner. Mest markert var den for dødeligheten blant menn av ischemisk hjertesykdom, som lå betydelig høyere i byer og tettbygde strøk enn i spredtbygde strøk.

I 1958-årgangen er tatt hensyn til de endringer i den internasjonale klassifikasjonsliste av 1948 som ble foretatt ved den 7. revisjon av 1955. Men disse var av helt uvesentlig betydning. I tillegg til de vanlige årlige oppgaver over dødsårsakene er det under hjerte-/karsykdommene foretatt en nærmere undersøkelse av dødsfallene av hjerteinfarkt som i alle aldersklasser over 40 år har vist en markert stigning både for menn og kvinner.

I årgangen 1959 er der foretatt en del endringer i tabellene over dødsårsaker. Der er også tatt inn en redegjøring for det statistiske materiale i dødsårsaksstatistikken. Fra og med 1959 utarbeides årlige tabeller over dødsfall etter årsak og type av dødssted i og utenfor sykehus, dødsfall uten legebehandling og dødsfall blant nordmenn midlertidig i utlandet.

I årgangen 1960 er tatt inn en del sammendragstabeller for dødsårsakene i femårsperiodene 1951-55 og 1956-60 og en nærmere omtale av utviklingen i dødelighetsforholdene i 1950-årene. Årgangen inneholder også en analyse av spedbarndødeligheten i de enkelte fylker.

I 1961-årgangen er nevnt at en del tabeller er innskrenket fordi de på grunn av de forandringer som er foretatt i de senere år når det gjelder de administrative inndelinger, by- og landkommuner og også når det gjelder legedistrikter, ikke vil bli sammenliknbare med statistikken for tidligere år.

Fra og med 1962 er publikasjonen kalt Helsestatistikk.

Ved utarbeidingen av dødsårsaksstatistikken for 1961 ble det foretatt en mer detaljert undersøkelse av diagnosegrunnlaget for det statistiske grunnmateriale - om endringer i de statistiske klassifikasjonsnumre på dødsmeldingene etter innhentede tilleggsopplysninger om seksjonsfunn, og virkningen av disse endringer på de statistiske data. Denne viser hvor vanskelig det er å få et korrekt grunnmateriale - bl.a. fordi den prosentvise andel av obduksjoner er meget lav i Norge. Men dødsårsaksstatistikken er likevel pålitelig og fullstendig nok som indikator for helsemyndighetene og som utgangspunkt for videre medisinsk forskning.

I Helsestatistikk 1963 ble skjemaet for sykehusstatistikken utvidet. Det blir nå innhentet oppgave over sykesenger og pasientbelegg ved de enkelte avdelinger og detaljerte oppgaver om personalet m.v. Sykehus-skjema skal fra 1963 også fylles ut av en stor del anstalter som tidligere ikke har sendt inn oppgaver (f.eks. fødehjem og sykestue som er tilknyttet aldershjem og pleiehjem for gamle og en del spesialsykehus).

I tilknytning til folketellingen 1960 er utarbeidet en oversikt over variasjonene i dødelighetsforholdene i de enkelte deler av landet for årene 1959-1962, både i de ulike kommunetyper og landsdeler og i fylkene. Beregningene over dødeligheten i de enkelte fylker er offentliggjort i et eget hefte: Dødelighetsforholdene i fylkene i årene omkring 1960. På grunn av de omfattende kommunereguleringer vil dødelighetsnivået i fylkenes bygder omkring 1960 ikke kunne sammenliknes med de tidligere regionale dødelighetsundersøkelser. Dødeligheten er derfor regnet ut for hele fylker, og sammenliknbare fylkestall er regnet om for årene omkring folketellingen 1930 og 1950. Undersøkelsen omfattet, som i perioden 1954-1957, dødeligheten av ondartede svulster og hjerte-/karsykdommer - men med flere spesifikasjoner. I tillegg kom også sykdommer i åndedretsorganer og fordøyelsesorganene og voldsomme dødsfall. Som standardbefolkning er brukt summen av menn og kvinner i de enkelte aldersklasser i riket 1. november 1960 slik at de beregnede standardkvotienter også kan sammenliknes for menn og kvinner. De standardberegnete dødelighetstall for de enkelte

kommunetyper viser noenlunde samme forhold som i 1954-1957 med utpreget forskjell for mennenes dødelighet i tett- og spredtbygde strøk, men med liten eller ingen forskjell for kvinnes dødelighet i de ulike kommunetyper.

Helsestatistikk 1964 er utarbeidet etter de samme prinsipper som for de foregående år, men de detaljerte dødsårsakstabeller - gruppert etter de internasjonale statistiske klassifikasjonslister - blir fra og med dette år offentliggjort i en egen publikasjon, Dødsårsaker.

Helsestatistikken er i 1965 utarbeidet etter de samme prinsipper som før, men den detaljerte statistikk over sykehusforholdene offentliggjøres fra og med dette år i en egen publikasjon, Sykehusstatistikk, med opplysninger om tallet på sykesenger, personale og belegg ved sykehusene m.v.

Ny lov om svangerskapsavbrott av 11. november 1960 ble satt i kraft fra 1. februar 1964. Helsedirektoratet behandler det innkomne materiale, og statistikken offentliggjøres i Helsestatistikk hvert år fra og med 1965. Helsestatistikk 1965 inneholder også en oversikt over utviklingen i dødelighetsforholdene og en del sammendragstabeller for dødsårsaker i 1961-65. På grunn av justeringen av folkemengden etter kjønn og alder ved folketellingen er det også tatt inn reviderte tall for hyppigheten av enkelte dødsårsaker i femårsperiodene 1951-55 og 1956-60.

c) Psykiatriske sykehus

Oppgavene over sinnssykehusenes virksomhet ble også sterkt forsinket under krigen; årgangen 1942 kom i 1946 og 1943-45 i 1949. Publikasjonen inneholder også oppgaver over sinnssyke forpleiet med statsbidrag utenfor sinnssykehus etter oppgaver fra de offentlige leger. Fra 1954 kom der med fullstendige oppgaver over pleiehjem og kolonier for sinnssyke med 10 plasser og mer. Fra 1956 fikk en nye og mer fullstendige oppgaver over sinnssyke forpleiet utenfor sykehus, innhentet av Helsedirektoratet. Publikasjonen heter fra og med 1961 Psykiatriske sykehus for å være i samsvar med Lov om psykisk helsevern av 28. april 1961.

Fra 1963 ble den årslisten Byrået nytter for statistikken over psykiatriske sykehus og de oppgavene Helsedirektoratet hadde innhentet særskilt for de psykiatriske sykehus, samordnet til ett skjema. Samtidig

ble der foretatt en omarbeiding i samsvar med bestemmelsene i den nye lov om psykisk helsevern. For sykehus som har psykiatriske sykehjem og/eller privat pleie i tilknytning til sykehuset, skal det fylles ut oppgaver særskilt for selve sykehuset, for hvert sykehjem og for privatpleien. Individualkortene for inn- og utskrivninger ble rettet opp i samsvar med den nye loven. Fra 1. januar 1963 ble det tatt i bruk en ny norsk diagnoseliste for sinnslidelser. Denne gjaldt til 1969 da en gikk over til en diagnoseliste som er i samsvar med den 8. revisjon av den internasjonale sykdomsklassifikasjon. Fra 1963 ble også tatt med opplysninger om åndssvake i pleiehjem, daghjem eller privat pleie, men fra 1966 ble disse oppgavene overført til publikasjonen Helsestatistikk. I publikasjonen fra 1964 er det for pasienter innlagt for første gang gitt en fordeling etter innleggelsesmåte i henhold til lov om psykisk helsevern, og for direkte utskrevne en fordeling etter utskrivningsmåte. På grunnlag av oppgaver Helsedirektoratet innhenter, blir det utarbeidet en oversikt over aldersfordelingen for pasienter i psykiatriske sykehus, psykiatriske sykehjem og i privat pleie.

Publikasjonen Psykiatriske sykehus er for de senere år stort sett utarbeidet etter samme mønster.

d) Kriminalstatistikk

Etter frigjøringen, og særlig i 1946, kom der en rekke lover og provisoriske anordninger med bestemmelse om forseelser og til dels om forbrytelser. På den annen side falt en del bestemmelser om forbrytelser og forseelser i okkupasjonstiden bort.

Etter krigen og særlig etter at brennevinsrasjoneringen hørte opp, ble der en sterk stigning i tallet på drukkenskaps- og motorvognforseelser. Der var nedgang i forbrytelsenes og forseelsenes antall i 1945, men det steg igjen i 1946. Dette beror ikke bare på den faktiske kriminalitet, men også på effektiviteten i straffeforfølgningen. Og det varte en god stund før rettene og påtalemyndighetene ble reorganisert. De var også sterkt belastet med andre gjøremål, særlig med forfølgningen i landssviksakene.

I statistikken for 1947-48 er uttrykkelig nevnt at en ser bort fra lovgivningen om landssvik og den militære straffelovgivning. Tallene for den ordinære kriminalstatistikk måtte rettes på grunn av at tallene for

tidligere straffelte ble revidert ved restitusjonsloven av 1946. Ifølge denne er dommer og andre rettslige avgjørelser i straffesaker som ble avsagt under okkupasjonen av tyske domstoler (herunder folke-domstolen), uten rettsvirkning når de er bygd på straffebud utferdiget av tyske militære eller sivile myndigheter eller på en rekke spesielt oppregnede straffebud som skulle tjene de nazistiske særinteresser. Tilsvarende bestemmelser gjelder også forelegg.

Kriminalstatistikken for 1949 og 1950 inneholder oppgaver over straffelte og påtaleunnlater i saker om forbrytelser og forseelser behandlet av den ordinære påtalemyndighet (ikke landssviksaker), bruken av sikringsmidler, pådømte i herreds- og byrettssaker og lagmannsrettssaker, straffelte og påtaleunnlater for overtredelser av pris- og rasjoneringslovgivningen og pådømte saker ved prisrettene og prislagmannsrettene. Dessuten oppgaver over betinget straffelte, betinget benådede og personer hvor påtale er unnlatt i 1946 og 1947 - og deres tilbakefall, dvs. personer som ikke bestod prøven. Mer fullstendige tilbakefallsoppgaver var senest trykt for årene 1933-1936 i statistikken for 1939 og 1940. De ble begrenset til personer løslatt etter sin første fengselsstraff. Tilbakefallsperioden var 3 år. Den begrensede tilbakefallsstatistikk for betinget straffelte, betinget benådede og personer mot hvem påtale var unnlatt, fortsatte i statistikken for 1951 og 1952; for 1948 (for tilbakefallet i 1948) til utgangen av 1953.

Tilbakefallsstatistikken er en meget viktig del av kriminalstatistikken da den skal vise virkningen av samfunnets tiltak overfor de kriminelle, men de fullstendige periodiske undersøkelser om løslatte fengselsfangers tilbakefall, ble først senere tatt opp igjen. Den begrensede tilbakefallsstatistikk fortsatte i 1953, men noe mer fullstendig enn ved de foregående undersøkelser. I 1954 var det fortsatt sterkt fall i tallet av straffbare for overtredelser av pris- og rasjoneringslovgivningen. I 1955 begynte man å forberede den nye politistatistikk som skulle være en landsomfattende statistikk over forbrytelser som var kommet til politiets kjennskap. Ved lov av 3. juni 1955 kom der en rekke endringer i straffeloven som fikk betydning for opplegget av kriminalstatistikken. De viktigste er reglene for hva som skal regnes for betinget eller ubetinget straff.

I statistikken for 1956 er der en oversikt over kriminalstatistikkens utvikling siden 1883. Fra 1923 er den en statistikk over lovovertridere

(og påtaleunntatelser er tatt med). Den inneholder ikke lenger oppgaver over begåtte lovbrudd. Grupperingen etter forbrytelsenes art ble lagt om idet motivene for de straffbare handlinger ble lagt til grunn. Oppgaver over den kriminelle rettspleie, som i de første år kom som egne publikasjoner, er med i kriminalstatistikken.

Fra 1956 kom politistatistikken med i sin fulle utstrekning og med oppgaver over hver enkelt forbrytelse som kom til politiets kjennskap. Det var stor stigning i rasjoneringsovertredelser, i første rekke gjaldt det ulovlig bygging, mest hyttebygging.

Statistisk Sentralbyrå utarbeidet i 1950 til bruk for barnevernskomiteen en oversikt over ungdomskriminalitetens utvikling i Norge fra århundreskiftet til 1949 (i ugunstig retning helt siden første verdenskrig - se Innstilling fra komiteen til å utrede spørsmålet om reformer i fengselsvesenet 1956).

I den historiske oversikt er årene 1940-1947 utelatt på grunn av de unormale forhold under okkupasjonen og rettsoppgjøret etter frigjøringen. Fra 1957 er der i kriminalstatistikken to sett oppgaver over 1) politistatistikk, 2) over de domfelte (reaksjonsstatistikk) ved dom, forelegg eller påtaleunntatelse.

En fullstendig tilbakefallsstatistikk kom i 1961 som den første i planen for en omfattende tilbakefallsstatistikk. Den gjelder alle domfelte, botlagte og påtalefritatte for forbrytelser i 1951. Oppgaveinnsamlingen ble avsluttet ved årsskiftet 1958-59, altså 7-8 år etter utgangsåret. Tilbakefallsperioden ble satt til 5 år. Lengden av fengselsopphold i perioden ble trukket fra, dødsfall registrert og sinnssykdom og utvandring tatt hensyn til i den utstrekning slike oppgaver finnes i strafferegisteret.

Fra 1960 utgir Byrådet årlige oversikter over domfelte, innsatte i og løslatte fra fengselsvesenets anstalter - fangestatistikk. Denne statistikk ble tidligere utarbeidet av Fengselsstyret.

En særskilt publikasjon om sivilrettsstatistikk - over konkurser, akkordforhandlinger, tvangsauksjoner over fast eiendom og tvistemål - ble noe omlagt i 1957 og fikk nye skjemaer. Den kom som egen publikasjon fra 1959. Tidligere ble disse oppgaver trykt i meldinger.

I de senere år består kriminalstatistikken av delene politistatistikk, reaksjonsstatistikk og fangestatistikk og for flere år tilbakefallsstatistikk for siktede i en treårsperiode. Overtredelser over pris- og rasjoneringslovgivning blir registrert, men holdt utenfor den ordinære statistikk.

På kriminalstatistikkens område er der foretatt en rekke vitenskapelige studier av sosialstatistisk og sosiologisk art. Den mest omfattende er Idar Møglestues doktoravhandling Kriminalitet og sosial bakgrunn, trykt som Samfunnsøkonomiske studier nr. 11. Den behandler overlege Scharffenbergs materiale for fanger innsatt i Botsfengselet i 1920-1939. I denne finnes der en temmelig fullstendig oversikt over litteraturen på området.

e) Landssvikstatistikk

Som nevnt om kriminalstatistikken under og etter krigen er statistikk over landssvik ikke tatt med. Men en statistikk over landssvikoppgjøret var nødvendig for å kunne skildre okkupasjons- og etterkrigstiden. Rettsapparatet var i årene etter frigjøringen helt preget av landssvikproblemet, og spørsmålets alvorlige rekkevidde satte varige spor i vårt samfunnsliv. Men det tok tid før en fullstendig statistikk over landssvik kunne offentliggjøres, atskillige tilleggsopplysninger måtte samles inn. Den fullstendige oversikt over det rettsstatistiske materiale kom først i 1954.

Arbeidsdirektoratet har utarbeidet en del oversikter og avhandlinger om landssvikene og arbeidslivet, trykt i Arbeidsmarkedet 1945-47. Særlig inngående er en avhandling av Astri Dørum i Arbeidsmarkedet 1946. En statistisk undersøkelse om NS-medlemmer og andre i statstjenesten som viste unasjonalt forhold under okkupasjonen, er offentliggjort i Statistiske meldinger 1953¹⁾. Statsråd O. Chr. Gundersens foredrag Rettsoppgjøret med landssvikene, januar 1949, er trykt i Tidsskrift for rettsvitenskap og gir en samlet kortfattet framstilling og vurdering til dels med statistiske opplysninger.

Landssvikstatistikken er en ren personstatistikk. Det er både for de straffede og for dem som fikk påtaleunntatelse, sørget for at samme person ikke går igjen flere ganger. Skjemaet er av praktiske grunner formet som det alminnelige personalskjema i kriminalstatistikken, men dette betyr selvsagt ikke at problemet er å betrakte som vanlig kriminalstatistikk da det er av en ganske spesiell art. Før krigen var tallet på straffelte for forbrytelser under 4 000 pr. år. For landssviksaker var det tall som måtte

1) Også i Særtrykk av Nordisk Administrativt Tidsskrift 1953 (S.A.).

etterforskes, vel 92 000. For mange av de store landssviksaker måtte man også først vente på Høyesteretts avgjørelse av en rekke betydningsfulle profitørsaker høsten 1946.

Rettsoppgjøret tok av mange grunner meget lengre tid enn en fra først av hadde regnet med. Av straffbare i alt var der vel 51 000.

Av Justis- og politidepartementet er der utarbeidet en fullstendig oversikt om landssvikoppgjøret. Det er en innstilling fra et utvalg nedsatt for å skaffe til veie materiale til en innberetning fra Justisdepartementet til Stortinget. Utvalget ble oppnevnt 22. desember 1955 og innstillingen avgitt 11. januar 1962. Innstillingen inneholder først en historisk oversikt skrevet av professor Magne Skodvin. Deretter følger en oversikt over de lovgivningstiltak som gjaldt landssvikoppgjøret. Videre behandler utvalget de prinsipielle rettsspørsmål og hvorledes disse ble løst av Høyesterett. Så følger et kapittel om registrering av landssvik med gjerningsbeskrivelse og statistikk. Innstillingen inneholder deretter et kapittel om varetekt, strafffullbyrdelse og benådning. Avsnittet om benådning innledes med en oversikt over dødsdommene. Det ble avsagt 30 dødsdommer i landssviksaker og 15¹⁾ i krigsforbrytersaker. 25 av de førstnevnte ble fullbyrdet, 1 avgikk ved døden før fullbyrdelsen og 4 ble benådet. Av dødsdommene over krigsforbryterne ble 12 dommer fullbyrdet, 1 krigsforbryter begikk selvmord og 2 ble benådet. Den siste dødsdom ble fullbyrdet 28. august 1948. De 3 siste kapitler i innstillingen omhandler oppryddingen i den offentlige tjeneste og blant sakførere, administrasjonen av landssvikoppgjøret og debatten omkring landssvikoppgjøret²⁾.

f) Alkoholstatistikk

Alkoholstatistikken regner en som regel med til sosialstatistikken selv om den på flere punkter må sies å høre til rettsstatistikken og også har tilknytning til andre områder som forsorgsstatistikk, barnevernsstatistikk m.v.

1) Senere rettet til 16.

2) Se også Etterkrigstiden: Rettsoppgjøret med landssvikene i Innstilling fra komiteen til å utrede spørsmålet om reformer i fengselsvesenet 1956.

Som følge av de innskrenkninger i den offisielle statistikk som grunnet knappe bevillinger måtte foretas i 1932 (som en vil finne omtalt i Statistiske Meddelelser for 1932) har det ikke vært gitt ut noen særskilt publikasjon om alkoholstatistikk siden årene 1928-29. Stoffet har isteden vært trykt som enkeltstående tabeller og korte oversikter i Statistiske Meddelelser. Fra 1946 blir denne statistikk publisert på ny, og for å lette oversikten er der i denne publikasjon trykt opp de viktigste tallene for perioden 1930-1945. Derfor er alkoholstatistikk 1946 den beste kilde for dem som vil følge utviklingen i mellomkrigstiden og gjennom krigsperioden. Her er også opplysninger om de forandringer i lovgivningen som er av betydning for alkoholstatistikken. Loven av 26. februar 1932 om edruehetsnemnder ble satt i kraft fra 1. juli 1939 samtidig som det ble foretatt en del endringer i lovforslaget. Fra 1. juli 1938 overtok Vinmonopolet samlagenes virksomhet¹⁾. For statistikken fikk dette den betydning at en kunne få nøyaktige oppgaver hurtigere.

I 1946 var det en del stigning i drukkenskapsforseelsene. Der er foretatt en del jamføringer mellom alkoholforbruket og den økonomiske utvikling i årene etter krigen med tilbakegående oppgaver så langt de foreligger. Under alkoholrasjoneringen i årene 1941-1945 var det et overordentlig lavt alkoholforbruk og tilsvarende lave tall for drukkenskapsforseelser. Da rasjoneringen sluttet, steg både alkoholforbruket og drukkenskapsforseelsene, men totalforbruket i 1946 lå ikke høyere enn man kunne vente i et økonomisk sett så gunstig år etter erfaringene fra før krigen. Det mest karakteristiske ved utviklingen er at vinen erobret en stadig større plass i forbruket.

Siden 1938 sender edruehetsnemndene skjematiskerte statistiske oppgaver til Statens Edruehetsråd. På grunnlag av disse oppgaver setter rådet opp en statistikk som hvert år har vært trykt i Statistisk årbok. Den er ikke helt fullstendig, men en kan vel gå ut fra at praktisk talt alle nemnder som har hatt drikkfeldige til behandling, er med. Det er først og fremst behandlingen på kursted som volder utgifter, dernest hjelp til de anbraktes familier. De fleste meldinger med anmodning om inngrep kommer fra politiet. De fleste anmeldte slipper med en advarsel.

1) Monopolet gikk over til statseiendom i 1939 idet aksjekapitalen ble innløst av staten pr. 1/10-1939.

Fra 1947-48 til 1951-52 kom alkoholstatistikken med 2 års mellomrom. I årene etter krigen hadde den stort sett de samme opplysninger hvert år. Den offisielle alkoholstatistikk inneholder oppgaver over tilvirking, innførsel, utførsel og forbruk av etylalkohol, alkoholpriser, forbrukernes utgifter og statens inntekter av alkoholomsetningen, rusdrikkbevillingene i kommunene, forseelser mot rusdrikkloven, drukkenskapsforseelser og den offentlige alkoholistforsorg. Av disse oppgavene er det forbruket av alkohol og drukkenskapsforseelsene som i alle år har vært tillagt størst vekt i statistikken.

Såvel tilvirking, kjøp og salg som bruken av alkohol, er regulert ved en rekke lover og forvaltningsbestemmelser. Det er en kjent sak at det blir tilvirket, omsatt og konsumert alkoholholdige varer i strid med disse bestemmelser. Omfanget av slike ulovlige foreteelser kan en naturlig nok ikke få inn oppgaver over. Alkoholstatistikken kan derfor bare gi en oversikt over den lovlige tilvirking og omsetning av det lovlige forbruk av alkohol. Politiets oppgaver over straffelte for forseelser mot rusdrikklovene kan gi et visst holdepunkt for vurderingen av omfanget av det ulovlige alkoholforbruk. Men tallet for straffelte etter rusdrikklovene kan ikke danne grunnlag for beregningen av det ulovlige alkoholforbruk. Til det er oppgavene om forseelser mot rusdrikklovene i alt for høy grad preget av politiets effektivitet, rene tilfeldigheter og de enkelte overtrederes egen adferd. Ved legging av vin og brygging av øl i hjemmene, blir det også produsert betydelige mengder alkohol. Noen statistiske oppgaver over denne tilvirkningen foreligger ikke.

Oppgavene til alkoholstatistikken får en fra Finansdepartementet, A/S Vinmonopolet, politimestrene, Statens Edruelighetsråd og Den norske bryggeriforening. Priser og avgifter på brennevin, vin og øl er for en vesentlig del bestemt av statens avgiftspolitik for disse varene.

Fra 1953 kommer alkoholstatistikken årlig.

Når det gjelder salg og skjenking av brennevin, vin og øl, slår loven fast at dette bare er tillatt etter bevilling av bystyret eller herredsstyret, og det kan bare gis i byer med minst 4 000 innbyggere. I de forskjellige årganger av alkoholstatistikken er byer og herreder gruppert etter arten av deres bevillingssystem. Der er også fra 1956 oppgaver over kommuner med turist- og høyfjellshoteller som skjenker rusdrikk etter bevilling av Sosialdepartementet.

Brennevinsavstemming skal holdes i forbindelse med annet hvert kommunevalg når det er reist krav om det fra minst 5 pst. av de stemmeberettigede ved siste kommunevalg. I samsvar med disse bestemmelser ble det 12. oktober 1959 holdt brennevinsavstemming i 18 byer¹⁾. Resultatet var flertall for bevilling i 16 byer, mens kravet ble nedstemt i 2 byer.

Fra 1962 tas i alkoholstatistikken med oppgaver over promillekjøring etter motorvognloven.

Når det gjelder forseelser mot rusdrikkløven, er det hjemmebrenningen som spiller størst rolle, men fordelingen på de forskjellige slags forseelser og også på landsdeler varierer fra år til år.

Den alt overveiende del av anmodninger til edruehetsnemndene om inngrep overfor alkoholmisbrukere kommer fra politiet. Politiet har i henhold til lov plikt til å gi melding til nemndene om alle personer som blir ilagt straff for beruselse, men personer hvor politiet finner at det er hensiktsløst å gripe inn, blir ikke tatt med. Tallet på drukken-skapsforseelser viser store variasjoner og må delvis ses i forbindelse med alkohollovgivningen og variasjonene i de kommunale bestemmelser, dels med den økonomiske utvikling. Man har undersøkt de større byer særskilt, forseelser begått av menn og kvinner og i brennevinsbyene særskilt. Der har ifølge den sist offentliggjorte statistikk vært en markert nedgang i tallet på drukken-skapsforseelser pr. 1 000 innbyggere i de siste 20 årene.

I mellomkrigstiden da den offentlige alkoholstatistikk ble skåret ned, kom der en del spesielle avhandlinger om alkoholstatistikk.

I tiden etter annen verdenskrig har sosiologene foretatt en del sosiale alkoholstudier som Sverre Brun-Gulbrandsens: Hjemmebrenning i Norge 1965, Nils Christie og Ragnar Hauge: Alkoholvaner blant storbyungdom 1961, og som en fullstendig historisk oversikt, Sverre Brun-Gulbrandsen: Halvannet århundres edruehetspolitikk (i Dette er Norge 1814-1964, første bind).

g) Trygder og annen sosialstatistikk

I den korte oversikt over forholdene under krigen er spesielt nevnt sosialstatistikken, særlig arbeidsledighets- og arbeidsformidlingsstatistikk og de utredninger som ble utarbeidet av Arbeidsdirektoratet.

1) Redegjøring for tidligere avstemminger etter krigen finnes i Statistiske meldinger 1946 og 1952.

Der er også nevnt utredninger utarbeidet av Morten Tuveng, først for Landsorganisasjonen og siden for Christian Michelsens Institutt.

Arbeidsformidlings- og sysselsettingsstatistikken ble omlagt på grunn av den nye lov av 1939 som avløste den tidligere lov. Loven var suspendert en kortere tid, men ble så satt i kraft igjen under krigen. Fra 1935-1946 utarbeidet Byrået en ny sysselsettingsstatistikk. Under krigen var det imidlertid ikke lett å opprettholde denne. Viktige grupper falt bort på grunn av krigen og kontrollen ble vanskeligere på grunn av tyskernes utskrivning av arbeidskraft. Denne statistikk ble nedlagt etter krigen fordi Arbeidsdirektoratet da hadde fått sin fullstendige sysselsettingsstatistikk bygd på arbeidsledighetstrygdens oppgaver, senere, fra 1948 - på syketrygdens oppgaver. Først ble den bestemt av syketrygdens inntektsgrenser, men fra 1953 ble inntektsgrensene opphevet. Statistikken bygger på en totaltelling hvert år og på ajourførte oppgaver over inn- og utmeldte.

For selvstendige yrkesutøvere var der telling 2 ganger årlig, 28. februar og 31. august.

Over sysselsetting i handelsflåten får man oppgaver fra Direktoratet for sjømenn over voksne sjømenn i utenriksfart.

Over utenlandsk arbeidskraft fikk man fra 1952 til 1956 oppgaver fra sentralpasskontoret. Fra 1958 er oppgavene basert på en totaltelling etter politikamrenes fremmedregister. Fra 1961 er der hvert år en totaltelling over utlendinger som arbeider i Norge.

Over arbeidsløse er det i oktober melding om totaltallet. Det blir ført à jour ved oppgavene over inn- og utmelding månedsvis.

Over arbeidsløse fagforeningsmedlemmer har en fremdeles månedsoppgaver fra 7 fagforbund. Etter at den gamle lov om stats- og kommunebidrag til norske arbeidsledighetskasser falt bort, er disse oppgavene usikre.

Arbeidskontorene registrerer hver måned arbeidssøkere, ledige plasser og tilsatte plasser.

Arbeidstidsoppgaver skaffes fra Norsk Arbeidsgiverforening (NAF) over faktisk arbeidstid pr. uke og pr. kalenderuke uten ferie og bevegelige helge- og høytidsdager. For 1955 og 1965 var der - etter oppdrag fra Arbeidstidskomiteen - fullstendige tellinger.

Arbeidskonflikter ble før krigen publisert sammen med tariffavtaler i en egen publikasjon, siden bare i Statistisk årbok. Der er i årboken oppgaver over organisasjoner i Landsorganisasjonen og over funksjonærsammenslutninger.

Foruten de sosialstatistiske områder som i årrekker hadde vært undersøkt, ble det etter krigen også behov for statistiske utredninger om problemer som stod i direkte sammenheng med krigen og okkupasjonen, de tidligere NS-medlemmer og deres arbeidsvansker, de spesielle flyktningeproblemer og de krigsskadelidte og samfunnets hjelp til dem. Den overveiende del av opplysningene om disse spørsmål finnes i Arbeidsdirektoratets publikasjon Arbeidsmarkedet¹⁾.

Det spesielle Krigsbarnutvalget behandlet retningslinjer for behandlingen av krigsbarna i Norge i Sosialt Arbeid 1945 hvor det også finnes tallmessige opplysninger.

Over de gamle og uføre og deres problemer foreligger der en del spesielle utredninger: De delvis uføre og deres plassering i arbeidslivet (Arbeidsmarkedet 1948), Om de gamle og samfunnet (Sosialt Arbeid 1950), Spesiell uførhetstelling 1947, grunnlag for den av Oslo Kommune i 1949 innførte uførhetstrygd, Boligbehovet for eldre 1950, Oslo kommune.

Før vi fikk den nye loven om alderstrygd i 1957 hvor prinsippet om behovsprøving ble forlatt, utførte Byrådet etter oppdrag av Sosialdepartementet tre tellinger av alderstrygdede, for 1949, 1952 og 1955. De er offentliggjort i Statistiske meldinger 1950, 1954 og 1957.

For de sosiale trygdeordninger begynte utbyggingen i 90-årene i forrige århundre og fortsatte i årene før første verdenskrig. De fikk sin fullstendige revisjon og utbygging etter annen verdenskrig. En kort konsentrert oversikt finnes i Sosialtrygdene i Norge, Rikstrygdeverket august 1968 og i Sosial trygghet i Norge, Universitetsforlaget 1967.

Sosialtrygdene administreres av Rikstrygdeverket som også publiserer statistikken når unntas arbeidsløsetrygden som hører under Arbeidsdirektoratet.

Syketrygden ble gjennomført 3. juli 1911. Den någjeldende lov trådte i kraft 2. juli 1956. Den er senere endret, senest i 1967. Syketrygden av 1911 var pliktig for de lavest lønte arbeidstakere med adgang for andre til frivillig syketrygd på visse vilkår. Inntektsgrensen for pliktig syketrygd for arbeidstakere ble hevet etter hvert. I 1953 ble

1) Arbeidsformidlingen og gjenreisningen av Finnmark og Nord-Troms (1946), Aldersfordelingen blant de arbeidsløse (1946), Arbeidsledigheten i Nordland 1948/49 (1950), Økingen i industriens sysselsetting etter krigen (1951), Sysselsettingsproblemene i de nærmeste årene framover (1946), P.J. Bjerve, Arbeidsmarkedet i etterkrigstiden, Statistisk Tidsskrift 1948 (Arne Haarr).

trygden utvidet til pliktig trygd for alle arbeidstakere og i 1956 ble syketrygden gjort pliktig for alle. Selvstendige medlemmer av trygden er alle som har fylt 18 år.

Medlemmer i den alminnelige trygd er delt inn i to grupper: Arbeidstakere og ikke arbeidstakere. Syketrygden finansieres ved premie fra selvstendige medlemmer og ved tilskudd fra arbeidsgivere, staten og kommunene.

Arbeidsløysetrygden ble gjennomført 5. juli 1939. Gjeldende lov trådte i kraft 1. oktober 1959; loven ble senest endret i 1966. Alminnelig regel er at alle lønnsinntakere under 70 år er pliktige til å betale arbeidsløysetrygd dersom de har en arbeidsinntekt som svarer til mer enn 2 000 kr. for året. Unntatt fra trygdeplikt er arbeidstakere i jordbruk, i skogbruk som drives i tilknytning til jordbruk og i husarbeid og når arbeidstakerne er i nær slekt med arbeidsgiveren eller hans ektefelle.

Trygden yter dagpenger under arbeidsløse, hjelp til reise og flytting, starthjelp og familietilskudd ved skifte av arbeid. Arbeidsløysetrygden finansieres ved premie fra medlemmer og arbeidsgivere og ved tilskudd fra kommuner og staten.

Folketrygden ble gjennomført 1. januar 1967 og avløste den tidligere alderstrygd, uføretrygd, enke- og morstrygd, forsørgertrygd for barn og attføringshjelpen. Syketrygden, arbeidsløysetrygden og yrkesskadetrygden blir inkorporert i folketrygden.

Pensjonstrygden for sjømenn ble gjennomført 1. juli 1949. Loven ble senest endret i 1967. Da loven om folketrygd trådte i kraft, ble pensjonstrygden for sjømenn tilpasset folketrygden ved midlertidige bestemmelser. Trygden omfatter norske statsborgere samt utenlandske statsborgere og statsløse med fast bopel i Norge som tjenestegjør på norske skip på 100 brutto registertonn eller mer, og på visse betingelser også andre.

Pensjonstrygden for fiskere ble gjennomført 1. januar 1958. Loven ble senest endret i 1966 da trygden ble tilpasset folketrygden. Trygden finansieres ved premie fra de trygdede, tilskudd av utførselsavgiften på fisk og fiskevarer og en avgift på omsetning av fisk.

Pensjonstrygden for skogsarbeidere ble gjennomført i januar 1952. Loven ble senest endret i 1966 da trygden ble tilpasset folketrygden.

Lov om yrkesskadetrygd trådte i kraft 1. januar 1960 og avløste den eldre lovgivning. Fra 1. januar 1961 ble loven om uføretrygd for militærpersoner opphevet og yrkesskadetrygdens omfang utvidet tilsvarende. Loven om yrkesskadetrygd ble senest endret i 1966. Trygden yter stønad ved yrkesskade, dvs. legemsskade eller sykdom forårsaket ved arbeidsulykke. Trygden yter uførepensjon og etterlattepensjon.

Krigspensjonering for militærpersoner og for sivilpersoner ble gjennomført ved bestemmelser av 9. desember 1941. Disse bestemmelser var i det vesentlige gjeldende til frigjøringen. Da ble de av de lovlige myndigheter gitt forlenget gyldighet. Etter krigen ble det vedtatt nye lover om krigspensjonering, en for militærpersoner og en for hjemmestyrkepersonell og sivilpersoner. Lovene som bare gjelder skader som følge av krigen 1939-1945 ble senest endret i 1968. Samme dato ble det også vedtatt en tilleggslov om krigspensjonering.

Barnetrygden ble gjennomført 1. oktober 1946. Loven ble senest endret i 1968. Trygden omfatter alle som forsørger barn under 16 år og forøvrig fyller bestemte vilkår.

Lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser trådte i kraft 1. januar 1959. Loven ble senest endret i 1968.

Det er ved å følge utviklingen i de sosiale lover en kan finne forandringene. I den første tids sosialpolitiske utvikling var de sosiale undersøkelser grunnlaget for de sosiale lover. Der er fremdeles et vekselspill, men ikke som før. Dette henger sammen med den nye oppfatning av de sosiale problemer og utviklingen mot mer offentlig inngrep i det økonomiske liv, dels med den nye problemstilling i den økonomiske vitenskap som vil se de forskjellige sider i det økonomiske liv i sammenheng.

Statistikken over forsorgsstønad er den eldste sosiale statistikk. Den ble tatt opp igjen i sin gamle form etter krigen. Lov om sosial omsorg kom i 1965 og avløste da forsorgsloven av 1900. Forsorgsstatistikken kom sammen med statistikken over de kommunale trygder som egne publikasjoner i årene 1959-1964. Prinsippene er forandret. Forsorgsloven skulle sørge for at de understøttede skulle ha det "nødtørftige" til livets opphold. Loven om sosial omsorg tok sikte på etter hvert å føre de understøttede tilbake til samfunnet, attføringsprinsippet. Som sosialpolitikkens målsetting har man i dag ikke lenger "befrielse fra nød" men opprettholdelse av en tilmålt levestandard og økingen av denne innenfor rammen av et voksende økonomisk grunnlag. Følgene av dette endrede

sosialbegrep er at alle befolkningslag er potensielle mottakere av sosiale ytelser. I 1960 hadde 56 av kommunene spesielle kommunale trygdeordninger, uføretrygd, tuberkulosestrygd, morstrygd og alderstrygd. Ved utgangen av året 1965 hadde bare fjerdeparten av landets kommuner spesielle trygdeordninger. Reglene om hjemstavn som spilte en så stor rolle i den gamle forsorgslovgivning, falt bort. I og med den nye sosiallovgivning ble sosialpolitikken i kommunene forandret. Hovedprinsippet ble hjelp til selvhjelp, og å bli i stand til å overvinne og tilpasse seg til en vanskelig situasjon, ikke som før, først og fremst en hjelp i nød, selv om en også må innrømme at der finnes samfunnsgrupper som ikke kan tilpasse seg (løsgjengere, omstreifere) og hvor behandling må til. Andre positive sider er prinsippet om voksenopplæring hvor målet er etter hvert å gjøre såvidt mulig alle aktive i samfunnet.

Den nye barnevernsstatistikk kom fra 1954 etter at den nye barnevernslov var trådt i kraft. Den avløste loven om forsømte barn (vergerådsloven), loven om tilsyn med pleiebarn, loven om forsorg for barn og den midlertidige lov om barnevern fra 1947. Inntil 1954 hadde man statistikk over de sakene Vergerådet hadde behandlet - dvs. summariske årsberetninger fra vergerådene. Siden kommer Barnevernet som egen publikasjon. Den gir: Barn meldt til barnevernsnemndene, nemndenes vedtak om vernetiltak. Barnevernsstatistikken må ses i sammenheng med kriminalstatistikken for de unge lovbrøyttere.

Der er i årene etter krigen - særlig i de første år - atskillige spesialundersøkelser, flere fra Oslo kommunes statistiske kontor - om skoft og annet fravær, om fraværshyppigheten ved en norsk bedrift (Axel Strøm), en større fraværundersøkelse for Likelønnskomiteen, Landsorganisasjonens ferieundersøkelse 1946 (forberedelse av ferieloven), om jordbrukets sosiale problemer, om fritidsundersøkelser, om innflytterundersøkelsen 1947 (Jamstillingskomiteens innstilling 1948), skolebarns landopphold sommeren 1948, en undersøkelse foretatt av Norges Husmorforbund om en rekke Oslo-husmødres arbeidsdag, om folkeskoleelevenes miljø og arbeidsforhold i Drammen, om skolebarns miljø og arbeidsforhold i Oslo 1950 m.v. Av ny statistikk på det sosiale område har vi i forbindelse med nye sosiale tiltak oppgaver over daginstitusjoner for barn, over adopterte barn født i og utenfor ekteskap og over sosial hjemmehjelp dvs. husmorvikarer, hjemmesykepleiere og hjemmehjelp for eldre.

h) Lønninger

1) Under krigen skjedde der en vesentlig forandring i lønnsstatistikken. Den tidligere statistikk som ble utgitt som egen publikasjon til 1930 - og deretter i forenklet form i Statistiske Meddelelser - sluttet i 1941. Den var ikke tilfredsstillende, kildene var uensartede, oppgavene mest indirekte og begrepene uklare. Vesentlig gjaldt dette oppgaver over den fastsatte tariffmessige lønn, ikke de faktiske lønninger og fortjenestetall. Byrået hadde i flere år før krigen arbeidet for å få en statistikk over de faktiske lønninger og fortjenester. I 1939 ble dette aktuelt da det Internasjonale Arbeidsbyrå i 1938 hadde vedtatt at der i de forskjellige land burde bygges opp en statistikk over lønn og arbeidstid i de viktigste industrier, byggevirkksomhet og jordbruk. En måtte da skaffe materiale til en ny lønnsstatistikk og ved konferanser med arbeidsgiverforeningene ble en høsten 1939 enig om en ordning som ble praktisert fra 1. kvartal 1940. Den gjaldt arbeidere i bergverksdrift og industri og privat bygge- og anleggsvirkksomhet (ikke jordbruk). Den bygde på et samarbeid på frivillig grunnlag mellom Byrået, Norsk Arbeidsgiverforening, Mekaniske Verksteders Landsforening og Papirindustriens Arbeidsgiverforening. Fra 1940-1949 ble kvartalsstatistikken publisert i en egen årspublikasjon, Arbeidslønninger. Ordningen førte stort sett til en offentliggjøring av arbeidsgiverforeningenes lønnsoppgaver. Oppgavene over arbeidede timer og utbetalt lønn ble gitt summarisk for de viktigste grupper av arbeidere innen de forskjellige industrier. Graden av oppdeling var ulik, men der var alltid en fordeling etter formenn, voksne arbeidere - menn og kvinner - og unge arbeidere - menn og kvinner. I håndverket ble skilt mellom fag- og hjelpearbeidere. For Mekaniske Verksteders Landsforening som lenge hadde hatt individualstatistikk for hver arbeider, fikk Byrået oppgitt timefortjenesten på tid og i alt for voksne menn (fag-, spesial- og hjelpearbeidere), for voksne kvinner og for unge menn og kvinner samt det totale antall arbeidede timer og det utbetalte lønnsbeløp. Statistikken utenom MVL ble oppdelt etter lønnsformer i arbeid på tidlønn, akkord og overtid. Dyrtidstillegg ble oppgitt særskilt. Også andre tillegg kom med i fortjenesten, som f.eks. skifttillegg, men en del spesielle tillegg ble ikke regnet med.

2) I 1946 ble der nedsatt et permanent utvalg med representanter for hovedorganisasjonene, Byrået og Riksmeklingsmannens kontor som skulle komme med råd og framlegg for omlegging og utbygging av den offisielle lønnsstatistikk. Grunnen til at utvalget ble oppnevnt var den kritikk som av Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon var rettet mot den offisielle lønnsstatistikk, en generell kritikk av at den ikke dekket alle grupper av lønnsinntakere og en spesiell kritikk som gikk ut på at statistikken i sin nåværende form var lite tilfredsstillende. I den redegjøring fra Sosialdepartementet som lå til grunn for oppnevningen, gjorde Landsorganisasjonen rede for hvilke krav en måtte kunne stille til lønnsstatistikken. Den måtte kunne fylle to oppgaver. For det første gi et udiskutabelt grunnlag for lønnsforhandlingene, for det annet gi statistiske oppgaver til bruk for samfunnets sosialpolitikk. Sosialdepartementet nevnte om motivene for oppnevningen at det var av meget stor betydning å få en bedre lønnsstatistikk slik at den av meklingsmennene kunne nyttes under tariffoppgjørene. Da måtte den med korte mellomrom kunne gi ajourført lønnsstatistikk om utviklingen i de forskjellige grener av næringslivet. Utvalget la i årenes løp fram flere forslag til omlegging og utbygging og har fortsatt som et rådgivende utvalg for å kunne drøfte endringer og nybygging på området.

3) I 1945 var det på det nordiske sosialministermøte i København nedsatt en ekspertkomite som skulle arbeide for en samordning av lønnsstatistikken i de nordiske land. Disse to utvalg kom gjensidig til å supplere hverandre. Særlig ble i det nordiske ekspertutvalg lønnsbegrepene og lønnssystemene i de nordiske land inngående gjennomgått; et meget nødvendig studium for å kunne gjøre jamføringen mulig¹⁾.

4) For å supplere kvartalsstatistikken var det nødvendig med mer omfattende strukturundersøkelser.

I 1948 ble det holdt en lønnstelling på grunnlag av individuelle lønnsoppgaver for en rekke viktige grupper innenfor norsk industri - jern- og metallindustri, tekstilindustri, kjemisk industri, dvs. såpefabrikker, olje- og fettraffinerier, glassverk, sementfabrikker, kjeramisk industri og forskjellige kjemisk-tekniske fabrikker - og elektrokjemisk og elektrometallurgisk storindustri. Tellingene omfattet

1) Signy Arctander: Sammenlikning av lønnsbegreper og lønnssystemer i de nordiske land i Samordning av de nordiske lands lønnsstatistikk, København 1950.

i prinsippet alle bedrifter med 5 arbeidere og mer og er offentliggjort i en egen publikasjon - Lønnstillingen 1948. Tellingene gir en mer spesifisert gruppering etter industri og tariffområder enn den summariske statistikk og er derfor av stor verdi for det videre arbeid med oppbygging av lønnsstatistikken.

I 2. kvartal 1949 ble det foretatt en telling om lønnsforholdene i byggefagene og bygningsmaterialindustrien. Denne gir også en verdifull utredning om begrepene på dette felt.

5) Førstesekretær Ole Kjønsstad la i de år han arbeidet i Byrået stort arbeid i et grundig studium av lønnsstatistikken og betingelsene for at den skulle fylle sine oppgaver. I Statistiske meldinger 1950 har Kjønsstad en artikkel om hovedtendensene i lønnsutviklingen for industriarbeidere 1945-1949. Han gjør i den rede for det kompleks av lønnsbestemmende faktorer en står overfor og sammenlikner lønns- og utjæmningspolitikken prinsipper med de resultater statistikken viser. Han foretar for første gang her i landet en analyse av lønnstilleggenes forskjellige art, dyrtidstilleggene, forhøyelsene av tariffsatsene og de indirekte følger av tariffrevisjonene - den forskjellige lønnsøkning i bedriftene som er blitt kalt "lønnsglidning". Han bestemte denne størrelse beregningsmessig og analyserte dens viktigste bestanddeler ut fra sitt kjennskap til lønssystemene og på grunnlag av den foreliggende statistikk¹⁾. Artikkelen vakte - både ved sin problemstilling og sine metoder - stor oppmerksomhet²⁾. Definisjonen av lønnsglidning er all lønnsøkning utover de tariffbestemte lønnsforhøyelser³⁾. Den beregnede lønnsglidning kan skyldes mange forhold, økt akkordfortjeneste som følge av rasjonalisering eller større arbeidsinnsats, overgang fra tidlønn til prestasjonslønn, øking i omfanget av overtids- og skiftarbeid eller strukturelle forskyvninger i det statistiske materiale slik at grupper med relativt høyt lønnsnivå får større vekt.

1) Ole Kjønsstads arbeider. Statistiske meldinger nr. 9, 1953.

2) En viser også til den stensilerte utredning Lønnsglidningen 1950-1962 utarbeidet av LO's og NAF's lønnsglidningskomite, august 1963.

3) Direktør A.P. Østberg: Tariffoppgjør (Bergens Privatbanks Kvartals-skrift 69, side 8, Lønnsglidning).

6) De lønnstillinger som ifølge stortingsvedtak av 21. februar 1950 etter innstilling fra det lønnsstatistiske utvalg ble satt ut i livet, bygger på oppgaver for ett kvartal i året, men ulikt kvartal for de forskjellige industrigrupper og tilpasset slik at det statistiske materiale kunne være ferdig bearbeidet til tariffutløpet for vedkommende gruppe. Dette er individualoppgaver, dvs. de gir time- og lønnstall for hver enkelt arbeider. Denne framgangsmåte hadde blant annet den fordel at en kunne få rede på lønningenes spredning. Bearbeidingen gir også mulighet for gruppering etter forskjellige distrikter og byer. Der ble holdt lønnstillinger i 1950, 1951 og 1952, ikke i 1953, for en del grupper i 1954, deretter i 1955, 1957-58, 1960-61 og 1965. For 2. kvartal 1951 ble lønnsforholdene i byggefagene undersøkt igjen på grunnlag av oppgaver for hver enkelt arbeider. Tilsvarende telling ble holdt i 2. kvartal 1949. Av de innkomne svar i 1951 var en del mindre tilfredsstillende. Lønnstillingen 1950 gav grunnlag for en omlegging av den løpende kvartalsstatistikk som fra 1940 hadde vært utarbeidet i samarbeid med arbeidsgiverforeningene. Fra 1951 bygger den på oppgaver fra et utvalg av bedrifter hvor der også ble tatt med bedrifter som ikke var medlemmer av noen arbeidsgiverorganisasjon og dessuten offentlige bedrifter. Statistikken gir gjennomsnittlig total timefortjeneste, akkordtimeprosent og overtidstimeprosent for voksne menn og kvinner. Lønnsstatistikk 1950 og senere er bygd opp som fullstendige lønnsstatistiske årbøker med tilbakegående tall for utviklingen og de omfatter stadig flere områder.

7) I 1948 ble Sjøfartens Arbeidsgiverforening og Byrådet enige om et samarbeid om lønnsstatistikk for sjøfolk i utenriksfart. November ble valgt som tellingsmåned. Tariffenes bestemmelser for de forskjellige grupper av sjøfolk var ulike, og det var derfor nødvendig med en nøye kritisk gjennomgåelse for å sikre seg at der var fullt samsvar mellom oppgavene og tariffene. Svarprosenten var høy. En fikk novemberoppgaver fra 1948-1953, senere marsoppgaver, men ikke for alle år, idet man tok hensyn til om der hadde vært tariffrevisjon i vedkommende år eller ikke.

I 1951 ble det bestemt ved stortingsbeslutning at Byrådet skulle utarbeide lønnsstatistikk for sjøfolk i innenriksfart for november måned. Det er foretatt en gruppering på kyst- og lokalfart. Fiske- og

fangstfartøyer, hvalfangstfartøyer, bergingsfartøyer og fartøyer i innsjøfart ble holdt utenfor. Tariffbestemmelsene skiller seg en del fra utenriksfarten bl.a. i bestemmelsene om kosthold, idet skipene ikke alltid holder kost.

8) Fra og med 1. kvartal 1951 har Byrået utarbeidet kvartalsvis lønnsstatistikk for arbeidere i havnetransporten. Statistikken bygger på oppgaver fra felleskontorer, stuerkontorer og enkeltstående bedrifter.

For arbeidere ved forskjellige grupper av transportbedrifter tilsluttet NAF finnes oppgaver for en rekke år tilbake.

For offentlig sysselsatte anleggsarbeidere ved Norges Statsbaner, Statens havnevesen, Statens vegvesen og Televerket har Byrået utarbeidet oppgaver siden 1920 på basis av summariske oppgaver fra disse institusjoner. Tallene skulle kunne gi et bilde av lønnsutviklingen for anleggsarbeidere i disse etater, men denne var ikke tilfredsstillende. For bedre å få belyst lønnsstrukturen for offentlige anleggsarbeidere utarbeidet Byrået for 1951 for første gang en detaljert lønnsstatistikk som skulle gjøre det mulig å sammenlikne de enkelte grener av den offentlige anleggsvirksomhet og som også kunne tillate en sammenlikning mellom lønnsforholdene i offentlig og privat anleggsvirksomhet, byggevirksomhet og i industrien. Tellingsperioden var forskjellig for de enkelte grupper, mest 3. kvartal, men for Televerket kalenderåret, og for Havnevesenet arbeidssesongen. En må imidlertid ta hensyn til at de fleste grupper har mer eller mindre sesongpreget sysselsetting og at arbeidere ved offentlige anlegg som regel har eller hadde flere sosiale tilleggssytelser enn private.

9) I den fullstendige lønnsstatistikkpublikasjon for 1950, ble der også tatt med oppgaver over lønninger for arbeidere i jordbruk og skogbruk med tilbakegående oversikter fra 1915-16 - og for fløting fra 1947. Disse oppgaver er senere mest spesifisert tatt inn i jordbruks- og skogbruksstatistikken (fløtere), men til dels har de i utdrag også vært tatt med i lønnsstatistikken¹⁾. Jordbrukslønninger er fra 1968 bygd opp som individualstatistikk på samme måte som annen lønnsstatistikk.

1) Under spesialundersøkelser i jordbruket i 1952. 1954: Arbeidskraften, Lønn for fast hjelp. Dette var prøver på individualoppgaver.

10) Statistikken over statsfunksjonærenes lønninger er ikke noen kontinuerlig statistikk, men har etter krigen som i tidligere perioder, vært tatt opp når behovet for jamføringer med andre lønninger har vært tilstede.

I 1951 ble der foretatt en lønns- og personaltelling for statsfunksjonærer. Formålet med undersøkelsen var å klarlegge forskjellige sider ved lønns- og personalforholdene i staten som lønnsregulativene og den foreliggende statistikk ikke kunne vise. Som grunnmateriale ble brukt gjenpart av lønnsoppgaven til likningsvesenet. Tellingen er publisert i Statistiske meldinger 1953. Revisjonen krevde et stort arbeid og det innkomne materiale var ikke fullstendig så resultatet av undersøkelsen ble ikke helt tilfredsstillende, men den gav likevel flere opplysninger av verdi både for lønns- og personalstatistikken.

En undersøkelse ble kort etter foretatt om læreres og akademikers inntektsforhold på grunnlag av et utvalg av materialet fra folketellingen 1950 supplert med inntektsoppgaver fra skattelikningen 1951-52¹⁾.

I 1959 ble det foretatt en fullstendig lønnstelling for statens embets- og tjenestemenn. Formålet var å klarlegge forskjellige sider ved lønns- og personalforholdene i staten som lønnsregulativene og den foreliggende statistikk ikke kunne vise. Undersøkelsen bygger på individuelle lønnsoppgaver over alle ansatt i heldagsstilling pr. 1. mars 1959. Der ble også foretatt en spesiell undersøkelse over ansatte ved offentlige skoler²⁾ pr. 30. juni 1959, for tjenestemenn ved trygdekassene i februar 1960.

Pr. 1. mars 1963 ble det foretatt en ny og fullstendig lønnstelling for statens embets- og tjenestemenn, pr. 30. juni for ansatte i offentlige skoler og pr. 1. september for ansatte i helsestellet. Denne siste omfatter statlige, kommunale, fylkeskommunale og private institusjoner. En finner opplysninger om ansatte etter alder, etter lønnsregulativ og overskomst, etter utdanning og om lønnsnivået i de forskjellige grupper. Ny undersøkelse for ansatte ved offentlige skoler ble foretatt pr. 1. juni 1967.

11) I 1958 ble det for første gang utarbeidet lønnsstatistikk for kommunale tjenestemenn etter samme retningslinjer som for funksjonærer i privat virksomhet. Der ble tatt med tjenestemenn i kommuner som pr. 1. januar 1956 hadde 2 000 innbyggere eller flere. Likeså tok en med alle tjenestemenn ved felleskommunale revisjonsdistrikter. Tilsvarende undersøkelser ble foretatt i 1959, 1960, 1962, 1965 og i 1967 for alle kommuner.

1) Undersøkelsen er trykt i Statistiske meldinger 1955.

2) Disse undersøkelser er trykt i Lønnsstatistikk 1959.

12) I juli 1946 hadde en som flere ganger før, en statistikk over private funksjonærers lønningsforhold til sammenlikning med statens lønninger. Fra 1956 fikk Byrået adgang til å offentliggjøre Norsk Arbeidsgiverforenings statistikk over lønninger for funksjonærer ved medlemsbedrifter med 20 eller flere arbeidere. Denne statistikk var av NAF innhentet siden 1953, men ble noe omlagt i 1954.

Fra 1957 ble der utarbeidet lønnsstatistikk for ansatte i varehandel og banker og forsikringsvirksomhet.

I varehandel ble tatt med alle bedrifter som sysselsatte 3 eller flere personer inklusive eiere. Videre tok en med 10 prosent av eierbedrifter som sysselsatte mindre enn 3 personer, men hadde over kr. 50 000 i omsetning i 1952. Bedrifter som var med i Norsk Arbeidsgiverforenings lønnsstatistikk for funksjonærer, ble ikke tatt med i Byråets telling. Lønningene ble fordelt etter kjønn, alder, stilling, foretakets størrelse, geografisk beliggenhet etc. og der ble gitt opplysninger om gratiale, provisjon og naturallønn. For 1958 og 1959 ble innhentet oppgaver for 1/3 av bedriftene i 1960, 1961, 1962 og 1964 stort sett for alle, i 1966 fra ca. 1/5 av de bedrifter som var med i 1964.

For funksjonærer i banker og forsikring var der på et par unntak nær undersøkelser siden 1957, årlig eller hvert annet år. Alle avdelinger og filialer av Norges Bank, andre statsbanker, forretningsbanker med mer enn 3 ansatte i heldags stilling og sparebanker som utbetalte kr. 50 000¹⁾ eller mer i lønninger og honorarer i 1957. Unntatt fra tellingen var direktører, banksjefer og deltidsansatte funksjonærer. Filialbestyrere i forretnings- og sparebanker og direktører i Norges Banks avdelingskontorer er med - de sistnevnte var ikke med i tellingen for 1957.

For forsikringsvirksomhet er foruten sjefsstillinger holdt utenfor funksjonærer på provisjonsbasis, deltidsansatte og funksjonærer uten fast ukentlig arbeidstid.

For hver av disse undersøkelser er lønningene fordelt etter de lønnsbestemmende faktorer kjønn, alder, overtidsgodtgjørelse, Oslo og landet ellers m.v., tariffgruppe og til dels etter utdanning.

1) Med kr. 70 000 eller mer i lønninger og honorarer 1964.

13) Siden 1957 gis der i årspublikasjonen for lønnsstatistikk oppgaver over lønninger i hotell- og restaurantdrift etter Norsk Arbeidsgiverforenings oppgaver. Undersøkelsen gjaldt både prosentlønt og månedslønt personale. Disse oppgaver offentliggjøres årlig¹⁾.

i) Forbruksundersøkelser, levekostnader og engrospriser

Levekostnadsberegningene fortsatte under krigen på det gamle grunnlag, Husholdningsregnskaper 1927-28, men beregningene var usikre. Varene forsvant eller måtte byttes ut med erstatningsvarer. Fra oktober 1940 til september 1948 er således brenselutgifter beregnet på grunnlag av vedforbruk, men fra september 1948 er ved delvis erstattet med kull og koks igjen. For brennevin og vin var der som nevnt rasjonering. Av mange varer var det ikke mulig å få konstatert forbruket i en slik krise-tid, men en fortsatte levekostnadsberegningene da en mente de likevel gav et noenlunde uttrykk for prisbevegelsen. Oslo kommunes statistiske kontor utgav i 1941 en materialsamling over indeksproblemer m.v.

Etter krigen hørte forbruksundersøkelser og prisberegninger til de områder en måtte ta opp og fornye da en var klar over at undersøkelsen for 1927-28 var foreldet, men det lyktes ikke å få bevilling i de første etterkrigsårene. Både under krigen og i den første tiden etter frigjøringen var dessuten forbruksstrukturen så unormal og endret seg så hurtig at resultatene av en undersøkelse i det tidsrom ville være blitt foreldet før de forelå. Men en kunne vanskelig vente til forholdene var blitt helt normale da det gjaldt å få revidert levekostnadsindeksen så hurtig som mulig. Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon utarbeidet en husholdningsregnskapsundersøkelse for november 1945. Den omfattet vel 2 200 arbeiderhusholdningsregnskaper for november. Bearbeidingen ble foretatt av universitetets sosialøkonomiske institutt. For et mindre antall av disse familier ble undersøkelsene fortsatt av Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon for november-månedene 1946 og 1947.

1) I 1950 utarbeidet Oslo kommunes statistiske kontor en inntektsundersøkelse for 1949 for arbeidere tilsluttet Norsk Hotell- og Restaurantarbeiderforbund. I 1955-56 utarbeidet Byrået en inngående undersøkelse over disse lønninger i samarbeid med Norsk Hotell- og Restaurantforbund.

De tidligere offisielle husholdningsundersøkelser var foretatt med lengre tids mellomrom og var av beskjedne målestokk. De omfattet et mindre antall arbeidere og funksjonærer i byene. For landdistriktene var det bare spredte regnskaper og for de høyere inntektsgrupper ingen. En ny undersøkelse ble foretatt i 1947-48 selv om forbruksstrukturen ennå ikke var helt fri da en rekke varer fremdeles var rasjonert. Den omfattet 452 arbeiderfamilier i 18 byer og 13 landkommuner (industristeder) og 52 regnskaper for skogs- og jordbruksarbeidere. Den skulle omfatte regnskaper i 13 måneder, den siste måned for at en skulle kunne se endringer i løpet av bokføringsperioden. Noe formålsbestemt utvalg kunne ikke gjøres da der ikke meldte seg tilstrekkelig mange bokførere. En brukte fri bokføring, dvs. alle inntekter og utgifter ble ført løpende inn i en husholdningsbok. En forsøkte å få med "normale" typer av familiehusholdninger, derfor skilte en ut familier med voksne barn og med losjerende. Disse ble utelatt for å unngå skjevhet i de forskjellige utgiftsposter. Til ytterligere belysning av bokførernes levkår ble det innhentet oppgaver over deres boligforhold, formue og gjeld, spisetider og spisevaner etc.

I 1951-52 ble der foretatt en ny husholdningsundersøkelse. Etter hvert som mengdereguleringene for varene ble opphevet kunne en vente at forbruksstrukturen ville endre seg. Den nye undersøkelse skulle først og fremst ta sikte på å skaffe materiale til korreksjon av forbruksgrunnlaget i levkostnadsberegningene. Den skulle derfor omfatte arbeiderfamilier i byer og industristeder av samme typer som i 1947-48, nemlig familier bestående av mann og kone uten barn eller med barn under 16 år. En skulle undersøke endringer på grunn av tilgangen på varer, relative priser og inntektsnivået. Det ble lagt vekt på å få samme fordeling geografisk og etter familiestørrelse som i 1947-48. Det var i alt 100 bearbejdede regnskaper, 79 fra byer og 21 fra industristeder. Der var samme slags bokføring som i 1947-48 (fri). Endringer i forbruket fra 1947-48 og 1927-28 til 1951-52 ble undersøkt. En festet seg først og fremst ved at utgiftene til nødvendighetsbehovene mat og bolig var relativt mindre i 1951-52 enn i 1927-28, og at utgiftene til innbo og andre anskaffelser til hjemmet, klær, reiser og fornøyer og en del andre utgifter, var relativt større.

I 1952 foretok man den første intervjuundersøkelse, nemlig for 203 arbeiderfamilier i Oslo og Bergen. Hovedformålet var å bringe på det rene om en for framtiden vil kunne nytte intervjumetoden ved innsamlingen av

forbruksoppgaver spesielt når det bare gjelder å konstatere forbruket i grove trekk. Det har vært hevdet at regnskapsføringen særlig for et år som krever et stort arbeid med bokføring og meget detaljerte oppgaver, kan gjøre det vanskelig å få et representativt utvalg. Utvalget kan bli skjevt i det det mest blir husholdninger som er spesielt bra og velordnet som tør påta seg dette arbeidet - altså nasjonale dyder i forstørret målestokk og lastene i forminsket.

En la an på familiemessig å få en sammenlikning med 1951-52. Intervjuere var i Oslo sosialøkonomiske studenter som måtte gjennomgå et 2 dagers instruksjonskurs. I Bergen var det studenter ved Handelshøyskolen som var intervjuere.

En sammenlikning mellom Oslo-materialet ved regnskaps- og intervjuundersøkelsen viser ganske god overensstemmelse.

I tiden april 1952 til mars 1953 ble det foretatt en husholdningsundersøkelse for høyere funksjonærer. Initiativet til undersøkelsen var tatt av Norsk Akademikersamband som også skaffet regnskapsførere og betalte de familier som krevde godtgjørelse for regnskapsføringen. Undersøkelsen omfattet 74 familier i Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger. Statistisk Sentralbyrås undersøkelser over forbruksstrukturen var tidligere begrenset til arbeiderfamilier i byer og industristeder. Enkelte omfattet også et mindre antall funksjonærer, men vesentlig lavere funksjonærer. Sammenlikner en funksjonærfamilienes og arbeiderfamilienes forbruk viser det seg stor forskjell i matvareposten. Blant de høyere funksjonærer gikk der en relativt mindre del til mat - likeså til bekledning. Reiser og egne befordringsmidler tok en forholdsvis større del av funksjonærenes utgifter, også til undervisning, aviser, bøker, gaver, telefon, post og telegrammer gikk der mer.

I 1954 foretok Byrådet en undersøkelse av forbruket i 293 familier med fiske som eneyrke eller hovedyrke. De førte regnskap et helt år. Egenproduserte varer ble verdsatt til salgspris og innkjøpspris. Regnskapsførerne ble skaffet til veie av Norges Fiskarlag og fylkesfiskarlagene og fiskarorganisasjonenes kvinnelag. Disse fikk tilsendt en oppgave over det antall regnskapsførere en ønsket for fylket. Noe tilfeldig utvalg av familier kunne ikke foretas. Der var med flest fra Nordland, færrest fra Østlandet og Skagerakkysten.

For å kunne vise hvordan forbruksstrukturen varierer med familiens økonomiske evne, har en i tidligere undersøkelser gruppert husholdningsregnskapene etter familiens inntekt pr. forbruksenhet, dvs. etter forholdet mellom familiens totale inntekt og tallet på familiemedlemmer omregnet i forbruksenheter. Ved denne undersøkelse er dette ikke gjort fordi det er større vansker forbundet med å registrere inntekten for denne befolkningsgruppe enn for lønnstakere. Da en således ikke har oppgaver over familienes inntekt, men bare utgiften til det private forbruk, har en gruppert regnskapene etter familiens utgift pr. forbruksenhet. Utgiften som er lagt til grunn, gjelder alle privatutgiftene for mannen, kona og de forsørgede barna. Kostutgiftene til arbeidshjelp, foreldre, svigerforeldre o.l. er holdt utenfor.

Boligutgiften lå ikke særlig høyt. Den alt overveiende del av familiene hadde eget hus og boligutgiften var derfor vesentlig til vedlikeholdsutgifter, til renter og avdrag på lån foruten forsikringer og skatter som gjelder boligen. Den forholdsvis lave boligutgift gjør at en relativt større del av inntekten kan brukes til andre formål. Dette preger i noen grad de andre utgiftsposters andel av totalutgiften.

I 1954 ble der også foretatt en forbruksundersøkelse for jordbrukerfamilier. Undersøkelsen omfattet 585 familier med jordbruk som eneyrke eller hovedyrke. Forbruksoppgavene ble skaffet til veie ved regnskapsføring i et helt år. Forbruket av egenproduserte varer ble verdsett både til salgspris og innkjøpspris. Regnskapsførerne ble skaffet til veie av Norsk Bondekvinnelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlags kvinnegruppe. Hver av disse organisasjonene fikk tilsendt en oppgave over det antall regnskapsførere en ønsket for hvert fylke. Noe tilfeldig utvalg av familier kunne ikke foretas. Likesom for fiskerfamiliene var det utgiftene en fikk, ikke som tidligere inntektene. En har gruppert etter privatutgiftene til mannen, kona og de forsørgede barn. Kostutgiftene til arbeidshjelp, foreldre, svigerforeldre m.v. er holdt utenfor. Forbruket av egenproduserte varer er regnskapsført bare med mengde. Verdien er beregnet av Byrået for å få en ensartet verdsetting.

Da alle familiene hadde eget hus, omfatter boligutgiften vedlikeholdsutgifter og utgifter til renter og avdrag på lån til boligen foruten forsikringer og skatter som vedrører boligen. Regnskapene ble fordelt etter brukets størrelse, familienes størrelse, i grupper etter utgift pr. forbruksenhet og geografisk beliggenhet. Der er en del variasjoner i

forbruksstrukturen mellom de forskjellige landsdeler. I Nord-Norge var det relativt større utgifter til bolig, men relativt små utgifter til undervisning, fornøyer, sport, reiser og skatter. Forbruket av egenproduserte varer var relativt størst hos de minst bemidlede, 37,6 prosent hos familier med lavest utgift pr. forbruksenhet, 12,2 prosent hos de med høyest. En sammenlikning med fiskerfamilier og arbeiderfamilier viser at for familier med noenlunde samme økonomiske evne er matvarenes andel størst hos jordbrukere og minst hos arbeiderne.

For tiden mai 1955 til april 1956 ble der samlet inn husholdningsregnskaper for alderstrygdede som bor i byer og som har full alderstrygd, eventuelt med en tilleggsinntekt som ligger innenfor rammen av den tillatte fri inntekt. En har bare med alderstrygdede som fører egen husholdning. Forbruksoppgavene er samlet inn ved regnskapsføring i et helt år. Bearbeidningen omfattet 140 regnskaper, 76 enslige kvinner, 22 enslige menn, 42 ektepar. Det var et stort behov for å kjenne til hvorledes de alderstrygdede lever og hva de får ut av sine pensjoner i form av mat, klær, hus og brensel m.v. Der ble tatt med 9 byer. Undersøkelsen gjaldt personer med relativt høye pensjoner, middels høye og lave - enslige og ektepar. Ved denne undersøkelsen, likesom ved undersøkelsen for fiskere og jordbrukere, har en ikke innhentet oppgaver over inntektene, men har gruppert etter utgiftene særskilt for enslige menn og kvinner - og ektepar. En sammenlikning viser at den gjennomsnittlige matvareutgift hos alderstrygdede ektepar ligger betydelig lavere enn gjennomsnittet for gruppen ektepar uten barn i Byråets tidligere undersøkelser. Matvareutgiften er korrigert for fravær. Utgiftene til drikkevarer og tobakk var størst hos enslige menn. Etter matvarene er det utgiften til bolig (husleie, lys og brensel) som la beslag på den største del av totalutgiften, men boligutgiften viste stor spredning.

I Statistiske meldinger 1956 er der en artikkel om prisutviklingen i Norge etter krigen som omfatter både engrosprisindeks og levekostnadsindeks og import- og eksportprisindekser. Der finnes også sammenlikninger med prisutviklingen i andre land. Konklusjonen og særlig dens oppdeling i perioder inntil 1955 og jamføringen med andre land er vesentlig.

Forbruksundersøkelsene her i landet har i lang tid vesentlig vært konsentrert om arbeiderfamilier og mindre bemidlede familier. Utviklingen i samfunnslivet og i den økonomiske forskning skapte økt behov og interesse for å få undersøkt forbrukssammensetningen også i andre sosialgrupper med unntak av dem som var med i undersøkelsene i 50-årene; fiskere, jordbrukere

og alderstrygdede. Undersøkelsen i 1958 omfatter alle sosialgrupper med unntak av de nevnte. Ved alle undersøkelsene inntil den siste, har deltakerne ikke vært trukket ut etter den representative metode. Svært ofte har det dreidd seg om husholdninger som på forhånd gjennom sine yrkesorganisasjoner eller faglige sammenslutninger ellers, har lovt Byrået å delta. Fra et statistisk synspunkt er denne framgangsmåten ikke særlig tilfredsstillende fordi en ikke har noen kontroll med representativiteten i det materialet en får inn.

1958-undersøkelsen var lagt opp på utvalgsbasis. I alt ble vel 4 800 tilfeldige uttrukne i 100 kommuner spredt over hele landet, bedt om å gi opplysninger om forbruket. Kommuneutvalget inkluderer alle de 50 største kommuner, størrelsen målt etter total personlig inntekt i kommunen ved skattelikningen. De øvrige 50 kommuner i utvalget er trukket ut tilfeldig blant de resterende av landets kommuner etter at disse var stratifisert¹⁾ etter inntekt og næringsgrunnlag. Trekningsmåten var slik at alle landets husholdninger (med unntak av de før undersøkte) skulle ha samme sannsynlighet for å bli trukket ut.

Av de uttrukne husholdninger lyktes det Byrået å få inn oppgaver fra 73,6 prosent, men opplysningene fra et mindre antall husholdninger var så mangelfulle at de måtte kasseres. Den effektive oppslutningen var 70,5 prosent. I tillegg fikk en forbruksoppgaver fra i alt 93 enslige som losjerte hos de uttrukne husstandene. En prøvde å få de uttrukne husholdningene til å føre detaljert regnskap over sine utgifter. Lønnstakere og pensjonister ble dessuten bedt om å gi inntektsoppgaver. Storparten av de husholdningene som ikke var villige til å føre regnskap, forsøkte en å intervju om forbruksutgiftene. Omtrent 10 prosent av de bearbeidede oppgavene ble hentet inn i form av intervju, resten er opplysninger en har fått via regnskapsføring.

Slike undersøkelser er viktige for alle som arbeider med markedsanalyser, med studier over kostholdets sammensetning og for å kunne gi grunnlag for levekostnadsberegninger. Grunnene til at 1958-undersøkelsen ble satt i gang var flere. Som nevnt har en siden 1954 tatt sikte på å

1) De ble listet etter stigende total personlig inntekt ved kommuneskattelikningen. Deretter ble kommunene listet etter stigende andel av yrkesbefolkningen sysselsatt i industri.

få rede på forbruket i alle lag av folket. Mange nye produkter var kommet til. Den kjøletekniske utvikling førte til vekst i de dypfryste næringsmidler. Nye varer var kommet til og gamle gått ut.

De 4 800 husstandene som ble valgt ut, ble bedt om å føre regnskap en måned hver, en tolvtedel i januar, en tolvtedel i februar osv. Ved intervjuundersøkelsen nyttet en lokale medarbeidere som var godt kjent i kommunen. De ble innkalt til et kortvarig orienteringsmøte i november 1957. For regnskapsførerne var det fri bokføring.

Sammenliknet med tidligere forbruksundersøkelser viser posten skatter og trygdepremier en markert stigning. Delvis kan dette skyldes at en denne gang har med flere og videre befolkningsgrupper enn før, men tallene registrerer også virkningen av overgangen til skatt av årets inntekt.

1958-undersøkelsen ble brukt som grunnlag for beregning av konsumprisindeksen t.o.m. 1967. Siden 1958 er det skjedd mye både når det gjelder endringer i inntekter og vareutvalg, og husholdningenes forbruk har derfor fått en annen sammensetning enn i 1958. For å få et riktigere grunnlag for indeksberegningene har Statistisk Sentralbyrå derfor foretatt en ny forbruksundersøkelse for 1967. Etter bestemte statistiske prinsipper er der foretatt et representativt utvalg blant Norges 1,2 millioner husholdninger. Hver av disse utvalgte husholdninger spredt over hele landet ble bedt om å føre regnskap over sine utgifter i tilknytning til den private husholdningen. På grunn av utgiftenes variasjon med årstiden, ble regnskapsføringen spredt over årets 12 måneder. Et visst antall av de utvalgte husholdningene ble bedt om å medvirke i januar, et tilsvarende antall andre husholdninger i februar osv.

De husholdningene som er valgt ut til forbruksundersøkelser, ble i tur og orden oppsøkt av de lokale medarbeidere i Statistisk Sentralbyrås nye intervjuorganisasjon som rettledet dem om regnskapsføringen. Der er utarbeidet en fullstendig orientering og instruks for intervjuerne.

Siden 1968 er det forbruksundersøkelser 1967 som danner beregningsgrunnlaget for konsumprisindeksen.

Den annen faktor som er nødvendig ved levekostnadsberegningen foruten forbruket, er prisene. Omfanget av disse er stadig utvidet i løpet av disse årene, likeså tallet på de byer en har fått prismateriale fra. En samlet inn priser for 340 varer i 1949, 370 i 1953, 400 i 1957 og 700 i 1959, fra 53 byer og industristeder i 1949 og fra 100 byer og

tettbebyggelser i 1959. Fra 1959 til 1967 var 1959 basisår, nå er basisåret 1968. Det er m.a.o. forbrukssammensetningen i 1967 regnet i priser for året 1968 som er indeksberegningens grunnlag. I en artikkel i Statistisk månedshefte nr. 5, 1961, er gitt en redegjøring for konsumprisindeksen og foretatt en sammenlikning med den tidligere levekostnadsindeks som bygde på forbrukssammensetningen i arbeiderfamilier¹⁾. Den reviderte konsumprisindeks med 1968 som basisår, er beskrevet i Statistisk månedshefte nr. 6, 1969.

Prisberegningene skal vise hva et bestemt forbruk av varer og tjenester koster på et tidspunkt i forhold til kostnadene for det samme forbruk på andre tidspunkter.

Engrosprisindeksens beregninger er flere ganger omlagt. I 1956 var der en større omlegging. Til da ble verdien av den innenlandske engangsengrosomsetning beregnet ved at en til verdien av den innenlandske produksjon plusset importverdien til og trakk fra eksportverdien. Vektene er flere ganger endret etter hvert som endringer i næringslivets struktur har gjort det mulig og nødvendig. Omleggingen skjedde i samarbeid med de andre nordiske land. Arbeidet var blitt utsatt både p.g.a. de ekstraordinære forhold etter krigen og i påvente av de anbefalinger for engrosprisstatistikken som var under utarbeiding av FN's statistiske kommisjon. Beregningen gjelder den innenlandske førstegangsomsetning i 1952. I motsetning til tidligere tok en med all import og eksport etter handelsstatistikken. I Statistiske meldinger 1956 er gitt en fullstendig framstilling av beregningene. I 1961 ble engrosprisindeksberegningene revidert på ny. Framgangsmåten er offentliggjort i Statistisk månedshefte 1964. De nye beregninger er lagt opp etter samme prinsipper som de foregående. Det er tatt sikte på å beregne indekser for førstegangsomsetningen innen landet. Varer på alle trinn i produksjonen er med. Beregningen er foretatt etter Laspeyre's formel. Året 1961 er basis både for prissammenlikninger og for vektgrunnlaget. Den forrige basis var

1) I Statistiske meldinger 1950 er gjort rede for forandringer til nye levekostnadsberegninger ved overgangen til å bygge på 1947-48-undersøkelsen, i Statistiske meldinger 1953 over beregningene etter forbruket 1951-52 og dessuten ble prismaterialet en del utvidet. I 1956 ble i Statistiske meldinger offentliggjort en spesialartikkel om levekostnadsberegningene og om den historiske utvikling, og i samme årgang de spesielle beregninger for høyere funksjonærer. I 1958 er det gjort rede for utvidelsen av representantvarene i oktober 1957 etter en revisjon av utvalget.

året 1952. Den internasjonale varenomenklatur SITC er lagt til grunn for varegrupperingen. Foruten totalindeks er det beregnet indekser for alle hovedgrupper og de viktigste undergrupper av varer. Prismaterialet er også gruppert etter varenes anvendelse, og det er beregnet særskilte indekser for konsumvarer, varige produksjonsmidler og ikke-varige produksjonsmidler. Til grunn for beregningen av den enkelte vares eller varegruppes vekttall er lagt den beregnede verdi av den innenlandske førstegangsomsetning i 1961. Verdien av førstegangsomsetningen er lik produksjonsverdi minus eksportverdi pluss importverdi. Produksjon som ikke kommer ut i omsetningen, er som tidligere holdt utenfor beregningene, f.eks. bøndernes bruk av egenproduserte varer.

Prismaterialet er sterkt utvidet. Beregningene omfatter nå priser på ca. 1 700 representantvarer fra ca. 300 bedrifter mot ca. 900 representantvarer fra ca. 150 bedrifter i den gamle engrosprisindeksen. Prisene er leveringspriser - ikke kontraktpriser - og gjelder pr. 15. i hver måned. Prisoppgavene blir samlet inn for de varer som betyr mest i omsetningen, og som antas å gi et representativt bilde av prisbevegelsen. Prisene blir hentet inn fra en rekke steder av landet. Omsetningen av enkelte varer varierer sterkt med årstiden. For disse varene er de løpende priser med i beregningene bare i de måneder omsetningen er størst. Den nye engrosprisindeks er beregnet for hver måned fra og med januar 1962.

Over jordbrukets priser utarbeider Landbrukets prissentral produsentpriser på jordbruksvarer pr. uke, måned og år. Basisår og vektgrunnlag ble endret under krigsårene og i 1956 ble indeksen helt omarbeidet. 1952 ble valgt som basisår. Prismaterialet dekket i prinsippet hele landet. Som vektgrunnlag ble nyttet totalregnskapet for jordbruket i 1952-54. Ved beregningen ble verditall for basisåret direkte multiplisert med relative pristall for representantvarene. Utdrag av denne statistikk er tatt inn i den årlige jordbruksstatistikken.

Norges Landbruksskoles institutt for driftslære og landbruksøkonomi beregner en indeks for produsentpriser på jordbruks- og husdyrprodukter og for priser på driftsmidler i jordbruket. Månedssstatistikken blir tatt inn i Statistiske meldinger og årsstatistikken i Jordbruksstatistikken.

Landbrukets Prissentral beregner også produsentpriser på skogs- og treforedlingsprodukter. Disse blir offentliggjort i Skogstatistikk for forskjellige deler av landet. Fra hogstsesongen 1938-39 er det utarbeidet tabeller over basispriser for forskjellige tømmer-sortimenter.

I Fiskeristatistikken finner en oppgaver over prisindeks for fisk m.v. ved salg fra fisker (1961=100). Ved beregningen er som vekter nyttet den gjennomsnittlige fangstmengde 1957-1961. Beregningen omfatter i alt 32 slag som utgjorde 97% av den gjennomsnittlige totalfangst i disse år. Pristilskott og fraktutjamningstilskott utbetalt til fiskere fra statskassen og prisreguleringsfond er inkludert i verdiutbyttet. Arbeid med å få en koordinert prisstatistikk ble tatt opp i midten av 1960-årene.

j) Boligstatistikk

Boligstatistikken er en viktig del av statistikken - hvorvidt en skal regne den til sosialstatistikk eller økonomisk statistikk vil avhenge av tidens oppfatning av problemene. Fra et sosialt synspunkt har man interesse av å undersøke hvordan boligene er i hygienisk henseende og hvor trangt folk bor, fra et økonomisk synspunkt hvordan boligutgiftene har beveget seg fra tid til annen og hvor stor forskjell det er etter leilighetens størrelse og utstyr, og fra et boligpolitisk synspunkt bevegelsen i omfanget av boligmassen og i lånekapitalen til boliger.

Under krigen ble beregningene av 2 byggekostnadsindekser tatt opp. Disse to beregninger er senere fortsatt. Den ene er et samarbeid mellom Norges Brannkasse og Byrådet - tallene blir trykt i Statistiske meldinger. Den annen, A/S Stormbulls indekser, bygde fra først av på 1932, men senere er grunnlaget januar 1952. Også det store arbeid som er blitt kalt Oslo Bys Vels boligundersøkelse, ble satt i gang - dvs. blant annet om hvordan livet artet seg i de nye småleiligheter. Den ble først offentliggjort etter krigen. Men Byråets alminnelige løpende statistikk over boligtilveksten ble sterkt redusert da de krigsrammede byer falt fra, og boligtilvekst i vanlig forstand var det ikke i disse år. Tore Sund og Fridtjov Isachsen: Bosteder og arbeidssteder i Oslo, er utgitt i 1942 av Oslo kommune, men behandler forholdene før krigen.

Boligundersøkelser har lenge vært en viktig del av folketellingene selv om de ikke omfatter boligenes volum som enkelte spesialundersøkelser. Omfattende boligstatistikk for hele landet ble først utarbeidet ved folketellingen 1920. Boligtellingen 1946 var også meget fullstendig og fulgte stort sett de samme retningslinjer som i 1920, men på grunn av de ekstraordinære forhold i Finnmark etter krigen, kunne dette fylke ikke tas med. Tellingen omfatter både byer og bygder. I byene ble undersøkt tallet på bebodde hus (husenes art, byggemateriale, byggeår og størrelse - for

leilighetene -tallet, leilighetenes art, eierforhold, utstyr, størrelse/rom, husleie, boligtetthet og overbefolkning), forholdet mellom tallet på leiligheter og tallet på ektepar m.v., husholdninger og boligforhold innen de forskjellige befolkningslag, losjerende, husholdninger og bosatte i brakker o.l., felleleshusholdninger. For bygdene ble undersøkt bosteder og hus, elektrisk lys, innlagt vann og bad, leiligheter (tallet på leiligheter), eneboliger og leiligheter i flermannsboliger, forholdet mellom tallet på leiligheter og tallet på ektepar m.v., husholdninger, rom og bosatte, boligtetthet og overbefolkning, losjerende, bosatte i brakker o.l., felleleshusholdninger.

Ved folketellingen 1950 ble det tatt med færre boligoppgaver vesentlig fordi tellingen i 1946 var så omfattende. Boligforholdene i byene viser leilighetene, rom og bosatte, boligtetthet, boligforholdene i ulike yrkesgrupper, losjerende, husholdninger og felleleshusholdninger - for bygdene - husholdninger, rom og bosatte, boligtetthet, boligforholdene i ulike yrkesgrupper, felleleshusholdninger. For Oslo ble det etter forslag av den kommunale administrasjon tatt med en rekke tilleggsspørsmål. Disse inneholder opplysninger om utstyr i leilighetene, eierforhold, innskottets størrelse og husleie og om leilighetene var bygd før eller etter 1946.

På grunnlag av et 2%-utvalg av folketellingslistene 1950 har en beregnet boligfrekvenser og som enhet har en nyttet leiligheten i byene og husholdningen i bygdene. Her er også tatt med beregninger over boligbehovet idet en har trukket sammenlikninger med Boligdirektoratets beregninger fra 1953 for årene 1954-1957.

Også i 1960 var bolig tellingen en integrert del av folketellingen, og en kan finne resultatene i meget detaljerte tabeller. Men den tekstlige framstilling ble svært innskrenket. I Oslo kommunes statistiske årbok finnes en rekke tabeller på grunnlag av folketellingen 1960 over leiligheter, bosatte, leilighetenes størrelse, oppvarmingsmåte, byggetype og utstyr.

Oslo kommunes statistiske kontor hadde i begynnelsen av etterkrigsårene en rekke boligundersøkelser, f.eks. En utgreiing til opplegget av et sosialt forsvarlig husleienivå i Oslo 1948, En sosialstatistisk undersøkelse av en del av Grünerløkka, Leilighetsfordeling etter behovsprinsippet og Byggevirkksomheten i Oslo 1945-1949. Bergen kommunes statistiske kontor har foretatt en undersøkelse av boligforholdene i Bergen 15. november 1948.

Statistisk Sentralbyrå fikk fra 1919 oppgaver over nettotilvekst av leiligheter i byer og enkelte herreder. Oppgavene ble offentliggjort i Statistiske Meddelelser. I 1919 og 1920 gjaldt tallene 12 større byer og Aker, i 1921 og 1922: 26 byer, fra 1923 til 1928: 46 byer og 14 større landkommuner med bymessig bebyggelse og fra 1929 alle byer og de 14 landkommuner. Oppgavene fra landkommunene gjaldt i de fleste tilfelle bare deler av kommunene. Oppgavene til denne statistikk ble gitt hvert kvartal av bygningsmyndighetene i disse kommuner. I slutten av 1930-årene planla Byrået en utvidelse av denne statistikk som gikk ut på å skaffe oppgaver over anmeldte bygg og bygg som var tatt i bruk i alle de kommuner hvor byggelovens bestemmelser gjaldt. Planen falt imidlertid bort fordi flere av de største kommunene meddelte at de ikke kunne gi oppgaver da det ville kreve for meget arbeid. Men etter krigen fikk en et nytt materiale i de oppgaver Boligdirektoratet innhentet fra de kommunale byggenemnder i forbindelse med rasjoneringen av byggematerialer. På grunn av det store boligbehov og den begrensede tilgang på byggematerialer og arbeidskraft etter krigen, ble det gjennomført en rasjonering av byggematerialer og all bygging var avhengig av spesiell byggetillatelse. Byggestatistikken er fra sommeren 1946 utarbeidet på grunnlag av kopier av disse byggetillatelser, men de var til å begynne med ikke helt fullstendige.

I Statistiske Meddelelser 1949 er gitt en oversikt over byggevirkksomheten i Norge. Den er bygd på det nye materiale som ble sendt inn til Boligdirektoratet. Oppgavene ble sendt inn av fylkesforsyningsnemndene som hver måned samlet dem hos de kommunale byggenemnder (forsyningsnemnder). Det ble gitt to sett oppgaver:

1. Bygg under arbeid ved slutten av måneden
2. Bygg tatt i bruk i løpet av måneden.

Det ble gitt summariske oppgaver over antall bygg og byggenes grunnflate fordelt på boligbygg, industribygg, landbruksbygg og andre bygg uten noen nærmere spesifisering. For boligbygg tatt i bruk er der oppgaver over leiligheter og antall rom og gulvflate i alt siden 1946. Ved årsskiftet 1946-47 overtok Byrået utarbeidningen av denne statistikk. Det viste seg at oppgavene var meget ufullstendige og de måtte gjennomgås grundig. Statistikken måtte omlegges og dette ble gjort fra halvårsskiftet juni-juli 1947. Alle permanente bygg skulle tas med men ikke

provisoriske bygg. Med hensyn til bygg under arbeid skulle nemndene nå gi mere spesifiserte sammendragsoppgaver.

1. Boligbygg
2. Verksted- og fabrikkbygninger
3. Driftsbygninger i landbruket
4. Kontor- og forretningsbygg
5. Andre bygg - for de 4 siste fordelt på antall bygg og
golvflate i m².

Denne nye instruks med innsamling av oppgaver m.v. skulle også omfatte Finnmark og Nord-Troms. Men Finnmark kom først med i den årlige statistikk fra 1953. Kommunaldepartementet - Boligdirektoratet - utarbeidet senere den løpende byggestatistikk, men maskinbearbeidingen foregikk i Statistisk Sentralbyrå, fra 1959 i Norsk Regnesentral.

Tabellene over byggevirksomheten i Statistiske meldinger er endret flere ganger i årenes løp.

- 1955 Utvidelse av spesifikasjoner av bygg med
 - a) Bygg for helsestell o.l.
 - b) Bygg for undervisning
- 1957 Oppgaver over innvilgede bygg, tilbakegående tall til 1953.
Spesifikasjon:
 1. Boliger
 - a) Leiligheter
 - b) Golvflate
 2. Industribygg
 3. Kontor og forretninger
- 1959 Opplysninger om antall rom sløyfes.
Oppgaver over bygg satt i gang i løpet av måneden, tilbakegående tall til 1953.
Spesifikasjon:
 1. Boliger
 - a) Leiligheter
 - b) Golvflate
 2. Andre bygg i alt
- 1965 Tabellen over innvilgede bygg sløyfes og det publiseres mer spesifiserte oppgaver for bygg satt i gang.

Byrået overtok bearbeidingen av den månedlige og årlige byggearealstatistikk fra 1967. Publikasjonen Byggearealstatistikk 1967 er en fortsettelse av den årlige byggearealstatistikk utarbeidet av Kommunaldepartementet - Boligdirektoratet - for årene 1946-1966 og sendt ut i stensilert form første gang i 1965. For en mer fullstendig beskrivelse av byggestatistikken vises det til disse publikasjoner.

Byggerasjoneringen ble opprettholdt i noenlunde samme omfang til 1. januar 1956. Fra den tid kunne en del bygg oppføres uten byggetillatelse,

men dette gjaldt ikke boligbygg. Bygg som ble oppført for statens eller en statsetats regning, kunne også oppføres uten byggetillatelse, men disse er med i statistikken da man har fått oppgaver over dem på annen måte. I 1957 ble der en videre frigivelse av byggevirksomheten fra 1. mars. Fra denne dato ble meldeplikt innført for alle bygg over 40 m² som ikke trengte byggetillatelse, og fylkesforsyningsnemndene utsteder et registreringsbevis for hvert bygg når melding er mottatt. Disse registreringsbevis skulle gi de samme statistiske opplysninger som innvilgningsbrevene, og kopier av dem danner nå det statistiske grunnlag for denne del av byggevirksomheten. Fra 1960 er alle boliger unntatt fra byggerasjoneringen. Hvert år ble det i nasjonalbudsjettet fastsatt en ramme for byggevirksomheten i begynnelsen av femtiårene vesentlig begrenset av den ventede materialtilgang, senere av arbeidskraftssituasjonen og dels den investeringsmengde som man mente landet kunne tåle av innenriks- eller utenrikspolitiske årsaker. Statistikken omfatter bygg satt i gang, bygg i arbeid og bygg tatt i bruk.

Statistikken har gitt det nødvendige materiale til å gi grunnlag for boligpolitikken. Men oppgavene gjelder de nye bygg, noen samlet undersøkelse av hele boligmassen har en bare ved folketellingene.

I Statistiske meldinger 1951 er gjort rede for omfanget av husleien til bruk for levekostnadsberegningene. Den bygger stort sett på oppgavene over husleie fra folketellingen 1946.

Boligutgiftene i den nye konsumprisindeks ble tidligere utregnet vesentlig på grunn av en spesiell boligundersøkelse ved hvert årsskifte (Statistiske meldinger 1961). Et utvalg på 8000-9000 husholdninger blir spurt om utgifter til husleie, renter av lån til eget hus eller leidd leilighet, forsikring, skatter og avgifter til eget hus. Utvalget ble holdt ajour, slik at også nye boliger kommer med. Det ble regnet ut en gjennomsnittlig husleie for hver leilighetsstørrelse. Tilgangen på nye leiligheter slo bare ut i den utstrekning byggekostnadene hadde endret seg siste året. Den reviderte konsumprisindeksen med 1968 som basisår bygger på kvartalsvise boligundersøkelser. I Statistisk månedshefte nr. 6, 1967, er det gjort rede for framgangsmåten.

Oslo kommunes statistiske kontor utarbeider både kvartals- og årsstatistikk over boligsituasjonen i Oslo og de forskjellige deler av Oslo. I kvartalsstatistikken over a) boliger tilkommet og sløyfet (etter størrelsen), b) tallet på hus og boliger ferdigmeldt (etter byggested og størrelse), c) boliger etter eierforhold, d) etter hustype og oppvarmingsmåte, e) etter konstruksjonsmåte, f) etter hustype og golvflate,

g) etter rom og golvflate, h) A/S Stormbulls indeks månedvis for byggeomkostninger, i) byggets golvflate, art og byggested, j) boliger ferdigmeldt, satt i arbeid og under arbeid, k) hussøkende familier.

I årsstatistikken (se Statistisk årbok for Oslo by 1966-67) finnes - foruten de nevnte folketellingsoppgaver fra 1960-tellingen - nybygde boliger i Oslo i årene 1945-1966, boligene i Oslo fordelt etter rom, boliger som er revet ned i Oslo i årene 1930-1966, Boligdirektoratets statistikk for hele landet og Oslo OBOS-medlemmers boligforhold ved innmeldingen, månedstall for boliger ferdigmeldt, satt i arbeid og under arbeid i Oslo, boligbygging og annen byggevirkksomhet i Oslo i årene 1950-1966, boliger tatt i bruk 1965-66 med diverse spesialopplysninger (konstruksjon og rom, golvflate, byggets art, eierforhold og antall rom, hustype og oppvarmingsmåte), kommunale boligbyggingsprogrammer 1966-1970, beregninger av boligbehov og byggebehov.

Indekstall for byggekostnader: a) Norges Brannkasses indekstall 1. mars 1968 = 100, b) A/S Stormbulls indekser 1932 = 100, c) Husbankens indeks for småhus av tre i Oslo-området 1. januar 1961 = 100. Familier med barn, eldre enslige og uføre med husleie/renterabatt i nybygg med Husbanklån, Utleiekontrollen i Oslo.

Til tross for de oppgaver som finnes, kan der være mange karakteristiske trekk ved boligsituasjonen som en går glipp av både i statistikken for hele landet som vesentlig gir tilveksten - og i statistikken for Oslo. Vi har ikke som på flere tidspunkter før i tiden, opplysninger om leilighetenes kvalitet og volum og heller ikke om trivselen i leilighetene. Byrådet har i de senere år fått et nytt kontor som på grunnlag av representative utvalg og meget inngående intervjuer, undersøker viktige spørsmål direkte. Etter oppdrag fra Kommunal- og arbeidsdepartementet skulle Byrådet i oktober 1967 foreta en landsomfattende intervjuundersøkelse som hadde til mål å belyse boligforholdene og folks behov og ønsker når det gjaldt bolig. Foruten Kommunaldepartementet og Byrådet deltok Norges Byggforskningsinstitutt og Norsk institutt for by- og regionalforskning i planleggingen av undersøkelsen. Der ble brukt to typer av skjema: a) for husholdningsintervju og b) for personintervju. Skjemaet for husholdningsintervju skal gi husholdningens sammensetning, nåværende boligforhold. I begrepet boligforhold er også inkludert forholdene i nabolaget, kommunikasjoner og om husholdningen har hytte eller bil,

Bokostnader, den forrige boligen, bil, hytte, kommunikasjon, nabolaget, kontakt, vurdering av boligen, flytting. Personintervjuet har til formål å skaffe opplysninger om såkalte skjulte husholdninger og deres eventuelle planer og ønsker om å skaffe seg egen bolig.

Husholdningsskjemaet var langt og inneholdt dels vanskelige spørsmål. Men resultatene var stort sett tilfredsstillende. Oppslutningen når det gjaldt husholdningsintervju var meget bra. Der kom utfylte skjemaer fra 2 815 husholdninger eller vel 90 prosent av det totale utvalg og med tilsammen 8 926 personer. Dette er en helt ny måte å samle inn opplysninger på selv om den i de senere år er tatt mer i bruk. Boligundersøkelsen som delvis må sies å erstatte de tidligere spesialundersøkelser som gav både rominnhold og leilighetenes stand m.m., er ferdig bearbeidet. Dens mål er å skildre forholdene i hele landet på grunnlag av et omhyggelig representativt utvalg. I Dagbladet for 2. august 1969 har statsråd Helge Seip gitt en redegjøring for en del hovedtrekk av resultatene av boligundersøkelsen. I det hele forteller opplysningene at boligproblemet har mange sider både i forhold til de enkelte grupper av hussøkende og i bredere miljømessig sammenheng.

k) Undervisningsstatistikk

I likhet med den offisielle skole- og fagskolestatistikk gav Statistisk årbok stort sett bare opplysninger om offentlige og kommunale skoler med statstilskott. Etter hvert ble det innhentet opplysninger om private skoler, men en noenlunde samlet og fullstendig oversikt over hele fag- og yrkesskolesektoren finner en ikke før etter at alt arbeid med undervisningsstatistikken ble sentralisert i Statistisk Sentralbyrå.

Fra og med skoleåret 1951-52 ble arbeidet med den offisielle statistikken over de allmenndannende skoler, lærerskolene, universiteter og høyskoler overført til Byrået. Året etter overtok Byrået også statistikken over fag- og yrkesskolene. Det ble utarbeidet en ny publikasjon som fikk navnet Undervisningsstatistikk, og i denne samlet Byrået de oppgaver som tidligere hadde vært offentliggjort i publikasjonene Skolestatistikk og Fagskolestatistikk og for enkelte fagskolars vedkommende i Statistisk årbok. Samtidig ble statistikken utvidet til å omfatte atskillig flere fagskoler enn før.

Den første publikasjon om undervisningsvesenet fra Byrået - Skolestatistikk 1951-52 - inneholder statistikk over folkeskoler,

spesials skoler¹⁾, framhaldsskoler, folkehøgskoler, høgre allmennskoler, universiteter og høgskoler, lærerskoler. Innholdet av statistikken varierer noe for de ulike grupper av skoler, men i hovedtrekkene er den bygd opp likt for alle. De forhold som er behandlet for samtlige grupper, er:

1. Tallet på skoler
2. Tallet på elever
3. Undervisningstid
4. Lærerpersonalet
5. Driftsutgifter.

Den annen publikasjon kalles Undervisningsstatistikk og gjelder 1952-53. Den har også med fagskole- og yrkesskolestatistikken. Fag- og yrkesskolene omfatter landbrukets fagskoler, håndverkets og industriens yrkesskoler, sjømannsskoler og fiskerfagskoler, merkantile skoler, lærerskoler, spesiallærerskoler, skoler for offentlige funksjonærer og andre og ymse fagskoler. Den siste del omfatter universiteter og høgskoler.

Norges Almenvitenskapelige Forskningsråd og Statistisk Sentralbyrå er de to institusjoner som for tiden utarbeider en løpende (årlig) og landsomfattende studentstatistikk.

Forskningsrådets statistikk utgis i serien Utredninger om akademisk arbeidskraft. I hovedtrekkene gir denne statistikken oversikt over 1) tilgangen på nye studenter og 2) samlet antall norske studenter ved norske og utenlandske læresteder. I tillegg til den årlige statistikken utarbeider Forskningsrådet en rekke mer detaljerte spesialoversikter. Statistisk Sentralbyrås studentstatistikk omfatter til dels de samme opplysninger som Forskningsrådets årlige statistikk, dvs. oppgaver over tallet på nye studenter og samlet antall studenter ved norske læresteder fordelt etter hovedstudium. Når det gjelder tilgangen på nye studenter i Oslo og Bergen, avviker Byråets tall fra Forskningsrådets. Byrådet bygger på opplysninger som blir gitt av studentene ved immatrikuleringen, mens Forskningsrådet i meget stor utstrekning nytter tallet på personer som har bestått forberedende prøver som mål for tilgangen.

I tillegg til de summariske oppgaver innhentet Statistisk Sentralbyrå også individuelle oppgaver over studentene. Ved universitetene skal studenter som immatrikuleres, fylle ut skjemaet Melding til immatrikulering med opplysninger om planlagt studium, navn, fødselsdato, hjemstedskommune, artiumsår og -linje, foreldrenes yrke og deres utdanning. Ved høgskolene gir studentene tilsvarende opplysninger på skjemaet Registrering av nye studenter. Gjennom disse meldinger får Byrådet et

1) Skoler for døve, blinde, evneveike, talehemmede, barn og ungdom med tilpasningsvansker.

sett faste bakgrunnsdata for alle som tar til med et universitets- eller høyskolestudium her i landet. Dessuten skal alle studenter hvert høstsemester fylle ut skjemaet Studentstatistikk. Dette er en melding fra studentene om deres nærvær i høstsemesteret med opplysninger bl.a. om hovedstudium, boligforhold (hybel, studenthjem m.v.) og ekteskapelig status i semesteret. Individualoppgaver fra studentene har vært innhentet siden 1958. På grunn av stor svikt i oppgavene har Byrået inntil for høstsemesteret 1964 ikke funnet det forsvarlig å publisere detaljerte resultater av statistikken, men bare visse hovedtall basert på summariske oppgaver fra lærestedene.

Heller ikke for høsten 1966 lyktes det å få inn oppgaver for alle studentene. For å oppnå et mer tilfredsstillende grunnmateriale har Byrået derfor i samarbeid med lærestedene gjennomgått institusjonenes egne registre og fortegnelser over studerende i semesteret. Materialet til studentstatistikken for høstsemesteret 1966 omfatter således alle som er registrert som studenter ved universitetene i Oslo og Bergen, Menighetsfakultetet, Norges Veterinærhøgskole, Norges Landbrukshøgskole, Norges Tekniske Høgskole, Norges Handelshøyskole og Norges Lærerhøgskole.

De tabeller som er utarbeidet, gir opplysninger om to hovedmasser av studerende i høstsemesteret 1966, nemlig a) alle studenter og b) nye studenter. For begge disse massene er tallet på studenter spesifisert etter studium, lærested, kjønn og alder, semester og år for påbegynt studium, artiumsår og -linje eller annen forutdanning, hjemstedsfylke, fars og mors utdanning og fars yrke. Dessuten opplysninger om studentenes boligforhold og ekteskapelige status i høstsemesteret.

Undervisningsstatistikken publiseres for tiden i fem hefter:

I. Barneskoler, ungdomsskoler og framhaldsskoler, II. Folkehøgskoler, III. Høgre allmennskoler, IV. Fag- og yrkesskoler, V. Universiteter og høyskoler.

Artianerstatistikk og artiumsmatrikler er det arbeidet meget med. Innstilling foreligger fra Byråets rådgivende utvalg for undervisningsstatistikk. En detaljert artianerstatistikk er utarbeidet for årene 1946, 1951, 1958 og 1963 av Norges Almenvitenskapelige Forskningsråd.

I takt med den økende interesse for den betydning utdanning har ikke bare sosialt og kulturelt, men også som en betydelig økonomisk vekstfaktor, og på grunn av den sterke tilstrømming av elever til skoler og andre læresteder, er kravene til oversikter og god statistikk over

utdanningsforholdene skjerpet i 1960-årene. Statistikken skal ikke bare dekke rent budsjettmessige behov. Den skal også danne grunnlag for analyser over anvendelse av undervisningsressurser, tilgangen på kvalifisert arbeidskraft m.v. Mens statistikken tidligere ble basert på summariske oppgaver fra lærestedene, synes utviklingen å vise at den mer og mer må baseres på individuelle opplysninger om elever og lærere. I motsetning til tidligere kan heller ikke de enkelte skoleslag ses isolert, og statistikken må derfor integreres. Undervisningsstatistikken i 1960-årene er etter hvert blitt preget av de nye kravene, men denne utviklingen er ennå bare så vidt begynt.

En gjennomføring av det registrerings- og statistikkopplegg som Byrået fra 1968 er gått i gang med, er et viktig ledd i den utbygging av undervisningsstatistikken som Byrået tar sikte på å gjennomføre. Det innebærer også en sentralisering av statistikkarbeidet samtidig som det gir muligheter for en mer integrert statistikkproduksjon. Det fører ikke til noen øking i elevenes eller skolenes arbeid med oppgavegivingen. Det forutsetter tvert om en forenkling av oppgaveinnhenting ved at skolene blir spart for utfyllingen av den tidligere innberetningen om eksamensutfallet. Dessuten forutsetter forslaget at studentstatistikkskjemaene Melding til immatrikulering og Registrering av nye studenter blir erstattet av det nye meldingssystemet. Denne registrering kan derfor anses som et av de første skritt i den nye utvikling av undervisningsstatistikken.

Foruten undervisningsstatistikken har vi en rekke andre former for kulturstatistikk delvis innsamlet og bearbeidet av Byrået, delvis av vedkommende institusjoner selv.

Statistikk over spesialbiblioteker og statsstøttede folkeboksamlinger har vært trykt hvert år i årboken siden 1921. Fra 1946-48 er oppgaver over statsstøttede skoleboksamlinger tatt med. Bibliotekstatistikken belyser spesialbibliotekenes størrelse fordelt etter antall bind innen de forskjellige grupper av biblioteker og totalt og for universitets- og høyskolebibliotekene også en rekke andre forhold.

De første oppgaver over bokproduksjonen er trykt i Statistisk årbok 1929 og mer utførlige oppgaver for perioden 1928-30 i Statistiske Meddelelser 1931. Statistikk over skjønnlitterære verker på norske forlag er siden 1929 trykt hvert år i årboken og med visse mellomrom for tre år om gangen i Statistiske meldinger. For 1953 ble det utarbeidet

nytt skjema som også omfatter fag- og vitenskapelig litteratur og rene skolebøker (Statistiske meldinger 1955).

Fra 1957 ble Byråets statistikk over produksjon av bøker lagt om og vesentlig utvidet i samarbeid med Universitetsbiblioteket i Oslo og senere i Bergen. Grunnlaget for statistikken er norsk bokfortegnelse. For folke- og skoleboksamlinger skaffes materialet fra Statens bibliotektilsyn.

Statistikken over kinematografer har vært publisert i Statistisk årbok hvert år fra og med 1929, og mer fullstendige oppgaver har vært gitt for tre år om gangen i Statistiske meldinger. Grunnlaget for statistikken er publikasjonen Film og kino som blir offentliggjort av Kommunale Kinematografers Landsforbund.

Fra 1935 er det i Statistisk årbok (første gang for året 1933) utarbeidet særskilte tabeller over Rikskringkastingens programmer. Nylig har også Byråets intervjuorganisasjon foretatt en radio- og fjernsynsundersøkelse (lytter- og seervaner) for Norsk Rikskringkasting.

Tidligere hadde man også oppgaver over teatre (til 1961).

Om kunstnerstipend og -gasjer offentliggjøres i Statistisk årbok årlige oppgaver fordelt på forskjellige kategorier av kunstnere og samlet sum utbetalt. Kilde er Kirke- og undervisningsdepartementet.

Over bildende kunst, musikk, sang, dans og opplesning har statistikk vært innhentet og offentliggjort i Statistiske meldinger for årene 1934, 1937, 1941, 1949, 1953 og 1954. Oppgavene er imidlertid ikke fullstendige, og Byrådet fant det riktigst foreløpig ikke å utarbeide denne statistikken.

Statistiske meldinger 1954 inneholder årlige oppgaver over besøkende i alt ved en del større kunstsamlinger. Senere har denne statistikken ikke vært innhentet bortsett fra at en for 1957 har hatt samarbeid med Norske Museers Landsforbund om oppgaver til UNESCO.

Norges Idrettsforbund gir hvert år oppgaver over idrettslag og tallet på medlemmer. De blir offentliggjort i årboken.

I årboken finner vi hvert år oppgaver over aviser (dagsaviser og andre). Kilden er Avisenes Informasjonskontor.

1) Valgstatistikk

Statistikken over stortingsvalgene 1906-1957 er utarbeidet av Stortingets kontor. Fra 1961 er den overtatt av Byrådet. Det kom da ut 2 publikasjoner - en i februar 1962 som blant annet gir oversikt over

endringer i kommunegrensene 1. januar 1958 til 31. desember 1961. Den annen del, Stortingsvalget 1961, II, A 126, kom først i 1965. Statistikken er utarbeidet i samarbeid mellom Byrådet, Christian Michelsens Institutt og Institutt for samfunnsforskning.

Statistikken gir først et tilbakeblikk på tidligere stortingsvalgstatistikk, bl.a. de indirekte valg i forrige århundre, valgmannsvalgene først og senere valget av stortingsrepresentanter. Først i 1906, i forbindelse med det første valg etter at ordningen med direkte valg i enmannskretser var innført, ble stortingsvalgstatistikken sentralisert og utarbeidingen av statistikken overtatt av Stortingets kontor som publiserte et hefte for hvert valg til og med 1957. Disse publikasjoner er delt i to avdelinger. Den første del gir oppgaver over stemmeberettigede, avgitte og godkjente stemmer m.v. mens de andre - såkalte politiske deler - gir opplysninger om valgte representanter, varamenn etc. I de enkelte publikasjoner er det gitt en summarisk oversikt over valgdeltaking m.v., og om stortingsrepresentantene finnes blant annet opplysninger om alder og yrke.

I forbindelse med at Byrådet overtok stortingsvalgstatistikken i 1961, ble tabellverket delvis lagt om. Del 1 inneholder ellers tilsvarende oppgaver over stemmeberettigede, valgdeltaking m.v. for de enkelte kommuner og over fordelingen av representantene på de ulike politiske partier som i de tidligere publikasjoner. I annet hefte tar en sikte på å gi en oversikt over de viktigste resultater fra siste stortingsvalg og til dels å vise den utvikling som har funnet sted etter 1936. Men for de grupperinger som er foretatt etter kommunetyper, og som bygger på en standard som ble fastlagt i forbindelse med folketellingen 1960, har det ikke vært mulig å gi tilbakegående oversikter. Når det gjelder fordelingen av mandater på de ulike partier, har en blant annet forsøkt å gi et inntrykk av betydningen av de ulike fordelingsregler og av adgangen til felleslister mellom partiene. Publikasjonen gir tilbakegående oversikter og er derfor viktig når en skal skildre stemmerettens historie. Av nye tabeller har vi oppdelingen etter kommunetyper og fordeling etter parti og kommunetyper.

Stortingsvalget 1965, hefte 1, gir hovedtabellene (NOS A 134).

I den trykte statistikk, XII 199, er der foretatt en analyse av resultatene fra stortingsvalget 1965. Opplegget er stort sett det samme som for stortingsvalget 1961 og bygger på et samarbeid med Christian Michelsens Institutt og Institutt for samfunnsforskning.

I tidsrommet 1961-1965 ble det gjennomført en rekke endringer i kommuneinndelingen slik at grupperingen etter kommunetype måtte revideres i samsvar med kommunegrensene pr. 1. januar 1965. Av den grunn kan ikke valgresultatene fra 1961 og 1965 sammenliknes uten videre. Der er gitt en oversikt over endringene for hver kommunetype. Men sammenlikningen av valgdeltakingen, partier og kommunetyper og mandatfordelingen m.v. tar en stor plass i statistikken for 1965 likesom oversikten over stemmesteder i større byer og forstadskommuner er utvidet.

Statistikken over kommunevalgene har vært utarbeidet av Statistisk Sentralbyrå siden 1907¹⁾.

Fra 1934 er der også innhentet oppgaver over ordførervalgene.

Oppgavene over kommunevalgene faller i 2 grupper: 1) Antall stemmeberettigede og avgitte stemmer, 2) Stemmenes fordeling ved forholdstallsvalg (politisk del). Før krigen ble kommunevalg holdt hvert 3. år, etter krigen, fra 1945 til 1947, gikk det bare 2 år, og siden 1947 hvert 4. år. Etter kommunevalgstatistikken kan en følge utviklingen i tallet av effektivt stemmeberettigede, tallet av gitte stemmer, av gitte stemmer i prosent av effektivt stemmeberettigede, fordelt etter kjønn, valgdeltaking i byene og bygdene, kommunene etter valgdeltakingen, oppgaver over flertallsvalg og forholdstallsvalg, valgte representanter og vararepresentanter, relasjonen mellom tallet på kvinnelige og mannlige representanter (utviklingen fra 1910 til 1963), godkjente stemmetall og valgte representanter ved forholdstallsvalg i de enkelte partier i riket, bygder og byer.

13. Statistiske oversikter

Med lengre tids mellomrom har Byrådet utarbeidet Statistiske oversikter - eller Historisk statistikk som den senere er kalt - over alle de viktigste statistiske oppgaver over Norges befolkning, næringsliv m.m. for en lengre årrekke til belysning av landets utvikling.

Den første kom i 1914 i anledning av jubileumsåret. Da oversikten av 1914 viste seg å være meget nyttig, fant man å burde gi ut en ny utgave

1) Over kommunevalgene 1901 og delvis 1898 har Tallak Lindstøl utarbeidet en meget inngående statistikk som ble trykt som bilag til formannskapskomiteens innstilling.

til Byråets femtiårsdag i 1926. I den neste utgave av Statistiske oversikter 1948 gikk Byrådet til en vesentlig utvidelse av stoffet. En tok med alle serier så langt tilbake som mulig. Tallene er vesentlig utarbeidet på grunnlag av data fra offisielle statistiske publikasjoner supplert med opplysninger fra andre institusjoner. Der er lagt atskillig arbeid i de tekstlige kommentarer.

I 1958 kom en ny utgave av Statistiske oversikter vesentlig formet som et tillegg til utgaven av 1948. Den inneholder tall fra alle etterkrigsår fram til 1957. For sammenlikningens skyld ble også et førkrigsår (1938) tatt med i alle serier.

Omlegging av statistikken gjør at en del tabeller fra 1948-utgaven ikke lenger kan føres videre i uforandret form. Hvor dette er tilfelle er nye tabeller tatt inn i stedet. Også en del helt nye tabeller kom til i denne utgaven. I disse er tallene ført så langt tilbake som mulig.

Bortsett fra at avsnittet Nasjonalregnskap er flyttet helt bakerst, er inndelingen av stoffet om lag som i 1948-utgaven. I 1958-utgaven er der ingen tekstlige kommentarer.

I 1967-68-årene ble arbeidet tatt opp på ny med Statistiske oversikter som heretter er kalt Historisk statistikk. Denne gang ble det lagt særlig stor vekt på å følge statistikkens utvikling så langt tilbake som mulig. Den ble offentliggjort i 1969.

14. Intervjukontor og feltorganisasjon

Kontoret for intervjuundersøkelser i Statistisk Sentralbyrå ble etablert ved årsskiftet 1966-67 med 100 lokale medarbeidere. Det var allerede i begynnelsen av 1960-årene forberedt hvordan utvalget skulle konstrueres og hvordan opplæringen av medarbeiderstaben skulle foregå. Målet var å sette Byrådet i stand til raskt og effektivt å kunne gjennomføre sporadiske undersøkelser til lavere kostnader enn det ellers var mulig. Det gjaldt ikke bare å bygge ut Byråets statistikk, men også å utføre samfunnsmotiverte oppdrag for andre.

Opplæring av de lokale medarbeidere skulle foregå ved brevkurs og internatkurs. Den tok til i 1966 i april og fortsatte i november-desember. Det gjaldt å gi en forsvarlig og effektiv opplæring innenfor rammen av de akseptable kostnader. Kontorets offisielle start var i januar 1967.

Utvelgingen av intervjuobjekter skjer vanligvis ved et stratifisert selvveiende utvalg i to trinn. Første trinn består her av 93 utvalgsområder trukket tilfeldig blant 1 541 primærområder stratifisert etter handelsfelt (med særskilte strata for Oslo, Bergen og Trondheim) og næringsstruktur i 53 strata. For hvert av de 13 strata i Oslo, Bergen og Trondheim er det trukket tilfeldig ett utvalgsområde, mens det i de andre 40 strata er trukket to utvalgsområder pr. stratum. Utvalget på annet trinn er som regel et tilfeldig utvalg av personer eller husholdninger innenfor utvalgsområdene.

I løpet av de år som er gått, er der utført en rekke undersøkelser, en del er i gang og en del er planlagt. Dette er dels engangsundersøkelser, dels tar de sikte på å gjentas med mellomrom. Da dette er en ny metode, skal en nevne de fleste som hittil er utført, påbegynt eller planlagt.

- I. Den første var forbruksundersøkelsen 1967. Utvalget var 5 008 husholdninger fordelt på de 93 utvalgsområdene. Etter et innledningsintervju som gav de nødvendige bakgrunnsopplysninger, ble husholdningene anmodet om å føre regnskap over alle sine utgifter i løpet av en måned, en tolvtedel av utvalget i januar, en annen tolvtedel i februar osv. Februar 1968 ble det gjennom et årsintervju hentet inn opplysninger fra hele utvalget om større anskaffelser i løpet av året 1967.
- II. I 1967 ble foretatt en forbruksundersøkelse blant studenter og skoleungdom ved universiteter og høyskoler og hos elever ved vanlige lærerskoler og tekniske skoler. Utgiftsoppgavene ble samlet inn dels ved regnskapsføring og dels ved intervju. Regnskapsføringen ble begrenset til 2 måneder - april og oktober. Intervjuene gjaldt året 1967. Intervjuarbeidet ble foretatt i januar 1968 av Byråets intervjuorganisasjon.
- III. Ordinære lytter- og seerundersøkelser for NRK ble foretatt i årene 1967, 1968, 1969 og 1970. Dessuten ble valgprogrammene i 1969 og Ungdommens radioavis i 1970 spesielt undersøkt (i alt 6).
- IV. Fra januar 1968 har Kontoret for intervjuundersøkelser overtatt den månedlige innsamling av oppgaver til konsumprisindeksen. Fra og med januar 1970 månedlige oppgaver til detaljomsetningsindeksen.
- V. I oktober 1967 foretok kontoret som nevnt, en boligundersøkelse for Kommunaldepartementet med en allsidig behandling av de forskjellige sider av boligproblemet.
- VI. En ferieundersøkelse ble foretatt i mai 1968 av Byrådet etter oppdrag av Administrasjonen for friluftsliv og naturvern i Kommunal- og arbeidsdepartementet.
- VII. En undersøkelse om ønsker og behov for sysselsetting av gifte kvinner ble i november 1968 utført etter oppdrag av Kommunal- og arbeidsdepartementet. Den var planlagt i samarbeid med Likelønnsrådet, Arbeidsdirektoratet og Departementet for familie- og forbrukersaker.

- VIII. Bearbeiding av konsumentoppgaver ble foretatt i mai 1969 i samarbeid med Forbrukerrådet.
- IX. Prøveundersøkelser for folketellingen 1970 ble foretatt i desember 1968 og juni 1969.
- X. En helseundersøkelse ble foretatt i oktober 1968 ved samarbeid mellom Byrådet og Helsedirektoratet. Den omfattet 4 000 husstander og anslagsvis 12 000 personer.
- XI. Oppgaver over utgift til bolig i konsumprisindeksen hentes inn kvartalsvis.
- XII. En utvalgsundersøkelse ble foretatt i september 1969 umiddelbart etter Stortingsvalget og i direkte tilknytning til det.
- XIII. En pensjonsalderundersøkelse ble foretatt i august 1969 for en komite som skulle undersøke ønsker om nedsettelse av pensjonsalderen.
- XIV. I november 1969 ble det foretatt en prøveundersøkelse angående den planlagte fiskeritelling.
- XV. Arbeidskraftundersøkelser ble foretatt i oktober 1969 og april 1970. I 1970 ble i februar-mars foretatt en undersøkelse om finansiering av nye boliger, i juni en fritidshusundersøkelse og i september en undersøkelse om ferie og friluftsliv.
- XVI. Fritidshusundersøkelsen 1967-68 ble utført etter oppdrag av Administrasjonen for friluftsliv og naturvern. 5 019 private husholdninger var med. Oppgavene ble innhentet i tidsrommet januar-mars 1968 (Rapport nr. 5).
- XVII. Undersøkelse om Forbrukerrapporten, vareundersøkelser og reklamsjoner 1969 etter oppdrag fra Forbrukerrådet. Utvalg: 2 061 husholdninger, intervjuing: 5. mai til 7. juni 1969 (vår rapport nr. 8).
- XVIII. Reklamesendinger i postkassene 1969. Etter oppdrag av og i samarbeid med Postdirektoratet.

15. Tilbakeblikk

Vi har fulgt norsk statistikk under skiftende samfunnsforhold, ulike oppfatninger av statistikkens oppgaver og endrede metoder og skal nå kaste et tilbakeblikk på de viktigste trekk i utviklingen.

Under foreningen med Danmark merker vi oss at det dansk-norske tabellkontor ble opprettet i 1797 under Rentekammeret. Der ble samlet de grener av statistikken som var talt opp om folkemengdens bevegelse, handel og skipsfart, fabrikker og manufakturer, folketellinger m.v. Den økonomiske utvikling var i det 18. århundre sterkt preget av den merkantilistiske innstilling med dens monopoler og privilegier. Bergverksdriften hadde den merkantilistiske regjerings særlige "Bevågenhet".

De økonomiske og sosiale forhold i Danmark og Norge var forskjellige. Å følge de samme økonomiske prinsipper kunne derfor virke uheldig i det ene land og ikke i det annet. Eneveldets merkantilistiske politikk var mindre bra for Danmark som var dominert av godseiervelde og kornmonopol, mens de norske bergverk var effektivt beskyttet mot svensk konkurranse ved jernmonopolet. I det 18. århundre hadde man ikke særlig god rede på befolkningsforholdene. Vi må søke til de danske statistikere Nathanson, Thaarup og Pram for å studere befolkningsutviklingen i foreningstiden. Den første norske folketelling hadde vi i 1769, men den var temmelig primitiv. Den neste i 1801 var meget detaljert¹⁾ og forut for sin tid. Statistikken over folkemengdens bevegelse fra 1735 var etter forholdene meget fullstendig.

Bankvesenets utvikling i Danmark og Norge viser før unionsoppløsningen et broget bilde og satte sitt preg på det økonomiske liv. Det tok lang tid etter 1814 før bankvesenet i Norge kom på fote igjen.

I den første tid etter 1814 var Norge fremdeles alt overveiende et jordbruksland selv om industrien - særlig tekstilindustrien - begynte å vokse fram.

På grunn av jordbrukets dominerende stilling ble jordbruksstatistikken tidlig utbygd. Hvert 10-år fra 1815 til 1855 var der folketellinger, men disse var summariske, ikke individuelle. Fra 1835 var der jordbrukstellingene samtidig med folketellingene.

Eilert Sundt, som etterkrigstiden har regnet mer som sosiolog enn som statistiker, har betydd svært meget for statistikkens utvikling i Norge. Muligens bør man da særlig nevne befolkningsstatistikken hvor Sundt utviklet varige prinsipper, f.eks. for dødelighetsundersøkelsene og fattigstatistikken som etter oppdrag fra Kirkedepartementet, ble grunnlagt av Sundt. Sundts første sosiale studier gjaldt fante- og landstrykerfolket, men han tok etterhånden opp en rekke forskjellige sider ved folkelivet, giftermål, fødsler, sedelighet, boligforhold, edruehetsforhold, fiskerier, husflid m.v. Sundt var en pioner. Han var langt forut for sin tid og møtte liten forståelse i sin samtid, men senere tider har gitt ham stor anerkjennelse²⁾.

1) Gunnar Jahn har studert 1801-tellingen. Om forståelsen av denne hadde han en diskusjon med Wilhelm Keilhau. Se Statsøkonomisk Tidsskrift 1929 og 1930.

2) Blant annet i de senere år, Michael Drake: Population and Society in Norway 1735-1865, Cambridge University Press, London 1969.

Annen statistikk med en lang forhistorie er kriminalstatistikken. Vi kjenner dens opprinnelse helt tilbake til 1788. I Norge regner vi dens begynnelse fra 1829. I 1883 ble den overtatt av Statistisk Sentralbyrå. Undervisningsstatistikken begynnelse regner vi fra 1837.

Gunnar Jahn skriver i den annen historiske 25-årsoversikt over Byrået at vel var 1876 tidspunktet for opprettelsen av Byrået, men han regner 1867 som vel så viktig. Da ble A.N. Kiær byråsjef for kontoret, og det satte dype spor. En kan regne at det da gikk over fra et tabellkontor til et forskningsinstitutt. Selv om Kiær først og fremst var befolkningsstatistiker, var han også sterkt opptatt av næringsstatistikk (skipsfart, handel m.v.) og retts- og sosialstatistikk. Av mer utpreget vitenskapelige arbeider av Kiær kan en nevne de statistiske studier over fruktbarheten i ekteskapet og om den representative metode, særlig om dens anvendelse i inntektsstatistikken. Denne metode er først i den senere tid blitt fullt anerkjent.

På området sosiale studier satte også Kiærs arbeid dype spor. I folketellingene 1865 (januar 1866), 1875 og 1890 viste Kiær sin evne til å fornye gamle metoder og til å ta opp nye problemer. For byene bygde folketellingen 1865 for første gang på selvtellingsprinsippet, noe som det til dels har tatt lang tid å få gjennomført i andre land. For første gang var i 1865 med boligoppgaver. Også tellingene i 1875 og 1890 viste store framskritt. Kiær gjorde folketellingene til dyptgående studier hvor en rekke viktige sider ved folkelivet ble undersøkt.

Fra 1860-årene ble industrien av større betydning i Norge, og i 1870 ble spørsmålet om en fabrikklov tatt opp. I Norge som i flere andre land, var det spørsmålet om barnearbeidet som først førte til sosialpolitiske tiltak. Den mann som først fikk i oppdrag å utrede saken, var Jacob Neumann Mohn. Han kom i sin forholdsvis korte levetid til å bety meget for det statistiske arbeid i Norge på flere områder. Han ble sekretær i det statistiske kontor i Indredepartementet og fortsatte senere i det Statistiske Sentralbyrå til sin død i 1882. Av hans undersøkelser kan en bl.a. foruten barnearbeidet, nevne husmennenes økonomiske kår og hans studier om Norges industrielle forhold.

Årene omkring 1880 er karakteristiske for et omslag i samfunnsynet. Arbeiderkommissionen av 1885 (Den Sverdrupske) fikk i oppdrag å legge fram forslag til en fabrikklov. Denne utredning er den første store samling av sosialstatistiske undersøkelser som er utarbeidet i Norge.

Kiærs sosialstatistiske planer er av stor interesse for lønnsstatistikken. Han stilte opp begreper og metoder som først i senere tider har trengt igjennom.

I perioden 1900 til 1. verdenskrig var det karakteristiske det nøyne samsvar mellom samfunnsspørsmålene, sosialpolitikken og statistikken. De spesielle sosialstatistiske undersøkelser var allerede begynt før århundreskiftet - og de fortsatte.

Vi hadde folketellinger i 1900 og 1910. De ble begge maskinelt bearbeidet. Den maskinelle bearbeiding var tatt opp allerede i 1890-årene i inntektsstatistikken som ble holdt i forbindelse med folketellingen 1890. I 1900 var det for siste gang samtidig med folketellingen, jordbrukstelling. Fullstendig jordbrukstelling ble holdt i 1907. Ved folketellingen 1910 ble formues- og inntektsoppgaver påført folketellingsskjemaene. Spørsmålene om boligforholdene ble utvidet, og der ble tatt med spørsmål om arbeidsledighet. I det hele var arbeidsledigheten et sentralt spørsmål i denne perioden. I 1903 ble det i Byrået opprettet en særskilt avdeling for arbeidsledighetsstatistikk. Grunnen var den store arbeidsnød vinteren 1901-02. Arbeidskonfliktene spilte enkelte år en stor rolle, særlig i 1911.

Alkoholstatistikken ble grunnlagt i 1909. Av spesielle sosiale studier har vi arbeids- og lønningsforhold for syersker, barn født utenfor ekteskap, arbeidsledighetstellingene 1905 og 1906, arbeids- og lønningsforhold ved sagbruk og høvlerier, skattenes fordeling etter inntekt og forsørgelsesbyrde; alle tar mer eller mindre sikte på å gi grunnlag for sosialpolitikk og nye lover.

Byråets arbeid var ellers preget av de store ervervstillinger, jordbrukstellingen 1907, fabrikkstillingen 1909 og håndverkstillingen 1910. Men også i den løpende statistikk skjedde der store forandringer bl.a. i handelsstatistikken. Vi hadde også de første husholdningsundersøkelser, 30/4 1906 - 20/4 1907, utbyggingen av kriminalstatistikken etter den nye straffelov av 1902, utbyggingen av kommunalstatistikken som skriver seg helt fra 1875, og valgstatistikken.

Norsk statistikk under den første verdenskrig viste en ekstraordinær utvikling. Byråets evne til å føre sine arbeider videre ble sterkt hemmet av de særskilte oppgaver det måtte påta seg for å dekke tidens behov.

Administrativt skjedde der en stor forandring i 1913 da det nye sosialdepartement ble opprettet, og kontoret for sosialstatistikk ble

overført til det, vel vesentlig fordi man mente at sosiallovgivning og sosialstatistikk burde høre sammen. Sosialstatistikken ble mot slutten av krigsperioden ført tilbake til Byrået. Men i tiden under Sosialdepartementet foretok kontoret en rekke spesielle studier, som regel som forarbeid til nye lover eller i sammenheng med revisjon av eldre lovgivning. Av større arbeider som ble utført i Sosialdepartementet, kan en nevne undersøkelsen om arbeidsledighet og arbeidsledighetskassenes utvikling og den fullstendige historiske og statistiske oversikt over utvandringen.

I Byrået ble utarbeidet en særundersøkelse om lønninger og levevilkår i Norge under verdenskrigen.

Et område som under 1. verdenskrig ble viet særlig stor oppmerksomhet, var priser og levekostnader og dyrtidens virkninger, men disse undersøkelser var selvsagt sterkt preget av de ekstraordinære forhold. De jordbruksstatistiske undersøkelser ble også preget av den unormale ernærings-situasjon.

Alkoholstatistikken ble sterkt utbygd i disse årene i sammenheng med forbudet.

Der ble i 1916 foretatt en særlig undersøkelse av industriens produksjon. Denne har betydd meget for den videre utbygging av industristatistikken.

Tiden mellom de to verdenskriger er behandlet under ett, selv om disse tjue år var et sosialt og økonomisk temmelig uensartet tidsrom. De økonomiske problemer var dominerende. Men også de sosiale gjorde seg gjeldende.

Perioden var preget av stor arbeidsledighet. Årene gir et tydelig bilde av forholdet mellom sosialpolitikk og sosialstatistikk. Der ble holdt folketellinger i 1920 og 1930, og særlig tellingen i 1920 tok opp til inngående studier en rekke spørsmål både av befolkningsmessig og sosial karakter.

Folketellingen i 1920 er inntil den tid den største statistiske undersøkelse som er foretatt i Norge. Tellingen ble ikke maskinelt bearbeidet. En brukte personsedler som ble sortert og tallet med hånden. Resultatene er utgitt i 13 hefter. En skal særlig peke på nr. VI om barnetallet i norske ekteskap - utarbeidet av Gunnar Jahn - og boligstatistikken som var meget omfattende og er trykt i heftene VII og VIII og i tilknytning til disse, byggeskikker på den norske landsbygd av Gunnar Jahn (hefte XII) - heftene IX, X og XI gir fordeling etter livsstilling. I XIII. hefte er gitt en oversikt over livsstillingsstatistikken og tellingens utførelse.

Folketellingen 1930 ble maskinelt bearbeidet. Nye spørsmål som ble tatt opp, var formue, inntekt og skatteklasser, arbeidsledighet og ledighetsens varighet. En spesiell undersøkelse gjaldt Oslos befolkning med bolig utenfor byen. Boligoppgavene ble forenklet bl.a. ved at man sløyfet husleieoppgavene. Undersøkelse om barnetallet i ekteskap ble tatt opp på ny.

Medisinalstatistikken ble overtatt av Byrådet i 1925 og utbygd. Statistikken over sinnssykehusene ble overtatt av Byrådet i 1935 og delvis omlagt.

På grunn av de vanskelige økonomiske forhold i jordbruket var der i denne tid en sterk utvikling av jordbruksstatistikken. I hvert herred ble der i denne tid opprettet jordstyrer, og disse ble av stor betydning for de statistiske oppgaver. En fullstendig jordbrukstelling ble holdt i 1929, den neste telling i 1939 ble først trykt og avsluttet under krigen.

Som nevnt var arbeidsledigheten det store samfunnsproblem. Den eldre arbeidsledighetsforsikring brøt sammen og de arbeidsledige hadde bare forsorgen å ty til.

Byrådet fikk i 1938 i oppdrag av boligplankomiteen å holde en større boligstelling.

Husholdningsundersøkelsene ble tatt opp igjen da de undersøkelser som var holdt under krigen, var preget av de ekstraordinære forhold.

Kriminalstatistikken ble fra 1923 utarbeidet etter en ny plan.

Under den annen verdenskrig var situasjonen preget av den unormale situasjon. Men der ble med sikte på etterkrigstiden tatt opp flere studier av forandringer i formue og inntekt og av krigsskadene.

En del sosialstatistiske studier ble også tatt opp selv om en stadig måtte se dem i lys av de ekstraordinære forhold. Den planlagte folketelling 1940 falt bort. Undersøkelsene i jordbruket var sterkt preget av forholdene. Også handels- og industristatistikken var sterkt preget av situasjonen. Levekostnadsundersøkelsene ble på grunn av nedgangen i varetilgangen svært usikre. Også kriminal- og alkoholstatistikken var påvirket av de ekstraordinære forhold.

Etterkrigstiden, 1945 til 1960-årene, er en meget uensartet tid, men den er likevel behandlet under ett da det ikke falt naturlig å foreta en systematisk deling. Den første del kan kalles gjenreisningsperioden. Sentraliseringsprinsippet i statistikken måtte da tas opp på ny da desentraliseringsprinsipper i statistikken både under og etter krigen gjorde seg gjeldende. De første årene gikk med til å bygge opp igjen statistikken. Deretter tok man fatt på konsolidering, systematisering og automasjon.

Maskinbearbeidingen ble etter hvert bygd sterkt ut. Det område som etter hvert kom til å sette sitt preg på hele utviklingen, var nasjonalregnskapets utbygging.

Av spesielle helhetsomfattende arbeider i denne tid har vi bosetningskartet for hele landet, Standard for handelsområder, Kjenn ditt marked og de forskjellige standarder for nærings-, yrkes- og industri-gruppering og dødsårsaker. Dessuten var man sterkt opptatt av oppbyggingen av Byråets registre og av den systematiske oppbygging av den finansielle og økonomiske statistikk.

I denne tid har en foruten folketellingene i 1946, 1950 og 1960 de store tellinger i jordbruk, skogbruk og fiskeri og de generelle bedriftstellingene.

I næringsstatistikken ble en rekke områder forbedret og bygd ut. Likeså den demografiske og sosiale statistikk. Nye områder ble tatt opp eller utbygd i forbindelse med folketellingene; boligstatistikken i 1946, utdanningsopplysningene i 1950 og 1960. Kriminalstatistikken ble delvis omlagt og landssvikstatistikken gav et bilde av de spesielle forhold under krigen.

Lønnsstatistikken viste en stadig og jevn utvikling mot nye områder og en mer inngående prinsippbehandling.

Forbruksundersøkelsene ble etter hvert utvidet til å omfatte hele folket. Også engrosprisundersøkelsene ble sterkt utbygd.

Boligundersøkelser ble som nevnt holdt ved folketellingene og en spesiell undersøkelse ved det nye Kontor for intervjuundersøkelser. Også på annen måte i forbindelse med boliglovgivningen, ble boligstatistikken utvidet. Undervisningsstatistikken ble bygd ut.

Problemstillingen ved frigjøringen var et sysselsettingsproblem, et gjenreisningsproblem, et inflasjonsproblem og et statsgjeldproblem.

1. Gjenreisningskonjunkturen varte fra 1945-51
2. Industriell stagnasjon var det fra 1951-53
3. Markert oppgang var det fra 1953-57
4. Et tilbakeslag fra 1957-58
5. Sterk ekspansjon fra 1959-61
6. Sviktende eksportkonjunktur fra 1961-62

I tid skiller gjenreisningsperioden, normaliseringsperioden og utbyggingsperioden seg ikke skarpt fra hverandre.

Norsk økonomi etter krigen er en helt annen enn i 1939. Produksjon og levestandard var steget, nye varer var kommet til, rasjonalisering og nye produksjonsmidler var utviklet. Fordelingen av befolkningen på næringer var endret.

16. Sentralisering

Som før nevnt ble sentraliseringsspørsmålet i sin helhet for statistikken i Norge tatt opp av en spesielt oppnevnt komite av 14. februar 1964. Statistisk Sentralbyrå uttalte i budsjettframlegget for 1964 at det ville foreslå en slik komite til å vurdere spørsmålet om overføring til Byrådet av statistikk som blir utarbeidet av andre statsinstitusjoner. Komiteens mandat var:

"Komiteen skal kartlegge omfanget og utformingen av den offisielle statistikk som blir utarbeidet utenfor Statistisk Sentralbyrå, og skal vurdere hensiktsmessigheten av og eventuelt fremme begrunnet forslag om overføring av statistikk til Statistisk Sentralbyrå.

Komiteen må i sin vurdering blant annet ta omsyn til utviklingen av den statistiske teknikk og det maskinelle utstyr som står til rådighet for statistikkproduksjonen og til kravet om en effektiv statistikk, rasjonell produksjon med lavest mulige kostnader og best mulig utnyttning av den disponible faglige arbeidskraft."

Uttrykket "offentlige statistikk" har komiteen tolket som statistikk utarbeidet av "statlige organer". Kommuner og fylkeskommuner er ikke tatt med, men til gjengjeld er "statlige organer" tolket så vidt at det også omfatter forskningsrådene og virksomhet i tilknytting til dem og som finansieres av tippemidler. En har regnet med all innhenting og bearbeiding av opplysninger, ikke bare fast løpende statistikk, men også engangsundersøkelser og spsialtellinge.

Sentraliseringen av den offisielle statistikk fortsatte i etterkrigstiden på en rekke områder¹⁾. Men samtidig skjedde der en betydelig ekspansjon i statistikkproduksjonen i offentlige organer utenfor Byrådet. En rekke departementer, direktorater og andre offentlige institusjoner til dels nyopprettede, ble pålagt nye eller utvidede arbeidsoppgaver som gjorde det nødvendig med ny eller forbedret statistikk på vedkommende områder.

Komiteen har gjort rede for sentraliseringsspørsmålet i andre land.

1) Statistikk som SSB har overtatt er bl.a.: Den månedlige bankstatistikk fra Bankinspeksjonen (1946), tonnasje-statistikken fra Industridepartementet (1950), rutebilstatistikken fra Vegdirektoratet (1950), reiselivsstatistikken fra Landslaget for reiselivet (1950), skole- og undervisningsstatistikken fra Kirke- og undervisningsdepartementet (1952), fangestatistikken fra Fengselsstyret (1960), statistikken over stortingsvalg fra Stortingets kontor (1961), sysselsettingsstatistikken fra Arbeidsdirektoratet (1967), byggearealstatistikken fra Kommunal- og arbeidsdepartementet (1967), skogkulturstatistikken fra Skogdirektoratet (1967), veterinærstatistikken fra Veterinærdirektoratet (1967), laks- og sjøaurestatistikken fra Direktoratet for jakt og ferskvannsfiske (1967).

I de fleste land har det vært lagt stor vekt på å organisere statistikkproduksjonen slik at samordningsbehovet blir best mulig tilgodesett.

Komiteens syn på sentraliseringsspørsmålet i sin alminnelighet er behandlet. Prinsippet sentralisering i stedet for desentralisering av statistikken har lenge vært fastslått. Komiteens arbeid gikk derfor ut på å gå igjennom og vurdere om de statistikker som ennå ikke var trukket inn under Byrådet, nå burde sentraliseres.

De samordningsproblemer en står overfor er:

1. En samordning av prinsipper og definisjoner.
2. Samordning av alle statistiske oppgaver som innhentes innenfor et bestemt område. Opplysninger om struktur, nivå og utvikling må tas opp, men ikke alle spørsmål like hyppig. Strukturen kan belyses med års mellomrom, nivåtallene årlig og utviklingen bør følges fortløpende. Dette kan gjelde periodiske tellinger, årsstatistikk og korttidsstatistikk.
3. Samordning av de enkelte operasjoner i statistikkproduksjonen på de ulike områder.

Det finnes her problemer på alle trinn i produksjonsprosessen. En sentralisert statistikkproduksjon vil dra full nytte av stordriftens fordeler, bl.a. gjennom spesialisert arbeidskraft. Det er derfor ikke bare tale om kvalitetsforbedringer, men også om kostnader.

Komiteens forslag til overføring av ulike statistikker omfatter en hel eller mer begrenset overføring på følgende områder:

1. Fiskeristatistikk
2. Arbeidskraftsstatistikk
3. Byggestatistikk
4. Helsestatistikk
5. Undervisningsstatistikk
6. Annen statistikk.

Senere er der foretatt en detaljert gjennomgåing av de enkelte områder, over de som foreslås overført i sin helhet, de hvor spørsmålet bør tas opp til vurdering eller hvor Byrådet bør fungere som veileder, tilsyn eller kontroll for statistikkproduksjonen.

I fiskeristatistikken foreslås overføring av de vesentligste deler. Når det gjelder sysselsetting, arbeidsløshet og arbeidsformidling, bør det meste bli overført.

Byggestatistikken har vært endret flere ganger på grunn av endringer i reguleringsbestemmelsene. I helsestatistikken blir det overføring av store områder selv om enkelte spesielle områder fremdeles blir værende under Helsedirektoratet.

Komiteens arbeid har gitt sikrere linjer å arbeide etter selv om en bare på enkelte felter har fått det nye system satt ut i livet. For enkelte statistikker var allerede overføring satt i gang, men den ble nå systematisk ført videre. På enkelte felter, f.eks. jordbruk og skogbruk, veterinærvesen, statsfunksjonærer og deres lønninger m.v., er overføring påbegynt eller blir ført videre.

Rikstrygdeverket er fremdeles det sentrale organ for all statistikk over trygdeordninger.

Når det gjelder offentlig forsorg, er det innført et helt nytt system med loven om sosial omsorg - en del tidligere statistikk blir innarbeidet under det - f.eks. edruskapsstatistikk. Sosialhjelpstatistikk 1966 inneholder opplysninger om personer som har mottatt hjelp etter lov om sosial omsorg av 5. juni 1964. Loven trådte i kraft 1. januar 1965 samtidig som bl.a. lov om forsorgsvesenet ble opphevet.

I de senere år er der utarbeidet publikasjoner som kan gi fullstendig veiledning til å finne fram til statistikken på de forskjellige områder. Veiviser i norsk statistikk kom i annen utgave i 1969. Den første utgave kom i 1963. Disse publikasjoner gir en oversikt over norsk offisiell statistikk systematisert etter emne. Som hovedinndeling er brukt Byråets standardgruppering i statistikkområder, innenfor hvert av disse er spesifisert de enkelte statistikker som utarbeides av Statistisk Sentralbyrå eller andre offentlige organer.

17. Avslutning

Statistikkens utvikling i Norge siden 1960 - og videre planer¹⁾

a) Innledning

Behovet for og etterspørselen etter statistisk informasjon har økt sterkt og har også på mange måter endret karakter. På den annen side har tekniske og metodologiske framskritt åpnet nye veier i statistikkproduksjonen.

b) Sentralisering

I 1964 ble der som nevnt nedsatt en offentlig komite til utredning av spørsmålet om ytterligere sentralisering av den offentlige statistikk.

1) Statistisk månedshefte 1966, nr. 1.

De viktigste statistikkområder dette gjelder, er arbeidskraftsstatistikk, fiskeristatistikk og byggestatistikk. Dessuten gjelder det en del statistikker av mindre omfang, blant annet innenfor helsestatistikk, undervisnings-, landbruks- og samferdselsstatistikk.

c) Intern opplæring

Siden høsten 1959 har det hvert år vært holdt spesielle utdanningskurs for fullmektiger og assistenter. Erfaringene har vært meget gode både for Byrådet og funksjonærene. Funksjonærer uten høyere utdanning har kunnet overta en rekke arbeidsfunksjoner som før ble utført av akademisk arbeidskraft. I 1964 ble opplæringsvirksomheten tatt opp på ny til samlet vurdering, og i 1965 ble en ny og utvidet ordning satt i verk.

d) Planlegging

Det ble nødvendig å øke planleggingen på grunn av de nye konsumentbehovene og den mer kompliserte produksjonsprosess. I forbindelse med utarbeidingen av arbeidsprogrammet for perioden 1964 ble det gjennomført et system med et rullerende femårsprogram.

e) Mekanisering og automatisering

En betydelig del av beregningsarbeidet blir nå utført ved hjelp av elektronisk datautstyr. I de senere år har det vært gjort betydelige framsteg med automatisering av datakontrollen, overgang til magnetbånd, direkte framstilling av tekstede manuskripttabeller og bruk av magnetbånd til oppbevaring av statistiske data.

f) Metodeutvikling

Det drives et omfattende metodearbeid i forbindelse med oppbyggingen av statistiske registre og utnyttningen av registrene som hjelpemidler til sammenbinding av data fra ulike områder. Der er foretatt regresjonsberegninger på forskjellige områder som blant annet har til formål å gi grunnlag for tabellvalg og for å vurdere mikroanalyser direkte fra grunnmaterialet.

g) Generell målsetting for statistikkproduktet

I statistiske langtidsprogrammer for 1960-64 ble hovedvekten lagt på å øke bearbeidingsgraden av statistikken og å framskynde offentliggjøringen av resultatene ved å ta i bruk nye publiseringsformer. I programmet for 1964-68 er det særlig lagt vekt på: 1) å fullføre integreringen av norsk statistikk til et samlet system, 2) å utvide datainnsamlingen der det er nødvendig for å gjøre statistikken mer fullstendig, 3) å fortsette kvalitetsforbedringen av statistikken og 4) å utvide analysearbeidet.

h) Integrering

Formålet med integreringen er å innpasse de statistiske data fra ulike områder i et samlet logisk system som mest mulig stemmer overens med det logiske tankeskjema som statistikkonsumentene gjør bruk av i sin analyse, og som gir grunnlag for å få flest mulig av de relevante variable med i analysen. Viktige hjelpemidler i integreringen er de statistiske gruppestandardene, registersystemene og nasjonalregnskapet.

En ny varenomenklatur for industristatistikken som bygger på Brussel-nomenklaturen, ble tatt i bruk fra og med 1961. En standard for yrkesgruppering ble ferdig i 1965. Standard for handelsområder er under revisjon, og der vil bli satt i gang arbeid med revisjon av standard for næringsgruppering.

Byrået har for tiden to sentrale registre, personregisteret og foretaks- og bedriftsregisteret. Oppbyggingen av et sentralt personregister med en samordnet personnummerering ble satt i gang i 1963. Foretaks- og bedriftsregisteret ble i 1965 overført til magnetbånd, og det ble innført et nytt system med faste identifikasjonsnumre. Registeret vil bli utvidet til å omfatte nye næringsgrupper i tillegg til industri og varehandel.

Makrointegreringen av den økonomiske statistikk henger nær sammen med utbyggingen av nasjonalregnskapet. På dette område arbeides der med viktige oppgaver som ennå ikke er løst, bl.a. med å bygge ut nasjonalregnskapet til å omfatte finansregnskapet.

For individstatistikken har det hittil ikke eksistert noe integreringsmiddel som svarer til nasjonalregnskapet i den økonomiske statistikk. Forberedende arbeid er i gang med utviklingen av et individregnskap.

i) Kvalitetsforbedring

I de siste årene er det gjort betydelige framskritt med aktualisering av statistikken. Innsamlings- og bearbeidingsperioden er jamt over kortet inn, i første rekke som følge av automatisering av produksjonsprosessen. De tradisjonelle tekstlige kommentarer er sløyfet eller innskrenket til et minimum. Med noen års mellomrom vil det imidlertid bli gitt en mer inngående analyse av utviklingen.

j) Utbygging av primærstatistikk

1) Individstatistikk

Det har skjedd en utbygging av befolknings- og helsestatistikken, undervisningsstatistikken og kriminalstatistikken. Også visse deler av sosialstatistikken fra 1966, bl.a. en ny og omfattende statistikk over sosialhjelp.

I 1961 overtok Byrået statistikken over stortingsvalg.

2) Næringsstatistikk og annen økonomisk statistikk

Det var bedriftstelling i 1964, skogbrukstelling i 1967 og jordbrukstelling i 1969.

De årlige publikasjonene for jordbruks- og skogbruksstatistikk, f.eks. jaktstatistikken, er betydelig utvidet. Planleggingsarbeidet vedrørende løpende landbruksstatistikk omfatter bl.a. avlingsstatistikk, meieristatistikk og statistikk over driftsutgifter i skogbruket.

For den årlige industristatistikk er fra og med 1965 gjennomført en omlegging av bearbeidningen og presentasjonsformen. En årlig produksjonsstatistikk for bygge- og anleggsvirksomhet er satt i gang fra 1966.

En ny kvartalsvis investeringsstatistikk for bergverk, industri og kraftforsyning ble satt i gang fra 1965. Kvartalsstatistikken for ordretilgang og ordrereserver er utvidet til å omfatte flere industrigrener. På området samferdselsstatistikk har det vært flere nye spesialundersøkelser. I 1965 begynte arbeidet med utbygging av en regnskapsstatistikk. En ny inntektsundersøkelse ble gjennomført fra 1967 og samordnet med en omfattende forbruksundersøkelse for samme år¹⁾. Der har vært arbeidet med utbygging av kredittmarkedstatistikken og statistikken over de offentlige sektorens finanser. Det arbeides med omlegging av lønnsstatistikken for arbeidere i bergverksdrift og industri.

1) Se Kontoret for intervjuundersøkelser.

k) Analyse og forskning

Analyse- og forskningsarbeidet har i de senere år særlig vært konsentrert om utarbeiding av detaljerte og numeriske modeller for hele samfunnsøkonomien.

- - -